

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

KÖRFEZ SAVAŞLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Cihangir DUMANLI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR

Ankara - 2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

KÖRFEZ SAVAŞLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Cihangir DUMANLI**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR**

Ankara - 2012

ONAY

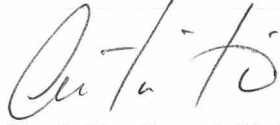
Cihangir Dumanlı tarafından hazırlanan "Körfez Savaşlarının Türkiye'ye Etkileri" başlıklı bu çalışma 29./Mayıs/ 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Prof. Dr. Şenol DURGUN

Doç.Dr. Sevilay KAHRAMAN

Doç. Dr. M. Akif OKUR

ÖNSÖZ

Tezin konusu, komşumuz Irak'la ABD'nin başını çektiği koalisyonlar arasında 1991 ve 2003 yıllarında yapılan iki Körfez Savaşı'nı ve bu savaşların Türkiye'ye etkilerini incelemektir.

Söz konusu savaşlar Soğuk Savaş'tan sonra yeni dünya siyasi sistemi arayışlarının olduğu bir dönemde meydana gelmiş, bu nedenle Ortadoğu'daki yeni güç dengelerinin ve yeni dünya siyasi sisteminin ip uçlarını belirleyici sonuçlar doğurmuştur.

Tezde her iki savaş ve bu savaşlar arasındaki 1991–2003 dönemi siyasi, ekonomik, askeri yönleri ile incelenmeye çalışılmıştır.

Asker olmayan okuyucuların anlamalarını kolaylaştırmak maksadıyla teknik askeri kavramlar dipnotlarda açıklanmıştır.

II. Körfez Savaşı'nın kriz safhasında, Aralık 2002-Mart 2003 döneminde savaşı planlayan ABD Merkezi Komutanlık (CENTCOM) karargahında irtibat subayı olarak görev yapmam dolayısıyla, o döneme ait kişisel gözlemlerime yer verilmiştir.

Tez hazırlanırken yerli kaynaklardan daha çok yabancı kaynaklardan faydalanılmıştır. Bunun nedeni, özellikle ABD'de savaşta üst düzeyde rol oynayan şahısların anılarını yayınlamış olmaları ve bir konu hakkında birbirlerini teyit eden birinci elden çeşitli kaynaklara rastlanmasıdır. Aynı kaynak bolluğuna yerli kaynaklarda maalesef rastlanılmamıştır. Türkiye'nin üst düzey karar vericilerinin olayı birinci elden anlatan anıları son derece azdır. Resmi kurumların bilgileri ise genellikle birbirleri ile çelişkilidir (örneğin I. Körfez Savaşı'nda ekonomik ambargo dolayısı ile uğradığımız zararlar hakkında çok değişik ve çelişkili bilgiler bulunmaktadır).

Tezin hazırlanmasındaki diğer bir zorluk, incelenen olayın henüz tamamen sona erip tarihe karışmaması, sıcaklığını korumasıdır. Bu nedenle

incelemenin kapsadığı zamanı sınırlamakta zorluk yaşanmıştır. Pratik nedenlerle, olaylar Kasım 2011 ayına kadar getirilmiş, bu tarihten sonra gelişen olaylar kapsam dışında bırakılmıştır.

Savaşların incelenmesinde kullanılan “dost” ve “düşman” deyimleri, alıntı yapılan kaynaklarda kullanıldığı şekli ile alınmıştır. Bizim açımızdan savaşan tarafların “dost” veya “düşman” olarak tanımlanması söz konusu değildir.

İncelenen savaşlar ve Türkiye’nin bu savaşlarda izlediği kriz yönetimi, Türkiye için alınabilecek pek çok dersler vermektedir.

Tezin amacı, körfez Savaşlarının Türkiye’yi hangi bakımlardan ne derece etkilediğini ortaya çıkarmak ve Türkiye için alınacak dersleri tespit etmektir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KÖRFEZ SAVAŞLARI

I. I. KÖRFEZ SAVAŞI	3
A. I. Körfez Savaşı Öncesinde Dünya	3
B. I. Körfez Savaşı Öncesinde Ortadoğu	4
1. Afganistan'ın İşgali	4
2. İran İslam Devrimi.....	6
3. İran-İrak Savaşı	6
a. Savaşın sebepleri ve gelişimi	6
b. İran-İrak Savaşının Sonuçları ve Değerlendirme.....	9
C. I. Körfez Savaşı Öncesi ABD'nin Ortadoğu Politikası	9
1. İşgalin Sebepleri	10
2. Irak'a Karşı Uluslararası Tepkiler ve I. Körfez Savaşı Öncesindeki Krizin Yönetimi (2 Ağustos 1990 – 17 Ocak 1991).....	12
a. Arap Dünyasının İşgale Tepkileri	12
b. Birleşmiş Milletler'in Aldığı Önlemler	13
c. ABD'nin Kuveyt'in İşgaline Tepkisi: I. Körfez Savaşı öncesi ABD'nin Kriz Yönetimi	14
E. Çöl Fırtınası Harekatı (Operation Desert Storm)	17
1. Hava Harekatı (17 Ocak – 24 Şubat 1991).....	17
2. Kara Harekatı (24 Şubat – 3 Mart 1991).....	18
a. Irak Ordusunun Durumu ve Savunma Planı	18
b. Amerikan Ordusunun Durumu ve Taarruz Planı	19
c. Kara Harekatının Cereyan Tarzı	19
d. Ateşkes Görüşmesi	20

F. Şii ve Kürt Ayaklanmaları	22
G. I. Körfez Savaşı'nın Siyasî Sonuçları ve Değerlendirme	24
II. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM.....	26
A. İki Savaş Arası Dönemde ABD'nin Ortadoğu Politikası.....	26
1. Çifte Çevreleme Öncesi: Ateşkes Kararlarının Uygulanması.....	27
a. Irak-Kuveyt Sınırının Yeniden Çizilmesi	28
b. Savaş zararlarının tazmin edilmesi.....	28
2. Çifte Çevreleme (Dual Containment) Dönemi (Ocak 1993 – Eylül 2001)	29
a. Çifte Çevreleme Politikası	29
b. Irak'ın Çevrelenmesi.....	29
(1) Ekonomik Ambargonun Devam Ettirilmesi.....	30
(2) Silahsızlanmanın Denetlenmesi.....	30
(3) ABD'nin Irak Rejimini Değiştirme Gayretleri	31
(4) Bölgedeki Amerikan ve İngiliz Askeri Varlığı ile Saddam Hüseyin Rejimini Cezalandırma Taarruzları	32
(5) Uçuşa Yasak Bölgeler	33
c. Çifte Çevrelemenin Sonuçları ve Değerlendirme.....	33
3. Çifte Çevrelemenin Sonu ve II. Körfez Savaşı Hazırlıklarının Başlatılması (11 Eylül 2001–19 Mart 2003).....	34
a. 11 Eylül Saldırıları	34
b. 11 Eylül'ün sonuçları ve Değerlendirilmesi.....	35
c. ABD'nin 11Eylül'e tepkisi: Afganistan'ın İşgali	35
III. II. KÖRFEZ SAVAŞI.....	38
A. ABD'nin Kriz Yönetimi Süreci	38
1. Bush Doktrini	39
2. BMGK Kararı Çıkartılması	39
3. Askeri Hazırlıklar	41
a. Özel Kuvvet Harekatı	41
b. Psikolojik Harekat.....	42
c. İntikaller Ve Yığınaklanma	42
B. II. Körfez savaşı	43

1. Savaşın Bahaneleri	43
2. Savaşın Hedefleri	43
3. Irak Silahlı Kuvvetlerinin (ISK) Durumu ve Savunma Planı	45
4. ABD'nin Taarruz Planı	46
5. Harekatın Cereyan Tarzı	49
6. İstikrar ve Yeniden Yapılandırma Safhası (IV. Safha)	50
a. IV. Safha için Planlama ve Teşkilatlanma	50
b. ORHA Dönemi (20 Ocak 2003 – 12 Mayıs 2003)	52
c. CPA (Coalition Provisional Authority) Dönemi (12 Mayıs 2003 – 28 Haziran 2004)	53
(1) Direniş ve Direnişe Karşı Koyma	54
(2) Ekonomik Düzenlemeler	56
(3) Irak Silahlı Kuvvetlerinin(ISK) lağv edilmesi.....	58
(4) Baas Partisi'nin Lağvı	59
(5) Yeni Yönetimin Kurulması	60
d. Egemenliğin Iraklılara Devredilmesinden Sonraki Dönem (28 Haziran 2004-kasım 2011).....	62
(1) Egemenliğin Devrinden Sonra Yönetim Yapısındaki Gelişmeler.....	63
(2) Güvenlik Ortamının Bozulması ve ABD'nin Aldığı Tedbirler ..	63
i. Amerikan Zayiatı	64
ii. Ölen Iraklılar	64
iii. ABD'nin Aldığı Tedbirler	65
(3) İşgal Kuvvetlerinin Statüsünün Belirlenmesi	66
(4) Mart 2010 Genel Seçimi	69
(5) Kasım 2011Durumu.....	69
e. IV. Safhanın Değerlendirilmesi	70
C. II. Körfez Savaşı'nın Sonuçları ve Değerlendirilmesi	71
1. II. Körfez Savaşı'nın Siyasi Sonuçları ve Değerlendirme.....	72

İKİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ SAVAŞLARI VE TÜRKİYE

I. TÜRKİYE’NİN I. KÖRFEZ SAVAŞI ESNASINDAKİ KRİZ YÖNETİMİ.....	77
A. Ulusal Çıkarların Tanımlanması	77
1. Türkiye’nin Toprak Bütünlüğü İle İlgili Ulusal Çıkarı.....	77
2. Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dönemindeki Yeni Rolü İle İlgili Ulusal Çıkarı.....	79
3. Türkiye’nin Ekonomik Çıkarı	80
B. Türkiye’nin I.Körfez Savaşı’ndaki Krizi Yönetimi (Kriz Dönemi Olayları)	80
C. I. Körfez Savaşında Alınan Tedbirler	85
1. Ekonomik Ambargo’ya Katılım	85
2. Irak Birliklerinin Kuzeyden Tespit Edilmesi	87
3. Hava Sahasının Açılması.	87
4. Üslerin Kullandırılması.....	88
a. Üslerin Kullandırılmasının ABD İle İkili Anlaşmalar Çerçevesinde Değerlendirilmesi	88
b. İncirlik Üssü	89
5. NATO Çevik Gücü’nün (AMF-A) ve Hava Savunma Unsurları’nın Türkiye’ye Gelmesi.....	91
6. Huzur Sağlama Operasyonu’nun (HSO) Başlatılması (5 Nisan–16 Temmuz 1991)	94
D. Türkiye’nin I. Körfez Savaşı’nda Uyguladığı Politikaların Sonuçları ve Değerlendirilmesi.	98
1. Ekonomik açıdan, ...	99
2. Siyasi açıdan, ...	100
II. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE(1991–2003) TÜRKİYE.....	102
A. Ekonomik Ambargoya Katılımın Sürdürülmesi	103
B. Türkiye’nin Irak’ın Kuzeyinde Egemenliğinin Sınırlandırılmasına Katkısı.....	105
1. Huzur Sağlama Operasyonu(HSO) / (Operation Provide Comfort)	106
2. Çekiç Güç (Poised Hammer) Operasyonu	106

3. Kuzeyden Keşif Harekatı (Operation Northern Watch)	108
4. Çekiç Güc'ün Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	109
3. İki Savaş Arasında Türkiye'nin Politikalarının sonucu ve Değerlendirilmesi,.....	110
III. KÖRFEZ SAVAŞI'NDA TÜRKİYE	110
A. Genel	110
B. Türkiye'nin İç Siyasi Durumu	111
C. ABD'nin Türkiye'den Talepleri	112
1.NİLE Timleri.....	113
2. U-2 Uçuşları.....	115
3. ABD'nin Büyük Talepleri	117
4. Amerikan Taleplerinin Değerlendirilmesi	118
D. Türkiye'nin Amerikan Taleplerine Cevapları.....	121
E. Kuzey Cephesi Tartışmaları.....	122
F. Türkiye'nin II. Körfez Savaşı'ndaki Kriz Yönetiminin Değerlendirilmesi	129
SONUÇ.....	130
KÖRFEZ SAVAŞLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ.....	130
KAYNAKÇA	142
EKLER.....	151
EK:1.....	151
ÖZET	152
ABSTRACT	153

KISALTMALAR

4GW	: Fourth generation warfare (Dördüncü Nesil Savaş)
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACC	: Arab Cooperation Council: .(Arap İşbirliği Konseyi)
ACE	: Allied Command Europe (Avrupa Müttefik Komutanlığı)
AEI	: American Enterprise Institute: (Amerikan Girişim Enstitüsü)
Age	: Adı Geçen Eser
AGİK	: Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Konferansı
Agm	: Adı Geçen Makale
Agr	: Adı Geçen Rapor
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
AMF	: ACE Mobile Forces (Avrupa Müttefik Komutanlığı Çevik Kuvveti)
ANAP	: Anavatan Partisi
AQI	: Al Qaida Iraq (El Kaide Irak Kolu)
AT	: Avrupa Topluluğu
AWACS	: Airborne Warning And Control System (Havadan İkaz ve Kontrol Sistemi)
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
Bknz	. Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMA	: Birleşmiş Milletler Anlaşması
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan
CBRN	: Chemical, Biologic, Radiologic Nuclear (Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer)
CENTCOM	: Central Command (Merkezi Komutanlık)
CEP	: Circular Error Probable (Muhtemel Dağılıma Dairesi)

CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Örgütü)
CINC	: Commander in Chief (baş komutan)
CJTF	: Combined Joint Task Force (Birleşik Müşterek Görev Kuvveti)
CPA	: Coalition Provisional Authority (Koalisyon Geçici Yönetimi)
CRS	: Congressional Research Service (Kongre Araştırma Servisi)
Çev.	: Çeviren
DIA	: Defense Intelligence Agency (Savunma İstihbarat Örgütü)
DPC	Defence Planning Committee (Savunma Planlama Komitesi)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organisation-WTO)
DYP	: Doğru Yol Partisi
Dz.	: Deniz
EIA	: Energy Information Administration (Enerji Bilgi İdaresi)
ESDI	: European Security and Defense Identity (Avrupa Güvenlik ve savunma kimliği)
FBI	: Federal Bureau Of Investigation (Federal Araştırma Bürosu)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FOFA	follow on forces attack müteakip kademe kuvvetlerine taarruz
GAO	: Government Accountability Office (ABD Sayıştay)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
Gnkur. Bşk.	: Genelkurmay Başkanı
GSYH	: Gayri Safi Yurt içi Hasıla
GWOT	: Global War On Terror (Terörle Küresel Savaş)
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
HIV/AIDS	: Human Immunodeficiency Virus/Acquired Immunodeficiency Syndrome (insan bağışıklık bozukluğu Bozukluğu Virüsü/Kazanılmış Bağışıklık Bozukluğu Sendromu)
HSO	: Huzur Sağlama Operasyonu (Operation Provide Comfort)
IAEA	: International Atomic Energy Agency (Uluslar arası Atom Enerjisi Ajansı)

IAMB	: International Advisory and Monitoring Board (Uluslararası Danışma ve İzleme Kurulu)
ICG	: International Crisis Group (Uluslararası Kriz Grubu)
ICI	: İstanbul Cooperation Initiative (İstanbul İşbirliği Girişimi)
IGC	: Iraqi Governing Council:(Irak Yönetim Konseyi)
IKDP	: Irak Kürdistan Demokratik Partisi
ILC	: Iraq Liberation Committee (Irak'ı Özgürleştirme Komitesi)
ILC	: Iraqi Leadership Council (Irak Liderlik Konseyi)
ILSA	: İran-Libya Sanctions Act (İran-Libya Yaptırımlar Yasası)
IMET	: International Military Education And Training (Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IMIK	: Islamic Movement of Iraqi Kurdistan (Irak Kürdistanı İslami Hareketi)
INA	: Iraq National Accord (Irak Ulusal İttifakı)
INC	: Iraq National Council (Irak Ulusal Konseyi)
IRMO	: Iraq Reconstruction and Management Office (Irak Yeniden Yapılandırma ve Yönetim Ofisi)
ISAF	: International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti)
ISG	: Iraq Study Group (Irak Çalışma Grubu)
ISK	: Irak Silahlı Kuvvetleri
ITAO	: Iraq Transition Assistance Office (Irak Geçiş Dönemi Yardım Dairesi)
İHA	: İnsansız Hava Aracı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
JOC	: Joint Operation Center (Müşterek Harekat Merkezi)
JSF	: Joint Strike Fighter (Müşterek Taarruz Uçağı)
J-STARS	: Joint Surveillance Targeting and Reconnaissance System: (Müşterek Gözetleme Keşif ve Hedef Tespiti sistemi)
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KİS	: Kitle İmha Silahı

KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük Ve Orta Boy İşletme
KRG	: Kurdistan Regional Government (Kürt Bölgesi Bölgesel Yönetimi)
LCC	: Land Component Command (Kara Unsur Komutanlığı)
LGB	: Laser Guided Bomb Lazer Güdümlü Füze
LOA	: Letter Of Offer And Acceptance (Teklif Ve Kabul Mektubu)
MAD	: Mutual Assured Destruction (Karşılıklı garantili imha)
MCC	: Military Coordination Center (Askeri Koordinasyon Merkezi)
MCM	: Movement for Constitutional Monarchy (Anayasal Monarşi Hareketi)
MEPI	: Middle East Partnership Initiative (Ortadoğu Ortaklık Girişimi).
MET	: Mobile Exploitation Team (Mobil Arama Timi)
MGK	: Millî Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNF-I	: Multinational Force Iraq (Irak Çok Uluslu Gücü)
MOU	: Memorandum Of Understanding (Mutabakat Muhtırası)
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
NDU	: National Defense University (Ulusal Savunma Üniversitesi)
NESA	: Near East South Asia (Yakın Doğu Güney Asya)
NFZ	: No-Fly Zone (Uçuşa Yasak Bölge)
NGO	: Non Governmental Organisation (Hükümet Dışı kuruluş)
NIA	: New Iraqi Army (Yeni Irak Ordusu)
NIC	: National Intelligence Council (Ulusal İstihbarat Konseyi)
NIE	: National Intelligence Estimate (Ulusal İstihbarat Durum Muhakemesi)
NILE	: Northern Iraq Liason elements (Kuzey Irak İrtibat elemanları)
NPT	: Non-Proliferation Treaty (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması)
NRC	: NATO-Russia Council (NATO Rusya Konseyi)

NRF	: NATO Response Force (NATO Müdahale Gücü)
NSD	: National Security Directive (Ulusal Güvenlik Direktifi)
NSDD	: National Security Decision Directive (Ulusal Güvenlik Karar Direktifi)
NSPD	National Security Presidential Directive (Başkan'ın Ulusal Güvenlik Direktifi)
NSVI	:National Strategy for Victory in Iraq (Irak'ta Zafer İçin Ulusal Strateji)
NTC	: National Training Center (Ulusal Eğitim Merkezi)
OEF	: Operation Enduring Freedom (Sürekli Özgürlük Harekatı)
OFF	: Oil For Food: (Gıda İçin Petrol)
OIF	: Operation Iraqi Freedom (Irak'ı Özgürleştirme Harekatı)
OPC	: Operation Provide Comfort (Huzur Sağlama Operasyonu)
OPEC	: Organisation of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
Org.	: Orgeneral
ORHA	: Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance: (Yeniden Yapılandırma Ve İnsani Yardım Ofisi)
OSP	: Office of Special Plans (Özel Planlar Dairesi)
Ör.	: Örnek/örneğin
P	: Piyade
PCEG	: Policy Counterterrorism Evaluation Group (Terörizmle Mücadele Değerlendirme Grubu)
PNAC	: Project for New American Century (Yeni Amerikan Yüzyıl Projesi)
PR	: Puplic Relations (Halkla İlişkiler)
PRT	:Provisional Reconstruction Team (Bölgesel İmar Timi)
PUK	: Patriotic Union for Kurdistan (Kürdistan Yurtseverler Birliği)
QDR	: Quadrenial Defense Review (Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme)
RDF	: Rapid Deployment Force (Süratli Müdahale Gücü)
RF	: Rusya Federasyonu

RP	: Refah Partisi
S.	: Suudi
s.	: sayfa
SAT	: Site Assesment Team (Bölge Değerlendirme Timi)
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SCIRI	: Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi)
SDI	: Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi)
SEİA	: Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SHP	: Stratejik Hedef Planı
SIPRI	: Stockholm International Peace Institute (Stokholm Uluslararası Barış Enstitüsü)
SİA	: Savunma İşbirliği Anlaşması
SOFA	: Status of Forces Agreement (Kuvetlerin Statüsü Anlaşması)
Sol	: Sons of Iraq (Irak'ın Çocukları)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİO	: Şangay İşbirliği Örgütü
t.y.	: tarihi yok
TAL	: Transitional Administrative Law (Geçici Yönetim Yasası)
TAPI	: Turkmenistan Afganistan Pakistan India (bu ülkelerden geçen boru hattı)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSF	: Türk Savunma Fonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UGK	: Ulusal Güvenlik Konseyi (-NSC)
UIA	: United Iraqi Alliance (Birleşik Irak İttifakı)
UNAMI	: United Nations Assistance Mission for Iraq (BM Irak Yardım Heyeti)
UNHCR	: United Nations High Commissary of Refugees: (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği)

UNICEF	: United Nations International Childrens Emergency Fund. (BM Çocuklara Acil Yardım Fonu)
UNIKOM	: United Nations Iraq Kuwait Observation Mission (Birleşmiş Milletler Irak Kuveyt Gözlem Görevi)
UNMOVIC	: United Nations Monitoring and Verification Commission (BM İzleme ve Doğrulama Komisyonu)
UNOCAL	: Union Oil California (Kaliforniya Birlik Petrol)
UNOMIC	: United Nations Observation Mission Iraq-Kuwait (BM Irak- Kuveyt Gözetleme Görevi)
UNSCOM	: United Nations Special Commission (BM Özel Komisyonu)
USAFRICOM	United States Africa Command (ABD Afrika Komutanlığı)
USEUCOM	: United States European Command (ABD Avrupa Komutanlığı)
VOA	: Voice Of America (Amerika'nın Sesi)
VTC	: Video Teleconference (uzaktan görüntülü konferans)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
WHIG	: White House Iraq Group (Beyaz Saray Irak Grubu)
WMD	: Weapon Of Mass Destruction (Kitle İmha Silahı)
WTO	: World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)
y.y.	: yayınevi yok

GİRİŞ

20. Yüzyıl'ın sonu ve 21.Yüzyıl'ın başında Ortadoğu'da iki önemli savaş yaşanmıştır. ABD'nin başını çektiği koalisyonlar Irak'a iki askeri müdahalede bulunmuştur.

Gerek bu savaşlarda gerekse iki savaş arasındaki dönemde Irak'a uygulanan baskılar sonucunda Ortadoğu'daki güç dengeleri değişmiş ve Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni siyasi sisteminin ipuçları belirlenmiştir.

Her iki savaş ve ara dönemdeki olaylar Türkiye'yi çok yönlü ve derinden etkilemiştir. Bu nedenle Körfez Savaşlarının incelenmesi ve Türkiye'ye olan etkilerinin ortaya çıkartılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Tezin sonucunda ulaşılmak istenen hedefler şöyledir:

1. Savaşların incelenerek Türkiye'yi, nasıl ve ne derecede etkilediğinin ortaya çıkartılması,
2. Türkiye'nin bu savaşlarda yürüttüğü kriz yönetiminin incelenerek ilerisi için alınabilecek derslerin tespit edilmesi.

Savaşların incelenmesinde, tarafların ulusal çıkarları, tehdit algılamaları, hareket tarzları, kuvvetleri ve planları, savaşın icrası, sonuç ve değerlendirmeler şeklinde bir mantıki sıra takip edilmiştir.

Tez iki bölüm halinde kurgulanmıştır.

Birinci Bölüm'de Körfez Savaşları ve iki savaş arasındaki ara dönem incelenmektedir.

İkinci Bölüm Türkiye'nin her iki savaşta ve ara dönemdeki politikalarını ve kriz yönetimini konu almaktadır.

Sonuç Bölümü'nde önceki bölümlerde yapılan değerlendirmeler topluca ele alınarak, Körfez Savaşlarının Türkiye'yi olumsuz olarak etkilediği,

Türk-Amerikan ilişkilerinin ve Türkiye'nin Ortadoğu politikasının yeniden tanımlanmasını gerektiren önemli sonuçlar doğurduğu sonucuna varılmakta, Türkiye için bu savaşlardan alınması gereken dersler ortaya konulmakta ve öneriler yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ SAVAŞLARI

I. I. KÖRFEZ SAVAŞI

A. I. Körfez Savaşı Öncesinde Dünya

Tez konusu Körfez Savaşları, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk büyük savaşlarıdır. Bu nedenle savaşların incelenmesinden önce bu savaşların öncesinde dünyada ve Ortadoğu'da yaşanan değişimlerin hatırlanmasında yarar vardır.

Soğuk Savaş'ın bitişi ile ilgili kesin bir tarih vermek gerekirse, bu savaşın sembolü haline gelmiş olan Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 9 Kasım 1989 tarihi en uygun tarihtir.

Buna göre,2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez Krizi ve devamındaki I. Körfez Savaşı, Soğuk Savaş'ın bitiminden dokuz ay sonra başlamış olmaktadır. Bu dönemde henüz Soğuk Savaş sonrası denge arayışları devam etmekte, dünya yeni bir düzene uyum sağlamaya gayret etmektedir. Bu nedenle dünya siyasetinde tüm dikkatler öncelikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından doğan stratejik boşluklara yönelmiştir. Suat İlhan'a göre bu stratejik boşluklar; Orta Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'dır¹. Bu dönemde dünya Soğuk Savaş sonrası yeni bir siyasi sisteme geçerken Soğuk Savaş paradigmaları geçerliliğini yitirmiş, yeni dönemin paradigmaları ise henüz oluşmamıştır.² Bu durum ileride görüleceği gibi Körfez Savaşlarındaki başlıca oyuncuların yanlış değerlendirmeler yapmalarına, değişen resmi tam olarak okuyamamalarına neden olmuştur.

¹ Suat İlhan, **Türkiye'nin Zorlaşan Konumu**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004, s.133.

² paradigmalar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Şimşek, **Paradigmalar Savaşı. Kaostaki Türkiye**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, Ağustos 1997.

B. I. Körfez Savaşı Öncesinde Ortadoğu

Körfez Savaşı öncesindeki 1980'li yıllar Ortadoğu için en karmaşık dönemlerden birisidir. Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi, İran İslam Devrimi, İran ile Irak arasında sekiz yıl süren savaş, İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi, Batı Şeria ve Gazze'de Filistinlilerin intifada hareketi bu dönemde Ortadoğu'ya damgasını vuran başlıca olaylardır.

Körfez Krizi ve Savaşındaki başlıca aktörlerin yaptıkları değerlendirmeler ve verdikleri kararlarda yukarıda sayılan olayların sonuçları etkili olmuştur.

1. Afganistan'ın İşgali

1978 yılından itibaren hızla Sovyetler Birliği'nin etkisi altına giren Afganistan 1979 yılında bu ülke tarafından işgal edilmiştir.

ABD Soğuk Savaş'taki çevreleme stratejisi[⊕] gereği Sovyet işgaline karşı, direnen Taliban örgütünü desteklemiştir.

10 yıl süren işgal genel olarak Sovyet birlikleri ile ABD'nin desteklediği Taliban mücahitleri arasındaki mücadele şeklinde sürmüştür, 1989'da Sovyetler Birliği'nin çekilmesi ile sonuçlanmıştır.

Afganistan'ın işgali, ABD tarafından Sovyetler'in Körfez bölgesindeki petrol yataklarına yaklaşmak maksadıyla yaptığı bir hamle olarak değerlendirilmiştir.³ Petrol bakımından bağımlı olduğu Körfez bölgesinin

[⊕] ABD'nin Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin yayılmasını önlemeyi amaçlayan **çevreleme(containment) stratejisi** ilk kez 1947 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi Başkanı George Kennan tarafından Foreign Affairs Dergisinde yayınlanan "Mr. X" makalesi ile ortaya atılmış ve 1948 yılında Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından 20/4 numaralı kararlar kabul edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Nelson Drew, **NSC-68 Forging the Strategy of Containment**, Washington DC, National Defense University Press, 1994.s.21. Ayrıca Bknz. John Lewis Gaddis, **Strategies of Containment**, New York, Oxford University Press, 1982, S.25.

³ , Lawrence Freedman ve Efraim Karsh, **The Gulf Conflict 1990-1991: Diplomacy and War in the New World Order**, New Jersey, Princeton University Press, 1993.S.5

tehdit edildiğini gören ABD, Carter Doktrini'ni⁺ ile bu bölgeyi kendi hayati çıkar alanı ilân etmiş, Körfez'den petrol akışının kısıtlanması halinde askeri güç kullanarak müdahale edeceğini açıklamış ve bu çıkarını koruyacak gücü (Central Command: CENTCOM)^Σ geliştirmiştir. Körfez Savaşlarında Irak'ta kullanılan ABD birliklerinin hareketi Carter Doktrini gereği Sovyetler'i bölgeden uzaklaştırmak maksadıyla oluşturulan CENTCOM tarafından planlanmış ve sevk idare edilmiştir.

Afganistan işgalinde ABD'nin desteklediği büyük bir direniş hareketi ile karşılaşan SSCB, gücünün sınırına geldiğini görmüştür. Afganistan yenilgisi Gorbaçev'in yeniden yapılanma (perestroyka) ve açıklık (glasnost) kararlarında⁴ etkili olmuştur. Bu kararların uygulanması SSCB'nin ve Varşova Pakti'nin dağılması ile sonuçlanan olaylar zincirini başlatmıştır.

Sovyet işgalinin Afganistan'daki diğer kalıcı etkisi, on yıllık işgal süresince Müslüman gerillaları yenilgiye uğratamayan SSCB'nin 1989'da Afganistan'dan çekilmesi üzerine ülkede iç savaşın çıkması ve Taliban örgütünün 1992 yılında iktidara gelmesidir. Taliban, on yıl sonra El Kaide örgütü vasıtası ile ABD'yi vuracak ve ABD'nin bu ülkeyi işgaline neden olacaktır.

⁺ **Carter Doktrini** 1980 yılında Başkan Carter'in şu cümlesi ile açıklanmıştır: "her hangi bir dış gücün Basra körfezi'nde kontrolü ele geçirme teşebbüsü ABD'nin hayati ulusal çıkarlarına saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir saldırı askeri güç dahil, gerekli tüm vasıtalarla püskürtülecektir.." Bknz. Defense Institute Of Security Assistance Management, **The Management Of Security Assistance**.17th edition, Ohio, 1997,s. 31.

^Σ ABD savunma teşkilatlanmasının başında Başkomutan sıfatıyla **Başkan** gelmektedir. Komuta zincirinde ikinci sırada **Savunma Bakanı** (Secretary of Defense) yer almaktadır. Savunma Bakanına bağlı **bölgesel komutanlıklar** (unified commands) kendi bölgelerindeki askeri hareketin planlaması ve icrasından Bakana karşı sorumludurlar. Genelkurmay Başkanı Başkan'ın askeri danışmanıdır. Kuvvet komutanlıkları ise birlikleri savaşa hazırlamak ve gerektiğinde bölgesel komutanlıkların emrine vermekten sorumludurlar. Bölgesel komutanlıklar şunlardır: Avrupa Komutanlığı (**USEUCOM**), Pasifik Komutanlığı (**USPACOM**), Güney Amerika Komutanlığı (**USSOUTHCOM**), Kuzey Amerika Komutanlığı (**USNORTHCOM**), Afrika Komutanlığı (**USAFRICOM**, 2007'de kuruldu) ve Merkezi Kuvvetler Komutanlığı (**USCENTCOM**).. Karargahı, Tampa, Florida'da bulunan CENTCOM,Carter Doktrini gereği kurulan acil müdahale gücü(RDF)nün yerine 1983'de kurulmuştur. Ortadoğu ve Orta Asya bölgesinden sorumludur. Bknz: **Operations**, Department Of The Army, Washington DC, y.y., 2008, s. B-3.

⁴ SSCB'ninYeniden yapılanma ve açıklık politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bknz. Mihail Gorbaçev, **Glasnost: Asıl Neyi İstiyorum?** Çev: Tuba Tarcan Çandar ve Ahmet Cemal, 3. baskı, İstanbul, Dönemli Yayıncılık, 1988, s.13.

2. İran İslam Devrimi

Körfez Savaşı öncesi dönemde başlıca aktörlerin politikalarını etkileyen diğer önemli bir gelişme, 1979'da İran İslam Devrimi sonunda Batı yanlısı Şah rejiminin devrilerek ABD ve Batı düşmanı bir yönetimin iktidara gelmesidir

İran İslam devrimi ile ABD'nin Soğuk Savaş'taki SSCB'yi çevreleme stratejisinde (Afganistan'ın işgali ile birlikte) önemli bir gedik açılmıştır.

İslam devrimi Ortadoğu'daki güç dengelerini değiştirerek İran'ı Körfez'in güvenliğini tehdit eden en büyük bölgesel güç haline getirmiş ve karşı denge arayışlarına yol açmıştır

İran'ın ABD karşıtı politikalarına denge olarak, Körfez'in ikinci önemli gücü olan Irak, ABD nezdinde değer kazanmıştır.

3. İran-Irak Savaşı

a. Savaşın sebepleri ve gelişimi

I.Körfez Savaşı öncesi Ortadoğu'da yaşanan en önemli olaylardan bir diğeri de, 1980–1988 yılları arasındaki İran-Irak savaşıdır

İran ile Irak arasındaki savaşın altında başlıca iki neden yatmaktadır:

1) Şattül Arap su yolu sorunu,

2) Irak'taki Kürtlerin ve Şiilerin İran tarafından Irak yönetimine karşı desteklenmesi.⁵

⁵, Bernard Lewis, **The Middle East: A Brief History of Last 2000 Years**, New York, Scribner, 1995.s.368.

1937 yılında yapılan anlaşmaya göre Şattül Arap'ta sınır İran kıyılarından geçiyordu. Su yoluna Irak hakimdi. Ancak İran'a nehir üzerinde seyrüsefer serbestisi tanınmıştı.

Zamanla nehir üzerindeki kontrol yetkisi konusunda anlaşmazlıklar çıktı. İran 1969 yılında 1937 anlaşmasını feshetti.⁶

1980 yılına gelindiğinde Şattül Arap'ın paylaşılması konusundaki anlaşmazlık devam ediyordu.

İki ülke arasındaki savaşın diğer bir nedeni, her iki ülkenin içindeki bazı azınlık gruplarının diğeri tarafından yaşadıkları ülkenin rejimine karşı kışkırtılmalarıdır.

Irak, İran'ın Kuzistan bölgesindeki yaşayan Arapları İran yönetimine karşı kışkırtırken, İran da Irak'taki Kürtlerin yönetime karşı başlattıkları ayaklanmayı destekledi.

Ayaklanma 1974 Mart'ında açık bir savaşa dönüştü. Bunun üzerine Saddam Hüseyin Şah ile bir anlaşmaya varmak istedi. ABD'nin teşviki ile Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ve Cezayir Devlet Başkanı Bumedjen'in araya girmesi ile 1975 yılındaki OPEC zirvesinde İran ile Irak arasında anlaşmaya varıldı (Cezayir Anlaşması). Buna göre, İran'ın Irak'taki Kürtlere desteğini çekmesi karşılığında, Irak Şattül Arap üzerindeki iddialarından vazgeçiyordu.⁷ Bu anlaşma ile Iraklı Kürtler ABD tarafından aldatılmış oldular.

İran İslam devriminin sonucunda ABD'yi de arkasına alacağını zanneden Saddam Hüseyin, İslam devriminin yarattığı karışıklıktan faydalanarak 22 Eylül 1980'de İran'a savaş ilân etti.

Saddam Hüseyin'in siyasi hedefleri şöyle idi:

⁶Türel, Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 236.

⁷, Judith Miller ve Laurie Mylroie, **Saddam Hussein and the Crisis in the Gulf**, USA, Yale University Press, 1990. s.103.

1. Şattül Arap'ın doğu yakasını ele geçirerek bu suyolundaki Irak egemenliğini sağlamlaştırmak (1937 Anlaşması koşullarına dönmek),

2. İran'ın Arap yoğunluklu bölgesi olan Kuzistan'ı İran'dan ayırmak ve böylece Pers olmayan diğer azınlıklarda ayrılık hareketlerini başlatarak İran'ı zayıflatmak.

3. Tahran rejimini devirmek.⁸

22 Eylül 1980'de taarruzlarına başlayan Irak ordusu İran'da tahmin ettiğinden daha sert bir direnişle karşılaştı. İran 1981 yılındaki genel karşı taarruzla Irak birliklerini ülkesinden çıkarttı ve savaşı Irak topraklarına intikal ettirdi. Bundan sonra her yıl yapılan İran taarruzlarından sonuç alınamadı.İki taraf da diğerine önemli bir üstünlük sağlayamayınca savaş statik hale geldi⁹

8 yıl süren ve yıpratma savaşına dönüşen savaşın sonunda 20 Temmuz 1987'de BM Güvenlik Konseyi 598 Sayılı kararı ile ateşkes ilân edilmesini ve savaştan önceki duruma dönülmesini istedi. Güneyde cephenin statik duruma gelmesi ve Körfez'in ABD desteği ile açık tutulması üzerine[±] İran kuzeye yöneldi ve Mart 1988'de Kürtlerle işbirliği yaparak Halepçe'yi ele geçirdi. Irak'ın bu taarruza karşılığı İran'la işbirliği yapan Kürtlere zehirli gaz atmak oldu.

Temmuz 1988'de İran 598 sayılı BMGK kararına uyacağını belirterek ateşkesi kabul etti.

⁸ Miller ve Mylroie, **age**, s.109.

⁹ İran-Irak savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.Miller ve Mylroie, **age**,s.106.

[±] ABDKörfez'den petrol taşıyan Küveyt tankerlerini kendi bayrağını çekerek korumuştur..

b. İran-İrak Savaşının Sonuçları ve Değerlendirme

Sekiz yıl boyunca “yıpratma savaşı” şeklinde cereyan eden savaş her iki taraftan bir milyondan fazla insan kaybına yol açtı.¹⁰

Savaş taraflardan birinin kesin zaferi ile sonuçlanmamakla birlikte, savaş bittiğinde Saddam Hüseyin daha avantajlı durumda idi. Sonuçta ateşkesi kabul eden taraf İran’dı. Saddam Hüseyin bu durumu büyük bir zafer olarak ilân etti.

Savaşta ABD’den destek gören Saddam Hüseyin İran Savaşı’nın bitiminde daha ılımlı bir iç politika ve kısmen Batı yanlısı bir dış politika izlemeye başlamıştı.¹¹ Saddam’ın bu politika değişikliği uzun sürmeyecek ve 1990’lı yıllarda yeniden saldırgan bir politika izleyecektir.

İrak savaştan sadece galip olarak değil, aynı zamanda önemli bir askerî güç olarak çıkmıştır.¹² Savaş bittiğinde Irak ordusu eğitimli ve savaş deneyimli bir milyon asker, 500 uçak ve 5500 tanka sahipti.¹³ Saddam Hüseyin bu silahlı gücü Kuveyt’in işgalinde kullanacaktır.

Saddam Hüseyin İran Savaşı’nın neden olduğu ekonomik kayıpları Kuveyt’i işgalinin bahanesi olarak kullanacaktır.

C. I. Körfez Savaşı Öncesi ABD’nin Ortadoğu Politikası

İran-İrak Savaşı esnasında ve sonrasında ABD’nin öncelikli ilgi alanı Ortadoğu ve Irak değildi. Bu yıllarda ABD Soğuk Savaş’ın bitirilmesi, silahsızlanma görüşmeleri gibi konulara ağırlık vermekte idi.

¹⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989, s.482.

¹¹ John Bulloc Ve Harvey Morris, **Saddam’s War**, Boston, Faber And Faber, 1991, s.85.

¹² Miller ve Mylroie **age**, s.58...

¹³ Pierre Salinger, **Secret Dossier: The Hidden Agenda Behind the Gulf War**, London, Penguin Books, 1991, s.1.

Saddam Hüseyin'in İran Savaşı sonrasında içeride nispeten ılımlı liberal bir politika izlemesi, dış ilişkilerinde de Batı'ya yaklaşması, ABD'nin Irak politikasını etkilemiştir. ABD için Irak'ın en önemli özeliği, İran'ın düşmanı olması idi. Irak, İran'ı dengede tuttuğu sürece ABD'nin desteğini hak ediyordu

İran - Irak Savaşı esnasında Başkan Reagan 1983 yılında bir Ulusal Güvenlik Karar Direktifi (National Security Decision Directive: NSDD) yayınlamıştır. Gizli olan bu direktifin dışarıya sızan bir bölümüne göre, "ABD Irak'ın savaşı kaybetmesini önlemek için yasal olan ve gereken her şeyi yapmalıdır".¹⁴

Ekim 1989'da Başkan Bush "Körfez Bölgesinde ABD Politikası konusunda 26 No'lu Ulusal Güvenlik Direktifi (National Security Directive-26: NSD-26) yayınlamıştır. Bu direktife göre, "ABD etkisini arttırmak ve Irak'ın davranışlarını ılımlaştırmak maksadıyla bu ülkeye ekonomik ve politik paketler sunmalıdır".¹⁵

ABD Irak'ı bir tehdit olarak değil, bir fırsat olarak görmektedir. Bu yaklaşım ileride görüleceği gibi ABD'nin Saddam Hüseyin'e Kuveyt'i işgalinde cesaretlendirici mesajlar göndermesine ve Irak'a karşı yatıştırma politikası izlemesine yol açmıştır.

1. İşgalin Sebepleri

Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal ederken ileri sürdüğü başlıca gerekçeler şunlardır:

1. Kuveyt'in tarihî olarak Irak'a ait olduğu iddiası,
2. Sınır sorunları,
3. Irak'ın Körfez'e çıkışını sınırlayan adalar ile ilgili sorunlar,

¹⁴ Chalmers Johnson, **The Sorrows Of Empire**, New York, Metropolitan Books, s.2004,s.224.

¹⁵ David Rothkopf, **Running The World**, , New York, Public Affairs, 2005.S.293.

4. Kuveyt'in Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (Organisation of Petroleum Exporting Countries: OPEC) kotalarını aşarak petrol üretmesi sonucunda petrol fiyatlarının düşmesi,

5. İran-Irak Savaşı esnasında Kuveyt'in Irak'a sağladığı maddî desteğin geri ödenmesi,

6. Rumeliya petrol kuyusundan Kuveyt'in Irak'a ait petrolü çıkartması.

Saddam Hüseyin'in işgalin sebepleri olarak ileri sürdüğü bu hususlar objektif olarak değerlendirildiğinde, bunların geçerli sebepler olmadıkları, Saddam Hüseyin'in açıkça ifade etmediği başka hedeflerinin olduğu değerlendirilmektedir.¹⁶

Kuveyt'in işgalinde Saddam Hüseyin'in yukarıda açıkça belirttiği sebeplerin dışında açıkça belirtmediği gerçek amaçlarının;

1. Kuveyt'i ülkesine katarak genişlemek ve oradan S. Arabistan'ı tehdit etmek,
2. Kuveyt'in zengin petrol yataklarına sahip olarak zenginleşmek ve İran Savaşı sonrası bozulan ekonomisini düzeltmek,
3. Arap dünyasının lideri olmak olduğu değerlendirilmektedir.

Saddam Hüseyin İran savaşı öncesi ve esnasında ABD'den gördüğü desteği bir fırsat olarak değerlendirmek istiyordu.

Irak'ın Kuveyt'i işgali öncesindeki kriz döneminin en belirgin niteliği Saddam Hüseyin'in gittikçe sertleşen tutumları ve buna paralel olarak Kuveyt sınırına asker yığmasına rağmen, ABD'nin ve bölge ülkelerinin Saddam'ın niyetini doğru olarak anlayamamaları, ABD'nin Saddam Hüseyin'e karşı

¹⁶ Irak'ın kuveyt'i işgalinde Öne Sürdüğü Gerekçelerin Ayrıntılı İncelenmesi ve işgalin gerçek nedenleri hakkında Bknz. , Pierre Sallinger, **Secret Dossier: The Hidden Agenda Behind the Gulf War**, London, Penguin Books, 1991.S.233-235.,Miller Ve Mylroie, **age**, S.193-195,Bulloch ve Morris, **age**, S.125-126.

yatıştırma (appeasment) politikası izlemesi, hatta ceasaretlendirici mesajlar göndermesidir.¹⁷

ABD'yi arkasına aldığı düşünene ve ABD'nin muhtemel tepkisinin doğru değerdendiremeyen Saddam Hüseyin 1 Ağustos günü Küveyt'e taarruza karar vermiştir.

Irak birlikleri 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i işgale başladı. İşgal süratle tamamlandı. Zayıf Kuveyt ordusu işgale direnemedi. Saddam Hüseyin 8 Ağustos'ta Irak'ın Kuveyt'i ilhak ettiğini ilân etti.¹⁸

2. Irak'a Karşı Uluslararası Tepkiler ve I. Körfez Savaşı Öncesindeki Krizin Yönetimi (2 Ağustos 1990 – 17 Ocak 1991)

a.Arap Dünyasının İşgale Tepkileri

Irak'ın Kuveyt'i işgalinin sona erdirilmesi maksadıyla bir yandan ABD'nin öncülüğünde askerî güç kullanılması için hazırlıklar yürütölürken, diğeryandan da Arap ölkeleri soruna çözüm aramaya başladılar.

Arap ölkeleri, gerek liderlerinin doğrudan görüşmeleri ile gerekse OPEC ve Arap Birliğı gibi uluslararası platformlarda Saddam Hüseyin'i Kuveyt'ten çekilmeye razı etmek için yoğun çaba sarf ettiler. Ancak bu ölkeler kendi aralarındaki uyuşmazlıklar nedeniyle ortak bir tutum alamamışlar ve krizi başarı ile yönetememişlerdir.

Arapların ortak bir tutum izleyememeleri, aynı zamanda Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezinin¹⁹ her koşulda geçerli olmadığını göstermiştir.

¹⁷ Bard O'neill,"The United States And The Middle East: Contiuity And Change"**US Foreign And Strategic Policy İn The Post-Cold War Era**, Howard Wierda(ed.), USA,Greenwood Press, 1996,S.123.

¹⁸ Miller Ve Mylroie, **age**, S.193.

Aynı medeniyete ait olan devletler aidiyet duygularına göre değil, ulusal çıkar algılamalarına göre davranmışlardır.

b. Birleşmiş Milletler'in Aldığı Önlemler

Irak'ın Kuveyt'i işgali nedeniyle BMGK BMA'nın²⁰ VII. Bölümü'nde öngörülen yöneme ve sıraya göre 28 adet karar almıştır.

Soğuk Savaş döneminde (Kore kararı hariç)¹⁹ BMGK daimi üyelerinin bu tür kararlarda veto yetkisini kullanarak kararı engelledikleri göz önüne alınırsa Soğuk Savaş'ın bitimindeki bu kararlarda SSCB'nin veto yetkisini kullanmaması uluslararası sistemin değişmekte olduğunun ilk somut işaretidir.

BMGK'nın kuveyt'in işgali üzerine aldığı ilk karar 2 Ağustos günü BMA'nın 39. maddesine dayanılarak "kuveyt',in işgali ile uluslararası barışın bozulduğunu" tespit eden ve işgalden önceki duruma dönülmesini isteyen **660**(1990) sayılı karardır.

6 Ağustos 1990 tarihinde Yemen ve Küba'nın çekimser oylarına karşı 13 oyla kabul edilen **661** sayılı kararla Irak'a ekonomik ambargo konulmuştur. 25 ağustos tarihli **665** sayılı kararla ambargo ablukaya yükseltilmiştir. 25 Eylül'de alınan **670** sayılı kararla da Irak'a hava ablukası konulmuştur.

¹⁹ Medeniyetler Çatışması tezi zamanımızda savaşların medeniyetler arasında olacağını ileri sürmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations and the Making of World order**, New York, Touchstone, 1997.s.183..

²⁰ **Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü**, Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi, Ankara, 1997.

¹⁹ Kore'de, asker kullanılmasına ilişkin BMGK'nın 82 (1950) sayılı kararında, SSCB Büyükelçisi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM üyesi olmamasını protesto etmek maksadıyla toplantıya katılmadığından karar veto ile karşılaşmadan geçmiştir. bkz. Henry Kissinger, **Diplomacy**, USA, Touchstone, 1995, S.477.

Kriz döneminin son BMGK kararı, kuvvet kullanılmasına imkan veren 29 Kasım 1990 tarih ve **678** sayılı karardır. Çin'in çekimser kaldığı, Küba ve Yemen'in olumsuz oy verdiği karar 12 oyla kabul edilmiştir.

678 sayılı Kararda, o güne kadar gösterilen tüm gayretlere rağmen Irak'ın BM kararlarına uymadığı hatırlatılarak Irak'a son bir şans daha verilmekte, Irak 15 Ocak 1991'e kadar bu kararlara uymadığı takdirde, uymasını sağlamak maksadıyla "*gerekli olan tüm vasıtaların kullanılacağı*" belirtilmekte idi.

"*Gerekli olan tüm vasıtalar*" deyimini tereddüte yer bırakmayacak biçimde silahlı güç kullanılmasını da içermektedir. Bu husus, ABD Dışişleri Bakanı Baker tarafından açıklanmıştır.²¹

c. ABD'nin Kuveyt'in İşgaline Tepkisi: I. Körfez Savaşı öncesi ABD'nin Kriz Yönetimi

ABD Kuveyt'in işgali sonrasındaki krize başlangıçta doğrudan müdahil olmamış, Arap ülkelerinin kriz yönetimini izlemekle ve BMGK'da yukarıda değinilen kararları aldırarakla yetinmiştir.

ABD'nin aldığı ilk somut önlem, Irak ve Kuveyt'in ABD'deki mal varlıklarının dondurulması oldu. ABD Hazine Bakanlığı Avrupa'daki ve Asya'daki merkez bankalarına telefon ederek onların da Irak mal varlıklarını durdurmalarını istedi.²²

ABD'nin aldığı diğer bir acil önlem, BM'deki Büyükelçisi Tom Pickering vasıtası ile 2 Ağustos günü BMGK'nın BM'nin 39. maddesine dayanılarak "kuveyt'in işgali ile uluslararası barışın bozulduğunu" tespit eden ve işgalden

²¹ Freedman ve Karsh (Ed.), **age**, s.234.

²² Salinger, **age**, s.89-90.

önceki duruma dönülmesini isteyen **660** sayılı BMGK kararının derhal çıkartılmasını sağlamak olmuştur.²³

2 Ağustos günü Beyaz Saray'da geniş katılımlı bir Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK) toplantısı yapıldı. Toplantıda Irak birliklerinin S.Arabistan'ı tehdit ettikleri ve bu ülkenin savunulması gerektiği üzerinde fikir birliğine varıldı. Zira Kuveyt'i işgal etmekle, Saddam Hüseyin dünya petrol rezervlerinin % 20'sine hakim olmuştu. S.Arabistan'ı da ele geçirirse bu oran % 40'a çıkacaktı. Bu ABD'nin yaşamsal çıkarları için kabul edilemez bir tehditti.²⁴

3 Ağustos günü, önce Başkan Bush, daha sonra Savunma Bakanı Cheney, Ulusal Güvenlik Danışmanı Scowcroft ve Genelkurmay Başkanı Powell, S.Arabistan'ın Washington Büyükelçisi Prens Bandar'ı Pentagon'a çağırarak ülkesine yönelik tehdit hakkında bilgi verdikten sonra, ABD'nin S.Arabistan'ı savunmak için gönderebileceği birlikleri açıkladılar. Büyükelçi Bandar, ABD askerlerinin S.Arabistan'a gönderilmesi için Kral Fahd'ın ikna edilmesi gerektiğini söyledi.²⁵

Kral Fahd'ı ikna etmek için Savunma Bakanı Cheney, Müsteşarı Wolfowitz, General Schwarzkopf, UGK Sekreteryası'ndan Sandy Charles ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Richard Clarke'dan oluşan bir heyet Cidde'ye gönderildi. Tehdit konusunda ikna edilen Kral, görevleri biter bitmez geri dönmeleri ve kalıcı üs kurmamaları koşulu ile ABD birliklerinin, ülkesinde derhal konuşlanmasına izin verdi.²⁶

Kral Fahd ile anlaşma sağlanır sağlanmaz,82. .Hava İndirme Tümeni'ne bağlı ilk ABD birlikleri S.Arabistan'a konuşlanmaya başladı. Bush bu durumu 7 Ağustos günü yaptığı televizyon konuşmasında Amerikan ve dünya kamuoyuna duyurdu. Başkan bu konuşmasında 82. .Hava İndirme

²³ Rothkopf, **age**, s.295.

²⁴ Rothkopf, **age**, s.295.

²⁵ Colin Powel, **My American Journey**, New York, Random House, 1995. s.464-465.

²⁶ Richard A Clarke, **Against All Enemies: Inside America's War on Terror**, New York, Free Press, 2004, s.57-59.

Tümeni unsurlarının ve ABD Hava Kuvvetleri'nin kilit unsurlarının, S.Arabistan'ı savunmak maksadıyla bu ülkeye gönderildiklerini söyledi.²⁷

Bu açıklama ile S.Arabistan'ın savunması maksatlı "Çöl Kalkanı Harekatı" (Operation Desert Shield) resmen başlamış oluyordu. Saddam'ın buna karşılığı Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamak oldu.

İlk birlik intikalleri başlar başlamaz ABD muhtemel bir harekatı tek başına değil, mümkün olduğu kadar geniş bir koalisyonla yapmak için gayret sarf etti.²⁸ Yapılan temaslar sonunda Koalisyona 37 ülkeden[≈] 600.000 askerin (573.000'i ABD'li) katılması sağlandı.²⁹

Ekim ayı başında, ABD bölgedeki birliklerinin sadece S.Arabistan'ı savunmak değil, gerektiğinde Irak'ı zorla Kuveyt'ten çıkartmak için kullanılacağını düşünerek 200.000 ek asker gönderme kararı aldı Böylece Suudi Arabistan'ı savunma seçeneğinden, Irak'a taarruz seçeneğine geçilmiş oldu.³⁰

1973 tarihli Savaş Yetkileri Yasası (War Powers Act)⁼ Başkan'a Kongre'ye danışarak yurt dışına askeri güç gönderme yetkisi vermekte fakat

²⁷ H.W., Brands, "George Bush and the Gulf War of 1991", **Presidential Studies Quartely**, No:34, March 2004. s.113-131.

²⁸ Soğuk Savaş döneminde dünyada **ortak güvenliğin** BM vasıtası ile sağlanması öngörölmüş, her iki bloğun güvenlikleri ise **ittifaklarla** sağlanmıştı. Soğuk Savaş'tan sonra yapılan savaşlar ise ortak güvenlik ve ittifaklarla değil, **koalisyonlarla** yapılmaktadır. **Ortak güvenlik** belirli bir tehdit tanımı yapmaz, belli ülkeleri güvence altına almaz ve ülkeler arasında ayırım yapmaz. Kim tarafından kime yöneltilirse yöneltilsin, uluslararası barış ve güvenliğe genel bir tehditten bahseder. Ortak güvenliğe en tipik örnek BM'dir.

İttifak ise tanımlanmış bir tehdiye karşı ortak çıkarları paylaşan bir grup ülkenin belirli taahhütlerini içerir. Yani ortak güvenliğin aksine tehdit, taahhüt ve tedbirler önceden belirlenmiştir. İttifaka tipik örnek Soğuk Savaş yıllarındaki NATO'dur.

Koalisyon ise, önceden belirlenmemiş bir tehdit ortaya çıktıktan sonra ortak çıkarı olan ülkelerin o tehdit bertaraf etmek için geçici olarak bir araya gelmeleridir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkzn: Henry Kissinger, **age**, s.247. s.247.

[≈] Afganistan, Arjantin, Avustralya, Bahreyn, Bangladeş, Belçika, Kanada Çekoslovakya, Danimarka, Mısır, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Kuveyt, Fas, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Umman, Pakistan, Filipinler, Polonya, Katar, Romanya, Güney Kore, S.Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Singapur, İspanya, İsveç, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, ABD.

²⁹ I.Körfez savaşı için koalisyon oluşturma gayretleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkzn. Richard Clarke, **age**, s.61-62.

³⁰ Powell, **age**, s.489.

⁼ yasa no P.L.93-148

48 saat içerisinde asker gönderdiğini kongre'ye yazılı olarak bildirmesini öngörmektedir. Kongre 60 gün içerisinde asker göndermeyi onaylamazsa Başkan askerleri geri çekmek zorundadır.³¹ Buna göre başkan Bush, ABD askerlerini Başkomutan yetkisi ile bölgeye göndermiş ve Kongre'ye bilgi vermişti. Ancak Başkan asker göndermeden önce Yasada öngörülen şekilde Kongre'ye danışmamıştı. Buna rağmen her iki meclis de sonradan asker gönderilmesini onaylamışlardır.³²

Savaş Yetkileri Yasası'na göre Başkan Bush Kongre üyeleri ile yoğun temasları sonucunda, BMGK'nın kuvvet kullanmaya izin veren 678 sayılı kararında Irak'a verilen sürenin (15 Ocak 1991) dolmasına üç gün kala (12 Ocak 1991'de) Kongre'den silahlı güç kullanılmasına yetki veren müşterek karar (joint resolution)[∇] çıkartmayı başarmıştır.

E. Çöl Fırtınası Harekatı (Operation Desert Storm)

17 Ocak'ta başlayan Çöl Fırtınası harekatı, ilk üç safhası hava harekatı, dördüncü safhası kara harekatı olmak üzere dört safhada planlanmıştır:

1. Hava Harekatı (17 Ocak – 24 Şubat 1991)

Hava kuvvetleri ile icra edilen ilk üç safha harekatı 17 Ocak'tan 24 Şubat'a kadar 39 gün sürmüştür. Harekata 1376 Amerikan, 175 S.Arabistan, 69 İngiliz, 42 Fransız uçağı olmak üzere toplam 1820 muharip uçak

³¹ Roger Davidson Ve David Oleszek, **Congress And Its Members**, New York,CQ Press1994,S.425.

³² Davidson ve Oleszek, **age**, s.426.

[∇] Kongre dört tip karar alabilmektedir: *i.)yasa teklifleri(bill) ii.)müşterek karar (joint resolution), iii.)eşzamanlı karar* (concurent resolution), iv.) **karar**(resolution) (House resolution veya Senate resolution). Yasalar ve müşterek kararlar Başkan tarafından onaylanır. yasa teklifleri (bill)onaylanınca yasa (act/puplic law)) haline gelir. Müşterek kararın yasadan farkı, özel bir konuda çıkartılmasıdır. Eşzamanlı kararlar ve meclislerin kararları Başkan'ın onayına sunulmazlar.bknz: Davidson ve Oleszek, **age**,S.325.

katılmıştır. Harekatta 49.345'i muharebe görevi olmak üzere 110.000 sorti[√] yapılmış, 88.500 ton bomba atılmıştır.³⁴ Bu hareket, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan en büyük hava hareketi idi. Günde ortalama 800 sorti yapılmıştır.³⁵

Hava hareketi sonunda Irak'ın komuta-kontrol tesisleri, hava savunma sistemleri, ülkenin elektrik, su, petrol üretim ve dağıtım tesisleri, köprüler, kara ve demiryolları tahrip edilmiş, Irak Silahlı Kuvvetleri'ne büyük zayıat verdirilmiştir.³⁶ Bu harekatta Irak'ın 649 savaş uçağı koalisyon uçaklarına karşı koyamamıştır. 141 Irak uçağı sığınaklarında imha edilmiş, 122 Irak uçağı da İran'a kaçmıştır.³⁷

2. Kara Harekatı (24 Şubat – 3 Mart 1991)

a. Irak Ordusunun Durumu ve Savunma Planı

Irak ordusu o zamanın silah piyasasında mevcut en modern silahlarla donatılmış, savaş tecrübesi olan bir ordu idi.³⁸

Irak, koalisyon kuvvetlerinin Kuveyt üzerinden bir cephe taarruzu yapacakları faraziyesine göre kuvvet çoğunluğu ile Kuveyt'te tertiplenmişti.

Saddam Hüseyin'in stratejisi savaşı mümkün olduğu kadar uzatmaya(yıpratma savaşına döndürmeye) dayanıyordu. Ona göre, ABD'nin en zayıf tarafı zayıat vermeye tahammülü olmayışı idi. Vietnam Savaşı'nda bu görülmüştü. O halde savaşı ne kadar uzatır ve ABD'ye ne kadar çok

[√] **Sorti:** Bir uçağın havalanıp görevini icra ederek dönmesi

³⁴ Johnson, **age**, s.223.

³⁵ Norman Schwarzkopf, **It Doesn't Take A Hero**, ABD, Bantam Book, 1992, s.508.

³⁶ hava hareketinin ayrıntıları hakkında bkzn: Schwarzkopf, **age**, s.48..

³⁷ Freedman ve Karsh, **age**, s.305.

³⁸ Irak Ordusunda Sovyet T-72 tankları, Çin ve Sovyet yapımı çok namlulu roketatarlar, Çin'in Silkwarm, Fransa'nın Exojet füzeleri, Sovyet MİG-29 uçakları, Fransız Mirage av bombardıman uçakları gibi modern silahlar bulunmakta idi. Irak ordusunun savaştan önceki kuvveti ve teçhizatı hakkında ayrıntılı bilgi için Bknz. Norman Schwarzkopf, **age**, s.348.

zayıat verdirirse, savaşı kendi isteğine göre sonlandırabilir yani Kuveyt'e sahip olur ve iktidarını koruyabilirdi.³⁹

b . Amerikan Ordusunun Durumu ve Taarruz Planı

Koalisyon taarruz planı, Irak birliklerini deniz piyade birlikleri ile cepheden yapılacak tali taarruzlarla Kuveyt hareket alanı içerisinde tespit ederken, batıdan S.Arabistan üzerinden çok geniş bir çevirme manevrasının® yapılmasını öngörüyordu.

c. Kara Harekatının Cereyan Tarzı

24 Şubat'ta başlayan Harekat planlandığı şekilde icra edildi ve süratle gelişti. Deniz piyade birlikleri küveyt'e cephe taarruzu yaparlarken çevirme kolundaki18. ve 7. kolordular çevirme manevrasını başarıyla icra ettiler. Harekatın üçüncü gününde (26 şubat) küveyt şehri tamamen kuşatılırken çevirme birlikleri Fırat nehrine çok yaklaştılar. Lojistik hatları kesilen ve hava taarruzlarından etkilenen Irak askerleri kitleler halinde teslim oldular⁴⁰.

Harekatın dördüncü gününde geçirilen esir sayısı 60.000'e ulaştı. Irak BMGK kararlarına uyacağını açıkladı. Saddam Hüseyin birliklerine Kuveyt'ten çekilme emri verdi. Kuveyt şehrinden Basra'ya giden dört şeritli otoyol koalisyon kuvvetlerince kesilmedi fakat bu yoldan çekilen Irak birlikleri

³⁹ Bard O'Neill ve İliana Kass, "The Persian Gulf War: A Political- Military Assesment", **Comperative Strategy**, Volume 1, 1992 s.221.

® **Çevirme manevrası** kuşatmanın değişik bir uygulamasıdır. Çevirmede düşmanın esas kuvvetine hiç çatılmadan etraftan dolaşarak derin gerisindeki hedef ele geçirilir. Bknz **Harekat (Sevk ve Muharebe)**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, Kara Kuvvetleri Basımevi, 1998.s.3–26

⁴⁰ kara harekatının cereyan tarzı konusunda birinci elden ayrıntılı bilgi harekatı sevk idare eden CENTCOM Komutanı General Schwarzkopf'un anılarında mevcuttur. bknz Norman Schwarzkopf, , **age**, s.522.Ayrıca bknz: Powell, **age**, s. 518-520..

Koalisyon uçakları tarafından imha edildi. Bu otoyola “ölüm otoyolu”(highway of death) denildi.⁴¹

Dördüncü gün sonunda Irak birlikleri Kuveyt'ten çıkartılmış ve bundan sonra komşularını tehdit edemeyecek şekilde zayıflatılmıştı. BMGK kararlarına uygun olarak Başkan tarafından verilen görev yerine getirilmişti. Bundan sonra çevirme kolu içinde kalan Irak birliklerini tamamen imha etmek katliamdan başka bir şey olmazdı.

Bu düşüncelerle General Powell ve General Schwarzkopf hareketin durdurulması konusunda fikir birliğine vardılar. “Ölüm Otoyolu” üzerinde Irak konvoylarına verdirilen hasar ve zayıat başta CNN olmak üzere dünya televizyonlarında gösteriliyor ve ABD'nin hedef gerçekleştirildiği halde boşuna insan öldürdüğü iddia ediliyordu. Başkan, çatışmaların Riyad Saati ile 28 Şubat saat 05.00'de durdurulduğunu (suspension) ilân etti.

Böylece kara harekatı başladıktan 100 saat sonra bitirilmiş oldu.⁴²

d. Ateşkes Görüşmesi

Çatışmanın ABD tarafından sona erdirilmesinden dört gün sonra, Irak'ta Safwan havaalanında, Irak tarafından Korgeneral Sultan Haşim Ahmet, Koalisyon tarafından General Schwarzkopf'un başkanlık ettiği heyetler arasında ateşkes görüşmesi yapıldı. Görüşmede General Schwarzkopf tarafından karşı tarafa iletilen ve itirazsız kabul edilen konular şunlardır:

- i. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün Irak'taki harp esirlerine derhal ulaşmasının sağlanması,
- ii. Tüm harp esirlerinin iadesi,

⁴¹ Schwarzkopf, **age**, s.523–547, Powell, **age**, s.518.

⁴² Powell, **age**, s.520.

- iii. Koalisyon kuvvetlerinden kayıp askerlerin aranması,
- iv. Koalisyon'un ölen askerlerinin cesetlerinin iadesi,
- v. Mayın tarlalarının gösterilmesi,
- vi. Kuveyt'teki konvansiyonel olmayan silah depolarının gösterilmesi,
- vii. Kuveyt'ten kendi istekleri dışında Irak'a götürülen sivillerin harp esiri işlemi görmesi,
- viii. Ateşkes hattının belirlenmesi.⁴³

Bu koşullar, Başkan Bush'un 28 Şubat'ta yaptığı ve çatışmayı sona erdirdiğini bildirdiği konuşmasında Irak için ileri sürdüğü koşullardı. Bunlar aynı zamanda BMGK'nın 3 Mart 1991 ve 686 sayılı kararı ile de BM kararı haline getirilmiştir.

Irak tarafı tüm bu koşulları kabul ettikten sonra, General Ahmet, Irak'taki yolların ve köprülerin tahrip edildiğini, resmî personelin taşınması için Irak'ın içerisinde temas hattından uzak yerlerde helikopter uçuşuna izin verilmesini istemiştir. General Schwarzkopf muharip uçaklar dışında Irak içinde olmak koşulu ile helikopter uçuşlarına silahlı bile olsa müdahale etmeyeceğini söylemiştir.⁴⁴

Savaşı bitiren hukukî metin, 3 Nisan 1991 tarihli 687 sayılı BMGK kararı olmuştur. Bu karara göre:

- i. Irak-Kuveyt sınırı uluslararası bir komisyon tarafından işaretlenecek,
- ii. Irak tüm biyolojik ve kimyasal silah tesislerini, 150 km'den uzun menzilli balistik füze stoklarını ve üretim tesislerini ve nükleer materyali BM'ye gösterecek,

⁴³ Schwarzkopf, **age**, s.564.

⁴⁴ Schwarzkopf, **age**, s.559.

- iii. Irak İşgalden zarar gören yabancı kişilerin ve şirketlerin zararlarını tazmin edecek,
- iv. Sağlık malzemeleri dışında daha önce konulmuş olan ambargo devam edecekti.⁴⁵

F. Şii ve Kürt Ayaklanmaları

Çöl Fırtınası Harekatı BM'nin görev tanımındaki sınırlı hedefleri başarı ile yerine getirmesine rağmen, Saddam Hüseyin ordusunun bir kısmı ile iktidarda kalmıştı. Başkan Bush kara harekatı başlamadan önce 15 Eylül'de savaşta ün kazanan Patriot füzelerinin üreticisi Raytheon firmasını ziyaretinde yaptığı konuşmada "Kanı durdurmanın bir yolu da, Irak ordusunun ve Irak halkının kendi sorunlarına kendilerinin sahip çıkmaları ve diktatör Saddam Hüseyin'i uzaklaştırmaları, Irak'ı BM kararlarına uyan ve barışı seven ülkeler ailesinin bir üyesi yapmalarıdır" demişti⁴⁶. Bu mesaj aynı gün CNN başta olmak üzere dünya televizyonlarında, ABD'nin resmî görüşlerini yansıtan Amerika'nın Sesi Radyosunda ve CIA'nin kontrolünde yayın yapan Hür Irak'ın Sesi Radyosunda yayınlanmıştır. Ayrıca ABD uçaklarından Iraklıları ayaklanmaya davet eden propaganda kağıtları atılmıştır⁴⁷.

Irak Şiileri ve Kürtleri, bu ifadeleri Saddam Hüseyin rejimine karşı ayaklandıkları takdirde ABD'nin kendilerini destekleyeceği şeklinde algıladılar.

Bu algılamanın etkisi ile 1 Mart'ta Basra'nın Sa'd Meydanı'nda Saddam Hüseyin'in posterine bir askerin ateş açması üzerine Basra'da Şiiler

⁴⁵ 687 sayılı Kararın tam metni BM'nin'in resmi web sayfasında bulunmaktadır. (erişim) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement>, 12 Eylül 2010.

⁴⁶ Peter Galbraith, , **The End of Iraq: How American Incompetence Created a War Without End**, New York, Simon and Schuster, 2006.s.44.

⁴⁷ , Thomas Ricks, **Fiasco: The American Military Adventure In Iraq**, New York, The Penguin Press, 2006. s.4.

ayaklanmaya başladı. 24 saat içerisinde ayaklanmacılar ile rejime bağlı birlikler arasındaki sokak çatışmaları tüm şehri kapsadı. İran kendi ülkesindeki Iraklı esirlerden oluşan Tawwabbin Tümeni ve Bedir Tugayları ile ayaklanmacıları destekledi.⁴⁸ Saddam Hüseyin, yeğeni Ali Hasan El Macid'i (Kimyasal Ali) Cumhuriyet Muhafızları birliklerinin başında ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi.

Bu olaylar olurken, Amerikan askerleri Irak'ın güneyini işgale devam ediyorlardı. Fakat olaylara müdahale etmemeleri için kesin emir almışlardı. Bush yönetimi Irak'ın iç işlerine karışmama kararı almıştı.⁴⁹ Mart-Eylül arasında Irak güvenlik güçleri Amerikalıların gözleri önünde 30 000 ile 60 000 kadar Şii'yi öldürdü⁵⁰.

Şiilerin ayaklanmasının başlamasından dört gün sonra kuzeyde Kürtlerin ayaklanması başladı. 14 Mart'ta ayaklanmacılar Kuzey Irak'ın büyük bir bölümüne hakim oldular ve 21 Mart'ta Kerkük'ü ele geçirdiler.⁵¹ Kerkük'ü ele geçiren Kürtler ilk iş olarak şehrin nüfus ve tapu kayıtlarını yağmalamış ve yok etmişlerdir

Rejime bağlı kuvvetler güneyde olduğu gibi, kuzeyde de ayaklanmayı aşırı şiddet kullanarak bastırmaya çalıştılar, çoğu sivil olmak üzere 20.000 Kürt'ü öldürdüler.⁵² Kürtler ABD'den derhal yardım istediler fakat olumsuz cevap aldılar. Kürtler ABD tarafından bir kez daha aldatılmışlardı.

Irak birliklerinin şiddetinden kaçan iki milyon kişinin Türkiye ve İran sınırlarına yığılmaları bu sınırlarda bir mülteci krizinin oluşmasına yol açtı ve olayın insani boyutunu ön plana çıkardı.

Cumhurbaşkanı Özal mülteci krizinin çözülmesi için koalisyon ülkelerinden yardım istedi. Özal'ın planı Kuzey Irak'ta BM gözetimi altında

⁴⁸ Kenneth Pollack, **The Threatening Storm**, New York, Random House, 2002.s.47.

⁴⁹ Robert Fisk,; **The Great War For Civilisation: The Conquest Of The Middle East**, New York, Vintage Books, 2005. s.663.

⁵⁰ Kenneth Pollack, **age**, s.51.

⁵¹ Galbraith, **age**, s.49

⁵² Pollack, **age**, s.51.

mülteciler için güvenli bölgeler oluşturmaktı.⁵³Türkiye göçmenlere elinden gelen yardımı yapmasına rağmen, batılı ülkelerin eleştirilerine hedef oluyordu

Özal'ın hemen arkasından İngiltere başbakanı John Major Avrupa Birliği'nin Lüksemburg toplantısında üye ülkeleri Irak'ın kuzeyinde bir Kürt güvenli bölgesi kurulması konusunda ikna etti. Türkiye'ye geçebilen ya da geçmeye çalışan sığınmacıların geri dönebilmeleri ve kuzey Irak'ta bulunan Kürtlerin Saddam'ın saldırılarından korunmaları için Kuzey Irak'ta çok uluslu bir askeri gücün bulundurulmasına karar verildi.⁵⁴

Bu arada Türkiye'ye geçen ya da geçmek için dağlarda bekleyenlere yardım eden Türkiye, bu insanlar için günde 1,5 milyon dolar harcıyordu.⁵⁵ Özal Başkan Bush'u arayarak yardım talep etti. Bush, 7 Nisan'da ABD ordusuna Türkiye-Irak sınırındaki sığınmacılara havadan acil yardımı başlatma emrini verdi. Bu suretle Huzur Sağlama Operasyonu*(HSO) başlamış oluyordu.*

G. I. Körfez Savaşı'nın Siyasî Sonuçları ve Değerlendirme

Bazı yazarlara göre I.Körfez Savaşı ABD açısından stratejik bir yenilgidir. ABD çok üstün bir muharebe gücünü toplamasına rağmen en önemli hedef olan Cumhuriyet Muhafızları'nın etkisiz hale getirilmesi tam olarak sağlanmamış, Saddam Hüseyin bu en kıymetli birlikleri ile iktidarda kalmıştır. 80.000 Cumhuriyet Muhafızı, yüzlerce tank ve zırhlı araç ile pek çok helikopter imha olmaktan kurtulmuştur. Bu nedenle savaş yarım

⁵³ Heinz Kramer, , **A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States**, Washington DC, Brooking Institution Press, 2000.s.121.

⁵⁴ Haydar çakmak, **Uluslar Arası Krizler Ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, Platin Yayınları,2004,s.161.

⁵⁵ Oran, **age**, s.60.

* Operation Provide Comfort

* Daha sonra Çekiç Güç ve Kuzeyden Keşif Harekatı'na dönüşen HSO'nun devamı ve ayrıntıları ileride ele alınacaktır.

bırakılmıştır. II. Körfez Savaşı'nın yapılmasını zorunlu kılan en önemli faktör, I. Körfez Savaşı'nın yarım bırakılmasıdır.⁵⁶

Saddam Hüseyin'in ayakta kalması kendisine güvenini artırmış, Koalisyon tarafından dikte ettirilen ateşkes koşullarına zamanla uymamaya başlamış, hatta Kuveyt üzerindeki iddialarını yenilemiştir. Bu nedenle Irak sorunu çözülememiştir.⁵⁷

I.Körfez Savaşı, ABD'nin Ortadoğu politikasında bir dönüm noktası anlamına gelmektedir. O zamana kadar Ortadoğu'daki çıkarlarını kendisine dost olan yönetimler vasıtası ile (surrogate strategy) korumaya çalışan ABD, bölgede ilk kez doğrudan büyük çaplı bir askeri müdahale yapmıştır. Bu savaştan sonra ABD gerekirse ileride Ortadoğu'ya yine böyle büyük çaplı askeri müdahalelerle çıkarlarını koruyacağı mesajını vermiştir.⁵⁸

ABD'nin girdiği her büyük savaştan sonra o bölgede kalıcı üsler elde etme uygulaması bu savaştan sonra da yapılmıştır. Savaşın bitiminde ABD, S.Arabistan ve Kuveyt'teki üslerini korumuş, geliştirmiş ve buralara ileride kullanmak üzere mühimmat ve malzeme yığılmıştır.⁵⁹

Savaş sonrası bölgede oluşan yeni güç dengesinde Irak, petrol üreticisi Körfez ülkelerini tehdit edemeyecek kadar zayıflatılmış, fakat İran'a karşı bir güç boşluğu yaratmayacak kadar da güçlü bırakılmıştır.

Irak'ın yenilmesi ve silahlı kuvvetlerinin büyük zayıat ve hasar vermesi, en çok İran'ın işine yaramış, Körfez'deki güç dengesi İran lehine değişmiştir.

Körfez'de İran'ı dengeleyecek başka güç kalmayınca bu rolü ABD oynamak zorunda kalmıştır.

⁵⁶ Ricks, **age**, s.5–6.

⁵⁷ O'Neill ve Kass, **agm**, s.123.

⁵⁸ Klare, **age**, s.61.

⁵⁹ Johnson, **age**, s.226.

I.Körfez Savaşı'nın en önemli siyasi sonucu, ABD'nin Soğuk Savaş sonrasındaki dünya liderliği rolünü pekiştirmesi olmuştur.

Yenimuhafazakarlar'a göre Çöl Fırtınası hareketi dünya'nın tek kutuplu hale geldiğini çarpıcı bir şekilde göstermiştir. Yeni düzen bir "Pax Americana"dır.⁶⁰

Hardt ve Negri'ye göre, Soğuk Savaş biterken uluslararası polis rolünü oynamak ABD'ye düşmüştür. Körfez Savaşı ABD'ye bu rolünü tam olarak oynama fırsatı vermiştir.⁶¹ ABD Carter Doktrinini ilan etmesinden bu yana, bu doktrinin uygulanması için ilk kez büyük kuvvet kullanmış ve bölgeye yerleşmiştir.

ABD üstlendiği bu yeni rolünü daha iyi oynayabilmek için Soğuk Savaş'ta Avrupa'ya verdiği önceliği Ortadoğu'ya ve Pasifik'e kaydırmıştır

Sonuç olarak I.Körfez Savaşı, Soğuk Savaş'tan sonra ABD'yi Ortadoğu'da uzun süre kalıcı hale getiren bir dizi olayın ilk halkası olmuştur.

II. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM

A. İki Savaş Arası Dönemde ABD'nin Ortadoğu Politikası

1991'de Körfez'deki güç dengesini kendi lehine değiştiren ABD, iki savaş arasındaki dönemde Saddam Hüseyin rejimini kontrol ve baskı altında tutmuş, bu suretle, hem Saddam'ın Kürtlere ve Şii'lere yeniden saldırmasını ve Körfez ülkelerine yeni bir saldırı yapmasını önlemiş, hem de İran'a karşı bir denge unsuru olarak bölgedeki varlığını devam ettirmiştir.

İki Körfez Savaşı arasında kalan on iki yıllık dönem(1991–2003), ABD'nin Irak'a uyguladığı politikalar açısından üç alt döneme ayrılabilir:

⁶⁰ William Schneider, "Weapons Proliferation and Missile Defense", Kagan ve Kristol (Ed), **age**, s.267.

⁶¹ Michael Hard ve Antonio Negri, **Empire**, USA, Harvard University Press, 2000, s.180.

1. Ateşkes anlaşmasının BMGK tarafından hukuki bir belge^{*} haline getirildiği 3 Nisan 1991'den, Başkan Clinton'ın göreve başladığı Ocak 1993'e kadar olan, Başkan George H.W. Bush'un (Baba Bush) iktidarda olduğu dönem. (Nisan 1991 – Ocak 1993) (Çifte Çevreleme öncesi dönem),
2. Clinton'ın yönetime geldiği Ocak 1993'den, 11 Eylül 2001'e kadar olan dönem.(Çifte Çevreleme dönemi),
3. II. körfez Savaşı'na hazırlık dönemi (11 Eylül 2001–19 Mart 2003).

1. Çifte Çevreleme Öncesi: Ateşkes Kararlarının Uygulanması

I.Körfez Savaşı'nı takip eden ilk 1,5 yılda, George H.W. Bush'un başkanlığının devamı süresince, ABD'nin Irak'a yönelik politikasının esasını, ateşkes kararlarının uygulanması ve Kürtlere insani yardım faaliyetleri oluşturmuştur.

I. Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın egemenlik yetkileri iki şekilde kısıtlanıyordu:

1. Ateşkes koşullarını içeren ve Irak'a çeşitli yükümlülükler getiren BMGK'nin 687 sayılı kararı ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin diğer BMGK kararları ile;
2. Savaşın sonunda ayaklanan ve kitleler halinde Türkiye ve İran sınırlarına dayanan Kürtlere insani yardım yapılmasını öngören BMGK'nin 688 sayılı kararı ile.

^{*} BMGK'nın 687(1990) sayılı kararının tam metnii BM'nin'in resmi web sayfasında bulunmaktadır. (erişim) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/23/IMG/NR059623.pdf?OpenElement>, 12 Eylül 2010.

687 sayılı kararın içeriği (ateşkes koşulları) yukarıda açıklanmıştı. Bu kararda Irak'a yüklenen' dört kategori yükümlülük ön plana çıkmaktadır. Bunlar;

1. Irak - Kuveyt sınırının yeniden çizilmesi,
2. İşgal ve savaştan dolayı ortaya çıkan zararların tazmini,
3. Irak'ın silahsızlandırılması,
4. Ekonomik yaptırımlardır.

a. Irak-Kuveyt Sınırının Yeniden Çizilmesi

687 sayılı BMGK kararı, Irak ve Kuveyt'in 1963 Anlaşması ile belirlenen sınıra saygı göstermelerini istemektedir. Bunun için mevcut sınırın geçerliliğinin taraflarca teyit edilmesi gerekmekte idi. Bu maksatla BM Genel Sekreteri bir Sınır Komisyonu kurmuştur. Irak-Kuveyt sınırının yeniden çizilmesini bu komisyon gerçekleştirmiştir.

b. Savaş zararlarının tazmin edilmesi

687 sayılı karar; Irak'ın Kuveyt'i işgalinden itibaren sebep olduğu zararların tazmin edilmesini, bu maksatla bir tazminat komisyonu kurulmasını ve komisyonun hükmedeceği tazminatların karşılanması için bir tazminat fonu oluşturulmasını öngörmekte idi. Aynı karara göre, tazminat fonu Irak'ın katkıları ile finanse edilecekti. Bu da Irak'ın petrol gelirlerine el konulmasını gerektirmekte idi.

BMGK 15 Ağustos 1991'de aldığı 706 sayılı kararla⁶³, ekonomik ambargo altında olan Irak'ın BM denetiminde petrol satması ve gelirinin % 30'unu tazminat için kullanması kararlaştırılmıştır. Daha sonra 1995'de yürürlüğe giren Gıda Karşılığı Petrol Programı (Oil For Food programme) kapsamında Irak'ın petrol gelirlerinin % 30'u, zararların tazmin edilmesine ayrılmıştır. Bu kapsamda 2003 yılına kadar tazminat fonuna 17 milyar dolar yatırılmıştır.⁶⁴

2. Çifte Çevreleme (Dual Containment) Dönemi (Ocak 1993 – Eylül 2001)

a. Çifte Çevreleme Politikası

İki Körfez Savaşı arasındaki dönemde ABD'nin Körfez politikası, ağırlıklı olarak, Clinton'un Başkan seçilmesi ile gündeme gelen ve çifte çevreleme (Dual Containment) olarak adlandırılan bir dizi tedbirlerden oluşmuştur.

Çifte çevreleme stratejisinin mantığı, bir yandan Irak'ın toprak bütünlüğünü korumakla birlikte, Saddam rejimini zayıf tutmak, öte yandan Irak'ın zayıf tarafından yararlanıp Körfez'de gücünü artırmak isteyebilecek İran'ı dizginlemektir.⁶⁵

b. Irak'ın Çevrelenmesi

Irak'ın çevrelenmesi için yapılan başlıca faaliyetler aşağıda özetlenmektedir:

⁶³706 sayılı kararın tam metni için bkz: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/42/IMG/NR059642.pdf?OpenElement>, 15 Haziran 2012.

⁶⁴Tayyar, Arı, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, 2.Basım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007. s.482.

⁶⁵ Hakan Tunç, , **Amerika'nın Irak Savaşı**, İstanbul, Harmoni Yayınevi, 2004.s.27.

(1) Ekonomik Ambargonun Devam Ettirilmesi.

Yukarıda belirtilen BMGK kararları ile Irak'a konulan ekonomik ambargo ve abluka (1995 yılında "gıda için petrol" programı ile sağlanan yumuşama dışında) 2003 yılına kadar devam ettirilmiştir.

13 yıl süren ekonomik yaptırımların uygulanmasından en çok zararı Irak halkı görmüştür. Saddam Hüseyin ise halkın çektiği sıkıntılardan ABD'yi sorumlu tutarak içerideki otoritesini artırmıştır.

BM İnsan Hakları Alt Komitesi bu uygulamanın bir insanlık felaketine dönüşmekte olduğuna dikkati çekmiştir. BM Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF) raporunda, yaptırımların başlamasından itibaren çocuk ölüm oranlarında iki misli artış olduğu ifade edilmiştir,⁶⁶

Ambargo Irak halkında Amerikan düşmanlığını artırmış, II. Körfez Savaşı'nda ABD işgaline karşı direnişin kaynaklarından birisi olmuştur.

(2) Silahsızlanmanın Denetlenmesi

- BMGK'nin 687 sayılı kararında Irak'ın KİS ve uzun menzilli atma vasıtalarını üretmesi yasaklanmış ve bu husus BM'nin denetimine tabi kılınmıştır.

- Silah denetimleri Haziran 1991'de başlamış, zaman zaman Irak'ın denetçileri kısıtlaması nedeniyle krizler yaşanmış en son Aralık 1998'de Irak'ın denetçilerle işbirliğini kesmesi üzerine sona ermiştir.

⁶⁶ Tayyar Arı, , "Türkiye, Irak, ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", İdris Bal (Ed.), **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Global Araştırmalar Merkezi, Lalezar Kitabevi, 2006, s.730.

Yedi yıl süren silah denetimi esnasında denetçiler büyük miktarda KİS ve ilgili donanımı imha etmişlerdir.⁶⁷

Silah denetçileri ayrıldığında Irak'ın nükleer silah yapma kapasitesi tamamen elinden alınmış, kimyasal silah konusunda VX gazı^Σ ile ilgili bazı noktalar açığa kavuşmamış, biyolojik silahlarla ilgili tesisler imha edilmesine rağmen bu konuda da bazı soru işaretleri kalmıştı.⁶⁸

Denetimlerin sürdüğü yedi yıl içerisinde Irak'la BM arasında Irak'ın denetimleri kısıtlamak istemesi nedeniyle 12 kriz yaşanmış, bunların üçünde (Ocak 1993, Haziran 1996 ve Aralık 1998) ABD ve müttefikleri tarafından askeri güç kullanılmış, birinde (Ocak 1998) bölgeye asker takviyesi yapılmış, diğerleri diplomatik yollarla çözümlenmiştir.

Sonuç olarak Irak'ın KİS'i büyük ölçüde imha edilmiş, ancak 1998'de denetimler kesildiği için II. Körfez Savaşının başladığı 2003 yılına kadar Irak'ın bu konuda neler yaptığı tam olarak bilinmemiştir.

ABD silahlanmanın kontrolü faaliyetlerinden tam olarak istediği sonucu alamamıştır. ABD bundan sonra Irak'ta zorla rejim değiştirme amacını açıkça ortaya koyacaktır.

(3) ABD'nin Irak Rejimini Değiştirme Gayretleri

İki Körfez Savaşı arasındaki 12 yıllık dönemde ABD önce gizli olarak, 1998 yılından itibaren de açık olarak, Saddam Hüseyin rejimini devirmek için büyük gayret ve kaynak sarf etmiş, fakat gerek Saddam'ın güçlü istihbaratı gerekse muhaliflerin yetersizliği ve dağınıklığı yüzünden bu amacını gerçekleştirememiştir. Darbeleri önceden öğrenen ve önleyen Saddam Hüseyin, iktidarını korumak için daha sert bir politika izlemeye başlamıştır.

⁶⁷Bob Woodward, **Plan of Attack**, New York, Simon and Schuster, 2004.s.246.

^Σ **VX gazı** deri yolu ile vücuda işleyen sinir gazıdır. Baş dönmesi, bulantı, kusma ve nefes darlığı yapar. "Sarin gazı" olarak da bilinir.

⁶⁸ Tunç, **age**, s.30.

Saddam Hüseyin'i devirmek, ancak 2003 yılındaki savaşla mümkün olabilecektir.

(4) Bölgedeki Amerikan ve İngiliz Askeri Varlığı ile Saddam Hüseyin Rejimini Cezalandırma Taarruzları

Irak'ı çevreleme politikasının diğer bir unsuru, bölgedeki Amerikan ve İngiliz askeri varlığı ile Saddam Hüseyin rejimini cezalandırma taarruzlarıdır.*

ABD (bazen İngiltere'nin de katılması ile) Saddam Hüseyin'in ateşkes statüsünü ihlal ettiğini düşündüğü bazı eylemlerine, bölgeye yeniden asker yığarak ya da hava kuvvetleri ile cezalandırıcı taarruzlar yaparak tepki göstermiştir. ABD ve koalisyon uçakları bu bağlamda Irak'a 1993,1996 ve 2001 yıllarında üç kapsamlı hava harekatı yapmış, ayrıca uçuşa yasak bölgeleri kontrol eden hava unsurları tehdit algıladıkları Irak hedeflerine pek çok kez hava darbeleri yapmışlardır.

Yukarıda bahsedilen cezalandırma taarruzları, Irak'ın hava savunma ve komuta-kontrol sistemlerine büyük ölçüde zarar vermiş, Irak hava savunma radar parametrelerinin Koalisyon tarafından tespitine imkan sağlamıştır[¶]. Ayrıca bu krizler esnasında ABD tarafından bölgeye yapılan yapılan yığınaklanmalar, ABD'nin bu konudaki zafiyetlerini gidermesini sağlayan iyi birer tatbikat olmuştur.

Söz konusu taarruzlar aynı zamanda ABD'nin yapacağı ikinci savaş için “muharebe sahasının şekillendirilmesi”[⊕] ve “tehdit azaltma” fonksiyonunu yerine getirmiştir.

* Askeri literatürde bu tür harekata “**ateşle taarruz**” denilmektedir.

¶ Düşman radarlarının parametreleri yüklenen HARM füzeleri, bu radarın sinyallerini aldıklarında radarları vurabilmektedir.

⊕ **Şekillendirme**, harekatı yürütmek için en elverişli ortamın hazırlanmasıdır. Bknz, **Harekat Sevk ve Muharebe**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, kara kuvvetleri basımevi, t.y. s.I-18.

Mart 2003'deki savaştan önceki dokuz ay içerisinde Amerikan ve İngiliz uçakları 22.000 sortide 391 hedefi vurmuşlardır.⁷⁰ Bu aynı zamanda koalisyon pilotları için gerçek sahada eğitim demektir.

Hava taarruzları da diğer “çifte çevreleme” tedbirleri gibi, Saddam Hüseyin'i iktidardan düşürmeye yetmemiştir. Saddam Hüseyin'de “ABD'nin yapabileceği en çok bu tür bombardımanlardır” fikrinin oluşmasına neden olmuştur⁷¹

(5) Uçuşa Yasak Bölgeler

İki Körfez Savaşı arası dönemin Irak'ı çevreleme kapsamındaki önemli uygulamalarından bir diğeri, Irak'ın kuzeyinde ve güneyinde uçuşa yasak bölgeler (No-Fly Zones: NFZ) kurulması ve bu bölgelerin çevredeki üslerde konuşlu uçaklarla kontrol edilmesidir[⊕]

c. Çifte Çevrelemenin Sonuçları ve Değerlendirme

12 yıl süren çifte çevreleme döneminde ABD Irak'la ilişkilerini “kontrollü gerginlik” esasına göre yürütmüştür. Bu dönemde ne Saddam Hüseyin'e nihai bir darbe vurulmuş, ne de Irak'ın meşru bir üye olarak uluslararası sisteme geri dönüşüne izin verilmiştir.⁷²

ABD'nin yoğun gayretlerine rağmen Saddam Hüseyin iktidarını korumayı başarmıştır.

⁷⁰ Naom Chomsky, **Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy**, New York, Metropolitan Books, 2006, s.26.

⁷¹ Williamson Murray, , **The Iraq War: A Military History**, ABD, Harvard University Press, 2005,s.37.

[⊕] . 1991–2003 döneminin Türkiye'yi en yakından ilgilendiren bu olayı, konunun bütünlüğü açısından, Huzur Sağlama Operasyonu, Çekiç Güç ve Irak'ın kuzeyindeki gelişmeler ile birlikte II. BÖLÜM'de“İki Savaş Arası Dönemde Türkiye” başlığı altında incelenecektir.

⁷²Ahmet Davutoğlu,**Stratejik Derinlik,: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Ankara. Küre Yayınları, 2005, s.346.

İleride görüleceği gibi, birinci savaşın sonunda uygulanan cezalandırma tedbirleri 2003 yılındaki ikinci savaşta işgale karşı direnci artıracak ve savaşı uzatacaktır.

Başlangıçta I. Körfez Savaşı için büyük bir uluslararası destek bulan ve geniş bir koalisyon gerçekleştirmiş olan ABD, çifte çevrelemede bu desteğini zamanla büyük ölçüde kaybetmiştir. İngiltere ve kısmen Fransa'nın dışında, çifte çevrelemede kendisine eylemli olarak destek olacak koalisyon ortağı bulamamıştır.

1998 yılında silah denetçilerinin Irak dışına çıkarılmalarından sonra denetimler sona ermiş, ekonomik yaptırımlar Barış İçin Gıda Programı ile başlayarak gittikçe gevşemiş, rejimi darbelerle değiştirme gayretleri başarısız olmuştur. Bu durumda, Saddam Hüseyin rejiminin tekrar toparlanarak statükoyu bozma olasılığına karşı ikinci bir savaş başlatılmıştır.

Silah denetimleri etkili olarak devam ettirilse ve ekonomik yaptırımlar Irak halkından çok Saddam Hüseyin rejimini cezalandıracak şekilde “akıllı yaptırımlar” şeklinde sürdürülse idi, belki de ikinci bir savaşa gerek olmadan tehdit ortadan kaldırılabilirdi.

3. Çifte Çevrelemenin Sonu ve II. Körfez Savaşı Hazırlıklarının Başlatılması (11 Eylül 2001–19 Mart 2003)

a. 11 Eylül Saldırıları

11 Eylül 2001 günü toplam 19 terörist tarafından kaçırılan dört yolcu uçağından ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kulelerine, biri de

Washington'da Pentagon'a çarptırılmış, dördüncü uçak ise pensylvania'da düşürülmüştür. Bu olaylarda 3035 Amerikan vatandaşı ölmüştür.⁷³

b.11 Eylül'ün sonuçları ve Değerlendirilmesi

11 Eylül olayı o zamana kadar iki okyanusla çevrili Amerikan anavatanının vurulmaz olduğu inancının artık geçerli olmadığını gösteriyordu. Olay sadece bir güvenlik krizi değil, aynı zamanda bir ulusal kimlik krizi idi.⁷⁴

11 Eylül, Amerikalıları dünyadaki rollerini yeniden gözden geçirmeye, gücün kullanılması konusundaki düşünce kalıplarını yeniden değerlendirmeye zorlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dünyadaki rolü için kendisine gerekçe arayan ABD, 11 Eylül'le bu gerekçeyi bulmuştur.⁷⁵

11 Eylül saldırısı dünya çapında eylem yapabilen, kullanacağı şiddetin ölçüsünde hiçbir sınır tanımayan, ABD ve Batılı müttefiklerine yönelik yeni bir tehdidin ortaya çıktığını göstermektedir. ABD'nin buna verdiği aktif karşılık ise Terörizmle Küresel Savaş (Global War on Terrorism: GWOT) adı altında yeni bir savaşı başlatmak olacaktır.

c. ABD'nin 11Eylül'e tepkisi: Afganistan'ın İşgali

11 Eylül'e verilen ilk tepki, ABD'nin terörle küresel savaşının ilk cephesi olarak seçilen Afganistan Savaşı'nı başlatmak oldu.

⁷³ 11 Eylül saldırıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **9/11 Comission Report:Final Report Of The National Comission on Terrorist Attacks Upon The United States**, New York,W.W Norton Company , t.y.S.1.

⁷⁴John Lewis Gaddis, , **Strategies Of Containment,. Critical Appraisal Of Postwar American National Security Policy**,New York, Oxford University Press, 1982, s.10.

⁷⁵ Robert Lieber, **The American Era, Power and Strategy for the 21st Century**, Cambridge University Press, 2005.s.12.

Sürekli Özgürlük Harekatı (Operation Enduring Freedom: OEF). Adı verilen harekatın siyasi hedefleri şunlardır:

I. Afganistan'ı işgal ederek buradaki Taliban yönetiminin desteklediği 11 Eylül'ün sorumlusu El Kaide terör örgütünü etkisiz hale getirmek,

II. El Kaide'yi destekleyen Taliban rejimini değiştirmek.

11 Eylül'ü takip eden günlerde başlatılan OEF harekatı sonunda 13 Kasım 2001'de Kabil ele geçirilmiş ve Taliban rejimi devrilmiştir.

Bundan sonra harekatın son safhası olan ve halen devam eden "güvenlik ve istikrar safhası başlatılmıştır.

2002 yılından itibaren, El Kaide teröristleri Pakistan'ın Afganistan sınırına yakın bölgelerinde (Paştunların yaşadığı bölge) güvenli bölgeler elde etmişlerdir. ABD Pakistan topraklarındaki terörist kamplarına karşı harekat icra etmiş, böylece savaş Pakistan'a sıçramıştır. ABD'nin asıl endişesi, Pakistan'daki nükleer silahların ve materyalin Taliban'ın ve teröristlerin eline geçmesi tehlikesidir.

Başkan Obama, 27 Mart 2009'da açıkladığı Afganistan stratejisinde⁷⁶, Afganistan ve Pakistan'ı (AFPAQ) "iki devlet, tek tehdit" olarak tanımlamıştır.

Obama, Irak'taki Amerikan muharip güçleri 31 Ağustos 2010'da ıraktan çekileceğine göre, 17000 kişilik takviye kuvvetini Afganistan'a göndermeye karar verdiğini açıklamıştır. Bu durum, savaşın Pakistan'a sıçrayarak yayılmasının yanında, şiddetinin de gittikçe arttığının ve

⁷⁶ Barack Obama, "New Strategy For Afghanistan and Pakistan" (erişim) <http://www.whitehouse.gov/blog/09/03/27/A-New-Strategy-for-Afghanistan-and-Pakistan/> ,12 Eylül 2010.

Vietnam’da olduğu gibi, zamanla daha fazla Amerikan askerini çekeceğinin işaretidir[∇].

ABD halen Afganistan’da bir yandan Afgan silahlı kuvvetlerini güçlendirmek, sosyal, ekonomik ve siyasi tedbirleri almakla meşgulken, diğer yandan ülkenin güneyinde ve Pakistan topraklarında teröristlerle silahlı mücadeleye devam etmektedir. Ancak teröristlerle mücadele konusunda müttefiklerinden istediği askeri desteği bulamamaktadır.

Başkan Obama 22 Haziran 2011’de yaptığı açıklamada⁷⁷ Temmuz 2011’de Afganistan’daki askerleri çekmeye başlayacağını, 2011 sonuna kadar 33 000 askerinin çekilmiş olacağını, 2014 yılında ise Afganistan’da güvenlik sorumluluğunun tamamen Afgan güçlerine devredileceğini açıklamıştır.

Terörle mücadele bahanesi ile gerçekleştirilen savaş sonunda ABD bölgede önemli üsler elde etmiş⁷⁸ ikili ilişkileri geliştirmiş ve bölgeye yerleşerek Avrasya’daki büyük rakipleri Çin ve Rusya’ya karşı önemli bir üstünlük elde etmiştir.

Taliban rejiminin devrilmesi ile Kazakistan petrollerinin ve Türkmen doğalgazının Afganistan-Pakistan yolu ile[⊗] Batılı şirketler tarafından Hint Okyanusu’na akıtılması önünde engel kalmamıştır. Bu maksatla Amerikan UNOCAL (Union Oil California) şirketi, Türkmenistan hükümeti, S. Arabistan, Endonezya, Rusya, G. Kore şirketlerinin dahil olduğu DELTA şirketi ile bir konsorsiyum kurmuştur[±]. Konsorsiyumun maksadı 1500 km.lik petrol boru hattı ve 1500 km. lik doğal gaz boru hattı ile Kazakistan petrol ve doğal

[∇] ABD’nin Vietnamdaki askeri varlığı Güney Vietnam ordusuna gönderdiği 500 danışmanla başlamış, zamanla 541 000’e kadar çıkmıştır. Bknz sander, **age**, s.454.

⁷⁷ Barack Obama “The Way Forward In Afghanistan”(erişim) <http://www.whitehouse.gov/issues/defense/afghanistan>. 10 aralık 2011.

⁷⁸ ABD’nin bölgede elde ettiği üsler ve Afganistan savaşının petrol yolları ile ilişkisi konusunda ayrıntılı bilgi için Bknz: Johnson, **age**, S.151.

[⊗] Turkmenistan-Afghanistan -Pakistan-India: **TAPI** Boru Hattı

^{± °} Konsorsiyumun hisse dağılımı şöyledir: %46,5 UNICAL, %15 DELTA, %7 Türkmenistan, %31,5 diğerleri. Bknz. johnson, **age**, s.179.

gazının Hint Okyanus'una ulaştırılmasıdır. Proje maliyeti yaklaşık 2 milyar dolardır.⁷⁹,

ABD'nin Afganistan'ı işgal etmekteki esas amacının Çin ve Rusya'ya karşı Asya'daki varlığını pekiştirmek ve Orta Asya petrollerinin Hint Okyanusu'na akıtılması için güvenli koridorlar elde etmek olduğu değerlendirilmektedir.

III. II. KÖRFEZ SAVAŞI

A. ABD'nin Kriz Yönetimi Süreci

II. Körfez Savaşı öncesindeki krizin en belirgin niteliği, herhangi bir olay veya karşı tarafın (Irak'ın) belirli bir davranışı üzerine çıkmamış olması, ABD yönetiminin tek taraflı olarak geliştirdiği ve kontrollü olarak tırmandırdığı bir kriz olmasıdır.

Bu tür krizlere “planlanmış kriz” denilmektedir.⁸⁰

Bu tanıma uygun olarak ABD önce savaş kararını vermiş, sonradan savaşın bahanelerini zorla bulmaya çalışmıştır.

ABD II.Körfez Savaşı'nın hazırlıklarına 11 eylül saldırılarından sonra başlamış, Kasım 2001 ayında Afganistan'da ilk askeri başarılar sağlandıktan ve 13 Kasım'da Taliban Kabil'i boşalttıktan sonra,ağırlık ve hız vermiştir.

⁷⁹ Johnson, **age**, s.175.

⁸⁰ Haydar Çakmak, **age**, s.39.

1. Bush Doktrini

II. Körfez Savaşı kararının verilmesi ve savaş öncesi krizin yönetilmesinde ABD yönetimine hakim olan görüş Başkan Bush'un çeşitli söylemlerinde ifade ettiği ve kendi adıyla anılan doktrindir.

Bush'un doktrinini açıkça ifade ettiği konuşması 1 Haziran 2002'de ABD Kara Harp Okulu'nda (West Point) yaptığı konuşmadır. Bush bu konuşmasında *“savaşı düşmana götürmeliyiz. Onun planlarını altüst etmeliyiz. En ciddi tehditler ortaya çıkmadan önce biz vurmaliyiz”*.⁸¹ diyerek ön alıcı savaş (preemptive war) doktrinini ortaya koymuştur. Bush Doktrinini bir cümle ile özetlemek gerekirse, şöyle söylemek mümkündür: “ABD bir tehdit algılıyorsa, tehdidin vurmasını beklemeden önce kendisi vurmalıdır.”

Bush'un ulusal strateji haline getirdiği doktrin 2002 yılında yayınlanan ulusal güvenlik stratejisi dokümanında yer almıştır.⁸²

Kendisini güçlü gören ülkelerin “açık ve yakın bir tehdit” olmadan meşru savunma durumunda olduklarını iddia ederek silahlı güç kullanmaları uluslararası hukuka aykırı olduğu gibi, uluslararası barışı bozabilecek bir uygulamadır.

2. BMGK Kararı Çıkartılması

Bush yönetimi Irak'a karşı girişilecek savaşa uluslararası meşruiyet kazandırmak, en yakın müttefiki İngiltere başbakanı Tony Blair'in kendi iç kamuoyundaki desteğini artırmak ve daha çok ülkeyi koalisyona katabilmek maksadıyla Irak'a karşı silahlı güç kullanılmasına açıkça imkan verecek bir BMGK kararı çıkartılması için gayret gösterdi.

⁸¹ Konuşmanın tam metni Beyaz Saray resmi web sitesinde bulunmaktadır. Bknz. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/2002/601-3.html>. 12 Kasım 2008.

⁸² **National Security Strategy Of The United States Of America**, (erişim) <http://whitehouse.gov/nsc/nss/2006>, 10 Kasım 2008

Bu gayretlerin sonunda 8 Kasım 2002 tarihinde BMGK'nin 1441 sayılı kararı oybirliği ile kabul edildi.

ABD tarafından II. Körfez Savaşı'na hukuki dayanak olarak kullanılan bu karara göre, 1998'de sona eren silah denetimleri yeniden başlayacak ve 1998'deki 1487 sayılı kararla kurulan yeni denetim örgütü BM İzleme ve Doğrulama Komisyonu (United Nations Monitoring and Verification Commission- UNMOVIC Irak'a gidecek, Irak UNMOVIC'i engellemeyecekti. Ayrıca Irak'tan 30 gün içerisinde, o güne kadarki KİS faaliyetlerini içeren ayrıntılı bir rapor isteniyordu.

1441 sayılı kararı önemli kılan, Irak'ın BM kararlarını somut olarak ihlal ettiğini (material breach) belirtmesi ve 13. maddesinde "Irak'a yükümlülüklerini yerine getirmediği takdirde, "ciddi sonuçlarla" (serious consequences) karşı karşıya kalacağını" ifade edilmesi idi.⁸³

1441 sayılı kararda geçen, "ciddi sonuçlara katlanmak", BM jargonunda kuvvet kullanma yetkisini açıkça vermiyordu. Buna rağmen 1441 sayılı karar zaten savaşa karar vermiş olan ABD yönetimi tarafından silah kullanma yetkisini verdiği şeklinde yorumlanmıştır.

Fransa Cumhurbaşkanı Chirac karardan bir gün önce (7 Kasım 2002'de) Başkan Bush ile yaptığı telefon görüşmesinde, savaşın kaçınılmaz olmadığını, amaca ulaşmak için alternatif yolların bulunduğunu söyleyerek BMGK kararını veto edeceği mesajını vermişti.⁸⁴ Irak tehdidine inandırılmış olan Amerikan kamuoyu özellikle Fransa'ya çok tepkili idi.

10 Şubat'ta Chirac, Putin ve Schoerder, ortak bir bildiri yayınlayarak; Irak'ı barışçı yollardan silahsızlandırmanın hala mümkün olduğunu, o gün için savaşı gerektirecek bir durum olmadığını açıkladılar.⁸⁵ Fakat daha sonra, 16 Mart günü Azor Adaları'nda toplanan İngiltere, İspanya, Bulgaristan ve ABD

⁸³ Kararın tam metni için bkz: <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm>, 14 Kasım 2008.

⁸⁴ Woodward, *age*, s.313..

⁸⁵ Woodward, *age*, s.315

başkanları, diplomatik çözüm çabalarına devam etmenin bir yararı olmayacağı konusunda anlaştılar.⁸⁶

Artık diplomasi yolları tükenmişti. ertesı gün (17 Mart) akşamı bir radyo konuşması yapan Bush, Saddam Hüseyin ve oğullarının 48 saat içerisinde (19 Mart'a kadar) ülkelerini terk etmelerini isteyerek ultiatom verdi.⁸⁷

ABD I.Körfez savaşı'nda olduğu gibi bu savaşı da geniş katılımlı bir koalisyonla yapmak istedi.

Bu maksatla sürdürülen gayretlerin sonunda Irak Savaşı'nın başladığı 19 Mart 2003 günü 35 koalisyon ortağı vardı.⁸⁸ Bu ülkelerin büyük bir kısmı (İngiltere ve Avustralya dışında) sembolik kuvvetlerle katılmışlar, ya da sadece CENTCOM karargahına irtibat heyeti göndermekle yetinmişlerdi. "Gönüllüler Koalisyonu" (Coalition of Willing) adı verilen koalisyon içerisinde Mikronezya, Solomon Adaları, Palau, Tonga gibi ülkeler vardı. Gerçekte ABD ve İngiltere yalnızdı.⁸⁹

ABD bir yandan yukarıda belirtilen diplomatik faaliyetleri sürdürülürken bir yandan da askeri hazırlıklara devam etmiştir.

3. Askeri Hazırlıklar

a. Özel Kuvvet Harekatı

Başkan Bush, savaş kararını verince Şubat ve Mart 2003 aylarında ABD ordusunun Arapça konuşanlarından oluşan beş Özel Timi'ni bölgeye

⁸⁶ Kongre Araştırma Servisi (CRS), **Iraq: Post Saddam Governance And Security**, 8 Eylül 2008 Tarihli Rapor, s.9. erişim: <http://openers.com/document/RL31339>, 10 Kasım 2008.

⁸⁷ Woodward, **age**, s.36.

⁸⁸ Woodward, **age**, s.398.

⁸⁹ Stephen Halper, ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-Conservatives and Global Order**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004. s.228.

kaydırmaya başladı.⁹⁰ Ayrıca Kuzey Irak'ta görev yapacak olan CIA'ye bağlı Kuzey Irak İrtibat Elemanları (Northern Iraq Liason Elements-NILE) Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a geçtiler.[√]

b. Psikolojik Harekat

ABD savaş öncesinde, Irak halkını ve silahlı kuvvetlerini psikolojik olarak da etkilemek amacıyla, yoğun bir psikolojik harekat icra etmiştir.

Bu kapsamda Irak halkına ve silahlı kuvvetlerine bir savaş halinde Koalisyon birliklerine direnmemelerini bildiren milyonlarca propaganda kağıdı uçaklardan atılmış, bölgede uçan bir EC-130 elektronik harp uçağı ile aynı içerikli radyo ve televizyon yayını yapılmıştır.⁹¹

ABD'nin savaş öncesi en önemli psikolojik harekatı, Irak Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik olanıydı. Önemli Irak birliklerinin üst düzey komutanları kandırılıyor ve satın alınıyordu. Altı Irak tümeninin komutanları, bir savaş halinde ABD birliklerine karşı koymadan birliklerini dağıtacakları konusunda CIA ajanları ile anlaştılar.⁹²

c. İntikaller Ve Yığınaklanma

Harekatın icrası için gerekli birlikler başlangıçta parça parça ve tatbikat maskesi altında bölgeye intikal ettirildi. İlk büyük intikal emri 6 Aralık 2001'de verildi.

⁹⁰ Tunç, **age**, s.163.

[√] NILE timleri ve faaliyetleri İkinci Bölüm'de "II. Körfez Savaşı'nda Türkiye" başlığı altında incelenecektir

⁹¹ Ricks, **age**, s.67.

⁹² Woodward, **age**, s.352.

Mart 2003 ayının sonunda bölgedeki kuvvet miktarı 170 000'i kara kuvvetleri olmak üzere 292 000 oldu.⁹³

B. II. Körfez savaşı

1. Savaşın Bahaneleri

ABD, Irak'a savaş kararını iki iddiaya dayandırmıştır:

1. Irak Rejiminin Terör Örgütleri ile Bağlantılı Olduğu iddiası
2. Irak'ın KİS'e sahip olduğu iddiası.

Irak Rejiminin Terör Örgütleri ile Bağlantılı olduğu iddiasını kanıtlayacak somut deliller bulunamamıştır. Irak'ın KİS'e sahip olduğu iddiası da savaş ve işgal boyunca yapılan yoğun aramalara rağmen kanıtlanamamıştır.

Daha önemlisi, doğru olmadığı bilinen bu iddiaların, manipüle edilmiş istihbaratla desteklenerek savaşın gerekçeleri olarak kullanılmış olmasıdır. ABD yönetimi bu iddiaları desteklemeyen CIA istihbaratına itibar etmemiş, özel istihbarat birimleri kurmuştur. Bu suretle, Amerikan ve dünya kamuoyu aldatılmıştır.

2. Savaşın Hedefleri

Savaşın resmen açıklanan hedefleri 14 Ağustos 2002'de yayınlanan Başkan'ın Ulusal Güvenlik Direktifi'nde (National Security Presidential Directive: NSPD) şu şekilde belirtilmiştir:⁹⁴

⁹³ Woodward, *age*, s.232.

⁹⁴ Woodward, *age*, s.154.

- 1) Irak'ın KİS'ini atma vasıtalarını ve bunlarla ilgili programlarını ortadan kaldırmak,
- 2) Irak'ın çevrelemeyi (containment) kırmasına ve bölge için daha tehlikeli bir ülke olmasına engel olmak,
- 3) Irak'ın komşularına tehdit teşkil etmesine son vermek,
- 4) Irak yönetiminin kendi halkına baskısına son vermek,
- 5) Irak'ın uluslararası terörle ilgisini ve desteğini kesmek,
- 6) Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak,
- 7) Irak halkını diktatörün elinden kurtararak ılımlılık, çoğulculuk ve demokrasiye dayalı bir toplum kurmasına yardımcı olmak.

Bize göre, ABD yetkililerinin açıkça ifade etmedikleri savaşın asıl hedefi Irak'ın ötesinde tüm Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmektir. Irak, Büyük Ortadoğu Projesi'nin(BOP)⁹⁵ askeri güçle uygulanacak ilk ayağı olacaktır. Hedef Fas'tan Çin sınırına kadar 22 ülkeyi emperyalist anlayışa göre yeniden şekillendirmektir.⁹⁶ I.Dünya savaşı'nın galibi ingiltere'nin yaptığı şeylerin benzerini,100 yıl sonra Soğuk Savaş'ın galibi ABD yapmak istemektedir.

ABD'nin Irak'ı kontrol altına alması, ardından Büyük Ortadoğu bölgesinin birçok ülkesi üzerinde etkili olması, ABD'nin dünya politikasındaki gücünü ve etkinliğini artırırken, küresel rakipleri, aynı zamanda da önemli

⁹⁵ **Büyük Ortadoğu projesi** G–8 ülkelerinin Haziran 2004'te ABD'nin Sea Island kentinde yaptıkları zirve toplantısında yayınlanan bildiri ile açıklanmıştır. Bildirinin tam metni için .bkz. **Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa**, G8 Information Center, Sea Island, June 9, 2004, (erişim) <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2004seaisland/partnership.html>, 8 HAZİRAN 2012.

⁹⁶ "Transforming The Middle East",Codolecca Rice, **Washington Post**, August,7,2003.

ticaret ortakları olan Avrupa, Çin, Rusya ve Japonya gibi ülkelere karşı daha üstün bir duruma gelmesini sağlayacaktır.⁹⁷

Yenimuhafazakarların önde gelenlerinden Lawrence Kaplan ve William Kistol'e göre, ABD'nin savaş stratejisi Irak'ı aşmakta, hatta Ortadoğu'nun bile ötesine geçmektedir. Esas konu ABD'nin 21. yüzyılda dünyada nasıl bir rol oynayacağını gösterilmesidir.⁹⁸

. Irak'ın hedef olarak seçilmesinde önemli etkenlerden birisi de savaş masraflarının Irak petrolleri ile karşılanabileceği düşüncesi idi.

ABD Irak'ı işgal etmekle Körfez'deki petrol kaynaklarının (1991'de Saddam'ın yapmak istediği gibi) tek elde toplanmasına engel olacak, petrolün makul fiyatlarla serbestçe akışını aksatacak engelleri ortadan kaldıracaktır.

3. Irak Silahlı Kuvvetlerinin (ISK) Durumu ve Savunma Planı

ISK, 1991'deki savaşta büyük bir darbe almış ve savaştan sonraki 12 yılda uygulanan ekonomik ambargo nedeniyle kayıplarını telafi edememiştir. Ordunun disiplin, eğitim, lojistik, stratejik planlama konularında zafiyeti devam etmektedir. Savunma harcamaları 15 milyar dolardan 2 milyar dolara düşmüştür.^Σ

ISK'nın savunma tertibi şöyledir:

- Kuzey'de 3 Cumhuriyet Muhafızı, 8 Kara Kuvvetleri tümeni olmak üzere 11 tümen,

⁹⁷Ramazan Gözen, , “ABD'nin Irak'ı İşgali: Yenimuhafazakar/Demokratik Emperyalist Bir Proje”, Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin (Ed.), **II Körfez Savaşı**, Ankara, Platin Yayınevi, 2006.S.61.

⁹⁸ Halper ve Clarke, **age**, s.206..

^Σ Irak ordusunun 1991'deki ve 2003'teki durumunun sayısal karşılaştırılması konusunda bkznz. Tommy Franks, **American Soldier**, New York, Regan Books, 2004, s.348.

⁹⁹ Murray, **age**, s.83–85..

- Merkezde (Bağdat civarında) 1 Cumhuriyet Muhafızı, 3 Kara Kuvvetleri tümeni olmak üzere 4 tümen,
- Güneyde 2 Cumhuriyet Muhafızı, 6 Kara Kuvvetleri olmak üzere 8 tümen,
- Bağdat'ta rejimi korumak maksadıyla Saddam Hüseyin'in oğlu Kusay'ın komutasında 3 Özel Cumhuriyet Muhafızı Tugayı,
- Ayrıca Saddam Hüseyin'in diğer oğlu Uday'ın komutasında gayri nizami örgütlenen Fedailer (Fedayeen).¹⁰⁰

Görüldüğü gibi ISK kuvvet çoğunluğu ile kuzeyde tertiplenmiştir. Yani Saddam ABD asıl taarruzunun Türkiye üzerinden yapılacağını tahmin etmektedir. Fakat asıl taarruzunun kuzeyden mi, güneyden mi yapılacağını tam olarak kestiremediğinden, her iki cephede de yeterli kuvvet bulundurmak zorundadır. Savunmada ana fikir, rejimi içeriden gelecek tehditlere karşı korumak ve Kürtleri kontrol etmektir.

4. ABD'nin Taarruz Planı

CENTCOM'un mevcut Irak'ı işgal planı, en son 1998 yılında tadil edilmiş olan OPLAN 1003 kodlu harekat planı idi. Bu plan I.Körfez Savaşı'na benzer şekilde, uzun bir yığınaklanma süresini (yedi ay), büyük çaplı bir hava harekatını ve 500.000 askerle Irak'ın işgalini öngörüyordu.¹⁰¹

Oysa 1991'den beri hem Irak ordusu zayıflatılmış hem de Amerikan ordusu yeni teknolojik yetenekler kazanmıştı[⊕]. Bu nedenle OPLAN 1003 tadil edildi.

¹⁰⁰ Murray, **age**, s.83–85..

¹⁰¹ Woodward, **age**, s.8.

⊕ ABD bu dönemde özellikle nokta hedeflerini vuran hassas silahlar bakımından ordusunu güçlendirmiştir

Planı tadil çalışmalarından sonra son şekli verilen ve Başkan'ın onayını alan Melez Plan (Hybrid Plan) adlı harekat planına göre harekat dört safhada icra edilecektir¹⁰²

i) **Birinci safhada, 5** gün içerisinde hava köprüsü kurulacak, müteakip **11** günde ilk birlikler intikal edecektir.

ii) **İkinci safhada, 16** günlük hava harekatı ve özel kuvvet harekatı icra edilecektir.

iii) **Üçüncü safha,125** gün sürecek olan büyük çaplı muharebe harekatı (major combat operation) safhasıdır. Bu safhada ISK imha edilecek ve rejim yıkılacaktır.

iv) **Dördüncü safha, İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhasıdır.** Bu safhanın ne kadar süreceği başlangıçta bilinmemektedir.[≥]

Melez plan kısaca “**5–11–16–125 Planı**” olarak anılmaktadır.

Harekat beş cepheli olarak planlanmıştı.¹⁰³

i) **Kuzey Cephesi:** Bu bölgede Kürtlerin Saddam'ın saldırısından korunması, Türkiye'nin müdahalesinin önlenmesi, özel kuvvet harekatı, Ensar El İslam(AQI) Örgütünün ortadan kaldırılması ve asıl taarruzun yapılacağı güney cephesi aleyhine bu bölgeye mümkün olduğu kadar fazla Irak kuvvetinin çekilmesi amaçlanıyordu. Bu maksatla Bölgeye 10. Özel Kuvvetler

¹⁰² Franks, **age**, s.351.

[≥] ABD Silahlı Kuvvetlerinin 2011 yılında Irak'tan tamamen çekilmesini öngören anlaşma dikkate alındığında, Dördüncü Safha harekatının en az sekiz yıl(2003–2011) süreceği anlaşılmaktadır.

¹⁰³ ABD'nin taarruz planı ve uygulanması CENTCOM Komutan Yardımcısı General Delong'un anılarında ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır. bkz: Michael Delong, , **Inside CENTCOM: The Unvarnished Truth About the Wars in Afghanistan and Iraq**, Washington D.C., Regnery Publishing Inc., 2004. s.79.

Grubu'na bağılı 20–50 özel kuvvet timi(CIA elemanları dahil) gönderilmiş, 4. Piyade. Tümeni'nin[×] Türkiye üzerinden kullanılması planlanmıştır.

Kuzeydeki birliklere “Türkiye'nin müdahalesinin önlenmesi” görevinin verilmiş olması Türkiye açısından önemlidir.

Bunun anlamı şudur:

ABD', Irak içerisindeki en yakın müttefikleri olan Kürtlere güvenmektedir. Bu sayede kuzeyde kuvvet tasarrufu[∞] yapma imkanı vardır. Türkiye'nin bu bölgeye müdahalesi halinde Kürtlerden gereken desteği alamayacağını, güney cephesinden kuzeye birlik kaydırmak zorunda kalacağı ve kuzey bölgesinde istikrarı sağlamanın zorlaşacağını düşünmektedir.

ii) **Batı Cephesi** (Suriye sınırına doğru uzanan Al Anbar bölgesi)

Bu bölgedeki İsrail, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerine yönelik scud füzelerinin[⇒] etkisiz hale getirilmesi ve Suriye sınırının kontrol edilmesi için 20–50 özel kuvvet timi gönderilmiştir.

iii) **Hava Cephesi:** Irak rejimi ve halkının savaşma azmini kırmak, ISK'ni etkisiz hale getirmek, Irak'ın KİS kullanmasını önlemek ve koalisyon birliklerine yakın hava desteği sağlamak maksadıyla¹⁰⁴ hava harekati planlanmıştır. II. Körfez Savaşı, harp tarihine (klasik mühimata oranla) en çok(%80-90) akıllı silahın kullanıldığı savaş olarak geçmiştir¹⁰⁵

iv) **Güney Cephesi:** Harekatin sıklet merkezi (asıl taarruzun yapıldığı cephe) Kuveyt üzerinden giren birliklerdedir. Bu cephede Irak'ın “ağırlık

[×] **4.Piyade Tümeni** Amerikan Kara Kuvvetleri'nin en modern teçhizatına sahip tümendir. “dijital tümen” denilen bu tümenin hedeflerinden birisi Saddam Hüseyin'in doğum yeri olan Tikrit'in ele geçirilmesi idi. Bknz Murray, **age**, s.63.

[∞] **Kuvvet tasarrufu**, sıklet merkezibölgesinde (güneyde) azami kuvvet kullanabilmek için tali taarruz bölgesinde gerekli asgari kuvvetin kullanılmasıdır.

[⇒] **SCUD füzesi** SSCB tarafından geliştirilen, 180-300 km menzilli taktik balistik füzedir.

¹⁰⁴ Murray, **age**, s.74.

¹⁰⁵ II. Dünya Savaşı'nda 3000 sorti gerektiren bir hedefin garantili imhası için, I. Körfez Savaşı'nda 10 sorti yeterli olmuştur. II. Körfez Savaşı'nda ise bir sortide 10 hedef imha edilebilmiştir.

merkezi”[⊗] olarak seçilen Bağdat’a süratle ulaşılması öngörülmüştür. Bağdat aynı zamanda koalisyon taarruzunun “kesin sonuç noktası”dır*. Bu cephedeki V. kolordu’ya tahsis edilen ilerleme mihverinde iki yaklaşma istikameti kullanılmıştır. 3. P. Tümeni Fırat vadisi yaklaşma istikametinden, 1. Deniz P. Tümeni (Marine Expeditionary Force-MEF) ise 1 numaralı karayolu yaklaşma istikametinden koordineli taarruz ederken, İngiliz Tümeni asıl taarruz kuvvetlerinin doğu yan emniyetini sağlamak maksadıyla Basra’yı ele geçirecektir.

v.) Beşinci Cephe “**bilgi harekatı**” **cephesidir**. Bu kapsamda rejimin ve ISK’nin kilit elemanları ABD tarafına çekilecek, asıl taarruzun güneyden değil Türkiye üzerinden yapılacağına inandırılacak ve daha önce bahsedilen propaganda faaliyetleri (uçaklardan atılan bildiriler, radyo ve televizyon yayınları) devam edecektir.

5. Harekatın Cereyan Tarzı

Irak’ı Özgürleştirme Harekatı (OIF)19 Mart 2003 günü başladı. Güneydeki asıl taarruz birlikleri Bağdat’a süratle ilerlediler.9 Nisan’da Bağdat ABD birliklerinin kontrolüne geçti. ABD’nin korktuğu bağdat’ta şehir muharebeleri olmadı. ABD birliklerine karşı koyamayacaklarını anlayan Irak askerleri ABD’nin daha önce yaptığı psikolojik harekatın etkisi ile ve Saddam Hüseyin’in planına uygun olarak direniş göstermeden silahları ile birlikte birliklerini terk ettiler. Bu askerler direniş tümenlerine katılarak direnişi uzun zamana yaydılar.

Kuzeyde Türkiye üzerinden kullanılması planlanan 4.Piyade Tümeni’ne Türkiye 1 Mart tezkeresini reddederek izin vermeyince, bu

⊗ **ağırlık merkezi** ele geçirildiği veya etkisiz hale getirildiğinde düşmanın savaşma azmini kırarak birlik, tesis veya sistemlerdir.

* **Kesin Sonuç Noktası**. Komutana belirgin avantajlar sağlayan ve bir taarruzun sonucunu büyük ölçüde etkileyen fiziksel unsurlar ve olaylardır.

bölgede özel kuvvetler ve italya'dan getirilen 173. Hava İndirme Tugayı kullanıldı ve kuzeydeki Irak tümenleri ağır hava taarruzları ile yıpratıldı.

Başkan Bush 1 Mayıs günü (harekat başladıktan 42 gün sonra) Abraham Lincoln uçak gemisinde “büyük çaplı muharebe hareketinin”⁺ bittiğini” resmen ilân etti.¹⁰⁶

6. İstikrar ve Yeniden Yapılandırma Safhası (IV. Safha)

a. IV. Safha için Planlama ve Teşkilatlanma

42 günlük muharebe hareketinin sonunda Irak'ta rejim devrilmişti fakat savaşın siyasî hedefi bununla sınırlı değildi. Bundan sonra hareketin IV. safhası olarak planlanan İstikar ve Yeniden Yapılandırma Safhası'nda Irak'ın demokratik, istikrarlı, barışçı ve kalkınmış bir ülke haline getirilerek tüm Ortadoğu'nun dönüştürülmesinde örnek bir ülke yapılması isteniyordu.

ABD'nin Irak'taki hedefine ulaşabilmesi için Irak halkının acil ihtiyaçlarının karşılanması, Saddam Hüseyin rejiminde ve savaşta bozulmuş olan altyapının yeniden inşası, dağılan ISK ve bozuk ekonomik düzenden dolayı onbinlerce işsiz Iraklının ekonomiye dahil edilmesi, ABD'nin istediği standartlarda yeni bir yönetimin kurulması gerekiyordu.

Bütün bunlar ABD'li pek çok yazarın ve resmi dokümanların “ulus inşası” (nation building) olarak tanımladığı bir süreçti.

“Ulus inşası” James Dobbins tarafından, “çatışmadan sonra demokrasiye geçişi desteklemek için silahlı kuvvetlerin kullanılması” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁷

⁺ Başkan'ın kullandığı deyim(major combat operation)

¹⁰⁶ Franks, **age**, s.523.

¹⁰⁷ James Dobbins, “Learning the Lessons of Iraq”, Francis Fukuyama (Ed.), **Nation Building: Beyond Afghanistan and Iraq**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2006, s.218.

Francis Fukuyama, ulusun ortak tarih ve kültür bağları ile bağlanan bir yapı olduğunu, yabancı bir güç tarafından inşa edilemeyeceğini, ancak tarihî evrimle gelişebileceğini ileri sürerek “ulus inşası” deyimine karşı çıkmakta, bunun yerine “devlet inşası” (state building) deyimini tercih etmektedir. Fukuyama’ya göre başarılı bir devlet inşasının ardından ulus inşası kolayca gelişebilirdi.¹⁰⁸ ABD’nin çatışma sonrası Irak’ta yaptığı faaliyetler de “devlet inşası” tanımına daha uygun düşmektedir.

ABD Irak’taki Ulus İnşasını II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Japonya’da yaptığı gibi, işgali sürdürerek kendi yönetimi altında yapmayı tercih etti (Mc Arthur modeli).

Çatışma sonrasında planlanması başlangıçta CENTCOM tarafından insanî yardımlar ve mültecilerle sınırlı olarak yapılmakta iken, 20 Ocak 2003’de yayınlanan 24 numaralı Başkan’ın Ulusal Güvenlik Direktifi (NSPD-24) ile, Irak’la ilgili faaliyetlerin tüm sorumluluğu Savunma Bakanlığı’na verilmiş ve bu Bakanlık bünyesinde bir “Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Ofisi (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance: ORHA) kurulmuştur.¹⁰⁹

IV. safha faaliyetleri, uygulanan yönetim biçimi ve sorumlu makamlar açısından üç döneme ayrılabilir:

i) Yeniden Yapılandırma Ve İnsani Yardım Ofisi (Office Of Reconstruction And Humanitarian Affairs-(**ORHA**) **dönemi** (20 Ocak 2003 – 12 Mayıs 2003)

ii) Koalisyon Geçici Yönetimi (Coalition Provisional Authority: (**CPA**) **dönemi** (12 Mayıs 2003 – 28 Haziran 2004)

iii) Yönetimin Iraklılarda olduğu dönem (28 Haziran 2004 sonrası)

¹⁰⁸ Fukuyama (ed.) **age**, s.3.

¹⁰⁹ Ricks, **age**, s.81.

b. ORHA Dönemi (20 Ocak 2003 – 12 Mayıs 2003)

20 Ocak 2003'de kurulan ORHA'nın başına, 1991'de Kuzey Irak'ta Kürt göçmenlere insanî yardım hareketinin komutanlığını yapan emekli Korgeneral Jay Garner getirilmiştir.

ORHA ilk iş olarak, her bakanlık için Amerikalı “danışma timleri” görevlendirerek, bakanlıkların yeniden faal hale gelmesi için çalıştı. Garner, Iraklı muhalif liderlerle (Barzani ve Talabani başta olmak üzere) temasa geçerek bunların yardımcılarında oluşan kendisine bağlı bir “Yardımcılar Komitesi” (Deputies Committee) kurdu.¹¹⁰ CENTCOM ile koordine ederek Irak Silahlı Kuvvetleri'nin(ISK)'nin yeniden toparlanmasını planladı.

Garner belli bir düzen kurmuşken, 24 Nisan'da (Kuveyt'ten Bağdat'a gelmesinden beş gün sonra) Başkan'ın kendisinin yerine Büyükelçi Paul Bremer'i atayacağını öğrenmiştir.¹¹¹ ORHA'nın ömrü kısa sürmüş 12 Mayıs'ta (Bağdat'a gelmesinden üç hafta sonra) yerini Bremer başkanlığındaki Koalisyon Geçici Yönetimi'ne (Coalition Provisional Authority: CPA) bırakmıştır.

ORHA'nın faaliyet yaptığı kısa süre içerisinde Irak'taki en olumsuz gelişme, devlet binalarının yağmalanması olmuştur.

Yağmacıların ilk hedefi hükümet binaları idi. 23 bakanlıktan 17'si tamamen yağmalandı. Irak Ulusal Müzesindeki değerli eserler çalındı. Irak Ulusal Kütüphanesi yakıldı.¹¹²

ABD birlikleri yağma olaylarını önlemek için ciddi bir çaba sarf etmediler ve hatta yağmaya göz yumdular. Amerikan askerlerinin birinci hedefi rejimi devirmek ve ISK'ni etkisiz hale getirmek olduğundan, bunun

¹¹⁰ Charles Ferguson, **No End in Sight: Iraq's Descent into Chaos**, New York, Public Affairs, 2008.s.90.

¹¹¹ Nora Bensahel, , “Mission Not Accomplished: What Went Wrong With Iraqi Reconstruction”, **The Journal of Strategic Studies**, Vol.29, No.3, June 2006, s.462.

¹¹² Ferguson, **age**, s.206.

dışındaki görevleri yapmaya hem hazır değillerdi hem de isteksizlerdi. Polis görevi yapmayı kendi işleri olarak görmüyorlardı.¹¹³ Pentagon, askerlerin yağmayı önlemeye karışmamaları için emir vermişti.¹¹⁴ Rumsfeld'e göre, "demokrasinin unsurlarından birisi de halkın hata yapma özgürlüğünün olmasıydı"

ABD'nin yağmaya müdahale etmemesinin diğer bir nedeni de birlik sayısının yetersizliği idi.

CPA'nın tahminlerine göre, yağma Irak ekonomisine 12 milyar dolara mal olmuştur.¹¹⁵ Yağmalamanın sonucunda Irak halkına temel hizmetlerin götürülmesi zorlaşmış, gecikmiş ve maliyeti artmıştır. Bağdat Kütüphanesi ve müzesinin yağmalanması Irak halkının binlerce yıllık kültürel hafızasının yok edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Yağmanın en önemli etkisi, Irak halkının Amerikan ordusuna olan güveninin sarsılmasıdır. Bu durum ABD'nin saygınlığını azaltacak, Irak halkı Amerika'yı kurtarıcı olarak değil, işgalci olarak görmeye başlayacak ve direniş artacaktır.

c. CPA (Coalition Provisional Authority) Dönemi (12 Mayıs 2003 – 28 Haziran 2004)¹¹⁶

Çatışma safhasının sonrasında Irak'ın istikrarı, yeniden yapılandırılması ve geleceğinin belirlenmesi ile ilgili en köklü tedbirler Büyükelçi Paul Bremer başkanlığında faaliyet gösteren bir yıllık CPA döneminde alınmıştır.

¹¹³ Ferguson, **age**, s.111.

¹¹⁴ Ferguson, **age**, s.117.

¹¹⁵ Ferguson, **age**, s.136.

¹¹⁶ Bu dönemle ilgili ayrıntılı bilgi Bremer'in anılarını yazdığı kitaptadır. Bknz: Paul Bremer , **My Year in Iraq**, New York, Simon and Schuster, 2006.

Bremer, 9 Mayıs 2003'de Başkan Bush tarafından "Irak'taki tüm ABD hükümeti personeli, faaliyetleri ve kaynakları üzerinde tam yetkili Başkan'ın Temsilcisi" sıfatıyla atanmıştır. Rumsfeld Bremer'i "Koalisyon Geçici Otoritesi" (CPA) Yöneticisi olarak görevlendirmiş ve Irak'taki tüm yasama, yürütme ve yargı konularında yetkili kılmıştır.¹¹⁷

Bremer 12 Mayıs 2003'de Garner'dan görevi devralmış ve ORHA dönemi kapanarak CPA dönemi başlamıştır.

Bremer'in hedefi; Irak halkı için etkili bir temsili yönetim sağlayan, garanti altına alınmış yeni hürriyetlerle desteklenen, serbest pazar ekonomisine geçmiş, kendi kendini savunabilen fakat komşularına ve uluslararası güvenliğe tehdit oluşturmayan, istikrarlı, bütünlük içerisinde ve kalıcı barışa kavuşmuş bir Irak yaratmaktır.¹¹⁸

(1) Direniş ve Direnişe Karşı Koyma

CPA'nin öncelikli faaliyet alanı güvenliğin sağlanması olmuştur. Zira diğer tüm faaliyetlerin başarı ile yürütülmesi öncelikle güvenli bir ortam gerektirmektedir.

Güvenliği bozan başlıca iki şey, koalisyon kuvvetlerine yapılan direniş¹¹⁹ ve Iraklıların kendi aralarındaki etnik/mezhep çatışmaları idi.

Direniş hareketi kendiliğinden ortaya çıkmış değildir. ABD/Koalisyon kuvvetlerini klâsik bir savaşla yenemeyeceğini bilen Saddam Hüseyin, direnişi önceden planlamış ve örgütlemiştir.¹²⁰ Bu maksatla 2001 yılından

¹¹⁷ Bremer, **age**, s.12–13.

¹¹⁸ Bensahal, **agm**, s.462.

¹¹⁹ Amerikan kaynaklarında işgal kuvvetlerine karşı yapılan silahlı mücadele için "terörizm" deyiimi kullanılmaktadır. Bize göre meşru olmayan bir yönetime karşı silahlı mücadeleye "direniş" demek daha doğrudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: **The Us Army Marine Corps, Counterinsurgency Field Manual**. The University Of Chicago Press, 2007, s.3.

¹²⁰ Ricks, **Age**, S.235.

itibaren ülke çapında çeşitli yerlerde silah ve cephane depolanmış ve üç adet “Direniş Tümeni” kurulmuştur.

Direniş hareketinin büyük bir kısmı Sünnilerden gelmiştir. Bunda Sünnilerin Amerikan işgali ile birlikte yönetimden uzaklaştırılmalarına duydukları tepki ve Baas Partisi çatısı altında örgütlü olmaları rol oynamıştır.

Sünni direnişi Bağdat’ın batısında “Sünni Üçgeni” denilen bölgede yoğunlaşmıştır.[⊗] Sunni üçgenindeki direniş 2004 baharında büyük bir artış göstermiştir.

Kuzeyde, Amerikalılara karşı bir direniş olmamış, Kürtler, ülkelerini işgal eden ve daha önce kendilerini defalarca aldatmış olan Amerikalılarla işbirliği yapmışlardır. Kürtlerin işbirliği karşılığında beklentileri ABD’nin kendilerini bağımsızlık yolunda desteklemesi idi. Kuzeydeki çatışmalar daha çok Kerkük’ün kontrolü amacıyla Kürtlerle Araplar ve Türkmenler arasında olmuştur.

ABD, uzun süre direnişin adını koymakta zorlanmıştır. ABD’nin geç farkına vardığı bu yeni savaş, ABD silahlı kuvvetlerinin hazırlıklı olmadığı[▽] bir savaş türüdür. (dördüncü nesil savaş)[⊕] ABD’nin direnişe karşı koyamamasının en önemli nedenlerinden birisi, birlik seviyesinin İstikrar ve Yeniden Yapılandırma Safhası için yetersiz olmasıdır.

Lağv edilen ISK ve polisinin yeniden kurulması ve ülkenin iç güvenliğini sağlayacak hale getirilmesi çok yavaş ve etkisiz olmuştur. Bu da direnişe karşı koymada zafiyet yaratmıştır.

⊗ **Sünni Üçgeni**, Bağdat’ın batısında Ramadi’ye, oradan Fırat Nehri’ne, kuzeyde Dicle Nehri boyunca Samara ve Bayji’ye ve kuzey batıda Bakuba’ya kadar uzanan bölgedir. Bknz Ricks, **age**, s.235.

▽ ABD Vietnam’da da benzer bir savaş yapmış, fakat Vietnam sonrasında teşkilat, eğitim ve doktrin bakımından klasik savaşlara hazırlanmıştır.

⊕ **Dördüncü nesil savaş** devlete bağlı düzenli ordularla gayri nizami kuvvetler arasındaki silahlı mücadeledir.

IV.safha harekatı boyunca Irak'ta direnişe ek olarak asayışı bozan diğer bir olgu, etnik gruplar ve mezhepler arasında (etno-secterian), hatta bazen mezheplerin kendi içindeki çatışmalardır.

Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'ne (SCIRI) bağlı Bedir Tugayları ve Mukteda El Sadr'ın liderliğindeki Mehdi Ordusu olarak iki grup halinde örgütlenen Şii miisler bazen Sunnilere karşı, bazen işgal kuvvetlerine karşı ve genellikle de birbirlerine karşı savaşımlardır.¹²²Bu durum özellikle Bağdat civarında ve Basra bölgesindeki asayışı bozmuştur.

ABD'nin Irak'taki iç siyaseti mezhepler ve ırklar üzerinden şekillendirmesi, mezhep ayrımını ve mezhepler arası çatışmaları artırmıştır.

(2) Ekonomik Düzenlemeler^Σ

CPA Irak ekonomisini canlandırmak için neoliberal ekonomik modele uygun bir dizi tedbirler aldı. CPA'nın çıkardığı 39 numaralı emre göre:

- KİT'ler özelleştirilecek,
- Irak şirketlerinde % 100 yabancı varlığına izin verilecek,
- Yabancı şirketlere “ulusal şirket” muamelesi yapılacak, sınırsız ve vergisiz tüm fonların ve kazançların yurtdışına transferine imkan verilecek,
- Yabancı şirketlere 40 yıllık lisanslar verilebilecekti.¹²⁴

12 numaralı CPA emrine göre ise, malların Irak'a girişinde ve çıkışında bütün tarifeler, gümrük vergileri, ithalat vergileri, lisans ücretleri ve

¹²² Ferguson, **age**, s.326.

^Σ Ekonomik düzenlemelere pek çok kaynakta “reform”denilmektedir. “Refom” deyimi olumlu bir düzenlemeyi çağrıştırmaktadır. Emperyalist ülkeler sömürdükleri ülkelerde yaptıkları değişimleri hep “reform” olarak adlandırmışlardır. Irak'ta yapılan ekonomik düzenlemeler Irak halkının zararına olduğu için burada “reform” kelimesi özellikle kullanılmamıştır.

¹²⁴ Sinkaya, **agm**, s.401.

benzeri ödemeler kaldırılmıştır.¹²⁵ . Bremer ayrıca yabancı sermayeyi çekmek maksadıyla, kurumlar vergisini % 40'tan % 15'e indirmiştir.¹²⁶

Saddam döneminden geriye kalan ekonomik düzenlemeler ise işçi sendikalarını ve toplu sözleşmeleri kısıtlayan yasalardı. Lliberalizmi savunan(!) işgal yönetiminin bu yasaklara dokunmaması dikkat çekicidir.

Bu tedbirler, neoliberalist ideolojinin ve emperyalizmin yeni programı olan Washington Uzlaşması'nın (Washington Concensus)* zorla uygulatılmasından başka bir anlam taşımıyordu ve siyasi bakımdan liberalleşmemiş bir ülkeye ekonomik liberalleşmenin zorla monte edilmesi idi.

Irak KİT'lerinin özelleştirilmesi Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki en büyük özelleştirmedir. Bremer'in düzenlemeleri ile Irak dünyanın en kapalı ekonomisinden çok kısa sürede kağıt üzerinde dünyanın en açık ekonomisi haline gelmişti.¹²⁷ .

İthalatın serbest bırakılması, yeterli makine ve hammaddeden yoksun olan yerli üreticilerin yabancı firmalar karşısında rekabet etmelerini imkansız hale getirdi. Bu durum istihdamı daha da azalttı ve Irak'ta silahlı direnişin ortaya çıkışında Bremer'in ekonomik tedbirleri başlı başına en büyük etken oldu.¹²⁸

Sosyo-kültürel ve siyasi alanda liberalizme ve demokrasiye çok uzak olan Irak toplumuna ekonomide tamamen liberal düzenin getirilmesi, dünya petrol rezervlerinin % 10'na sahip olan Irak'ın ekonomisini düzeltmeye ve savaş yaralarını sarmaya yetmemiştir. İşgalcilerin yaptığı ekonomik

¹²⁵ Sinkaya, **agm**, s.401.

¹²⁶ Irak ekonomisinin 2003'teki durumu ve CPA'nın aldığı ekonomik tedbirler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Naomi Klein, **No War: America's Real Bussiness In Iraq**, Glasgow, Bell And Bain, 2005, s.9-10, ayrıca bkz. bremer, **age**, s.62.

* **Washington uzlaşması** (washngton concensus), gelişmekte olan ülkelere pazarlarını ithal mallarına ve yabancı sermayeye açmalarını, sıkı para politikaları izlemelerini, ticaret ve sermayenin serbest dolaşımı üzerindeki tüm kısıtlamaları kaldırmalarını ön gören bir programdır. Uluslararası Para Fonu-IMF,Dünya Bankası ve ABD hazinesi tarafından 1980'li yıllarda ortaya atılmıştır. Bknz. Joseph Stiglitz, **Globalization and Its Discontents**, Londra, Penguin Books, 2002 s.16.

¹²⁷ Klein, **age**, s.10.

¹²⁸ Polk, **age**, s.229.

düzenlemeler Irak halkının fakirliğine ve geri kalmışlığına bir çözüm getirmemiş, yabancı sermayeye ve onların yerli işbirlikçilerine yaramıştır.19.Yüzyıldaki emperyalizmin çirkin yüzü bu kez ırak'ta ABD tarafından gösterilmektedir.

Alınan bu ekonomik tedbirler işgal hukukuna göre de işgal yönetiminin yetkilerinin çok ötesindedir.

(3) Irak Silahlı Kuvvetlerinin(ISK) lağv edilmesi

CPA'nın 23 Mayıs 2003 tarihli 2 numaralı emrine göre, Irak Savunma, Enformasyon ve Askerî İşlerden Sorumlu Devlet Bakanlıkları, İstihbarat Servisi, silahlı Kuvvetler, Cumhuriyet Muhafızları, Özel Kuvvetler, Saddam'ın Fedaileri, Devrim Komuta Konseyi, Ulusal Meclis ve bunlarla bağlantılı pek çok kuruluş lağvedilmiş, buralarda çalışanların görevlerine son verilmiş, erbaş ve erler terhis edilmiş, bu personele maaşlarının ödeneceği belirtilmiş ve bunların yerine yenilerinin kurulacağı açıklanmıştır.¹²⁹

ISK'nın lağvı ırak'ta direnişin güçlenmesine ve kontrolden çıkmasına neden olmuş ve Irak halkının ABD'ye güvenini sarsmıştır.

Terhis edilen askerler zaten yüksek olan işsizlik oranını artırarak, ekonomiye olumsuz etki yapmıştır.

ISK'nın lağvı bölgesel güç dengesini iran lehine değiştirmiştir.

Lağvedilmesi kolay ve kısa sürede gerçekleşen ISK'nın yerine yeni bir Irak ordusunun kurulması uzun zaman alacak, zor ve maliyetli olacaktır.

¹²⁹ 2 No'lu CPA emrinin tam metni için bkz: Charles Ferguson, **age**, s.164.

(4) Baas Partisi'nin[◊] Lağvı

Bremer/CPA döneminde alınan ve Irak'ın geleceğini etkileyen diğer önemli bir karar da Baas Partisi'nin lağvedilmesidir.

Baas Partisi Irak yönetiminin her tarafında etkili idi. Kamuda çalışan her Iraklı zorunlu parti üyesi idi. Tüm bakanlıklarda üst düzey yöneticiler aynı zamanda partinin de üst düzeyindeki kişilerdi.

Bremer henüz Bağdat'a hareket etmeden Baas Partisinin Lağvı (De-Beatification of Iraqi Society) emri Savunma Bakan Yardımcısı Douglas Feith tarafından Washington'da kimseyle koordine edilmeden hazırlanmıştı.¹³⁰

Bremer Bağdat'a geldikten dört gün sonra 16 Mayıs'ta emri yayınladı. Buna göre, partinin en üstten ilk dört kademesindeki görevlileri görevlerinden alınıyor ve bundan sonra kamu sektöründe görev almaları yasaklanıyordu. Ayrıca tüm bakanlık ve idari birimlerde çalışanlardan Baas Partisi üyesi olduğu tespit edilenler de işten çıkartılıyordu.¹³¹

Partinin lağvı ile kaç kişinin işten atıldığını CPA dahi tam olarak bilmiyordu.¹³² Garner'ın ekibindeki eski bir CIA görevlisinin tahminine göre Baas Partisi'nin lağvı 50.000 kişiyi kapsamıştır..¹³³ Harvey ve Sapolsky, bu rakamın 85.000 olduğunu yazmaktadırlar.¹³⁴

Bremer'e göre, partinin lağvedilmesi ile ABD Irak'ta yeni bir rejim kurmakta kararlı olduğunu gösterecekti. Bu yeni rejimde eski rejimin baskı araçlarının yeri yoktu.¹³⁵

[◊] **Irak Baas Partisi** 1954 yılında "Baas Arap Sosyalist Partisi" olarak kurulmuş, 1958 yılındaki darbe ile iktidara gelmiştir. Partinin üç önemli ilkesi, Arap milliyetçiliği, antiemperyalizm ve sosyalizmdir. Parti Arapları din eksenli etrafında değil, milliyetçilik etrafında birleştirmeyi amaçlar. Bu bakımdan kısmen laikliği benimsemiştir. Bknz. Pehlivanoğlu, **age**, s.46.

¹³⁰ Charles Ferguson, **age**, s.152.

¹³¹ Baas Partisi'nin lağvı emrinin tam metni için Bknz: Charles Ferguson, **age**, s.150–151.

¹³² Charles Ferguson, **age**, s.

¹³³ Woodward, **State of Denial**, s.194.

¹³⁴ Friedman, Harvey ve Sapolsky, **agm**, s.4.

¹³⁵ Bremer, **age**, s.39.

Özellikle devlet dairelerinde çalışanların tümü gönüllü olarak değil, zorunlu olarak parti üyesi idiler. CENTCOM'un istihbaratına göre alt düzeydeki memurların çoğu Baas ilkelerini benimsemiyorlardı.¹³⁶ Bu personelin görevden alınması devlet mekanizmasının çökmesine neden oldu. Örneğin binlerce öğretmen işten atıldı.

Partinin lağvı ile Sunniler fiilen devlet mekanizmasından dışlanmış oldular. Bunların çoğu direniş hareketine katıldılar. Zaten bozuk olan ekonomiye onbinlerce işsiz daha katılmış oldu.¹³⁷ ISK'nın lağvı ile birlikte yarım milyon kişi işten çıkarılmıştı. Buna karşılık CPA kamu sektöründe yeniden yapılandırma için sadece 25.000 kişi çalıştırıyordu. Bu durum ABD'ye karşı düşmanlığı ve direnişi artırmanın yanında, yeniden yapılandırmayı da zorlaştırıyordu.¹³⁸ Partinin lağvı ülkede bir güç boşluğu yarattı. Bu boşluk ABD tarafından hemen doldurulamayınca camiler politik etkinliklerin merkezi haline geldi ve Humeyni stili köktendinciler bu güç boşluğunu doldurmaya başladı. Bu da demokrasiye geçişi zorlaştıran diğer bir etki yarattı.¹³⁹

(5) Yeni Yönetimin Kurulması

Savaşın başlaması ile Irak'taki tüm merkezi ve yerel yönetimler dağılmış, üst düzey yöneticileri kaçmıştı.

Bremer yönetimindeki CPA, göreve başlar başlamaz 16 Mayıs'ta otorite boşluğunu doldurmak ve kendi hedeflerini gerçekleştirmek için

¹³⁶ Delong, **age**, s.124.

¹³⁷ Charles Ferguson, **age**, s.159–161.

¹³⁸ Johanna Mendelson Forman, "Striking Out in Baghdad", Francis Fukuyama (ED.), **Nation Building: Beyond Afghanistan and Iraq**, Baltimore, The John Hopkins University Pres, 2006, s.205.

¹³⁹ Patrick Basham, "Can Iraq Be Democratic?", **Policy Analysis**, No. 505, January 5, 2004, s.15.

Irak'taki tüm yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendisinde topladığını açıkladı.¹⁴⁰

Bremer'in bulduğu formül, CPA'ya danışma organı niteliğinde, Iraklılardan oluşan bir konsey (Iraq Governing Council-IGC) kurmak idi, IGC "Danışma Konseyi" statüsünde olacak CPA'nın zaten planladığı faaliyetleri yapmasını, görünürde CPA'dan isteyecekti.¹⁴¹

IGC 13 Temmuz'da göreve başladı. IGC'nin belirlediği 25 kişilik Bakanlar Kurulu 16 Eylül'de göreve başladı.

Her bakanlıkta CPA'dan atanan bir baş danışman vardı. Bakanlıklar günlük işleri yürütecekler, kendi bütçelerini yapacaklar ve kendi personellerini seçeceklerdi. Fakat yapılan her işlemde baş danışmanın önceden haberi olacak ve CPA bakanların veya Bakanlar Kurulu'nun kararlarını veto edebilecekti. Özetle, iktidar görünürde IGC'de olmasına rağmen, fiili olarak Amerikalılarda (CPA'da) kalmaya devam ediyordu.¹⁴²

CPA ile IGC arasında 15 Kasım 2003'de varılan mutabakata göre;

- 1 Mart 2004'e kadar CPA ve IGC tarafından geçici anayasa (transitional administrative law-TAL)'ın hazırlanması,
- 31 Mayıs 2004'e kadar geçici (interim) bir hükümetin kurulması,
- 1 Temmuz 2004'e kadar CPA'nın egemenliği geçiş(transitional) hükümetine devrederek lağv olması kararlaştırılmıştı.

Bu takvime uygun olarak geçici hükümet kuruldu. Ancak bu hükümetin de yetkileri son derece sınırlı idi. Irak silahlı kuvvetleri ve kamu maliyesi Amerikalılarda kalmaya devam ediyordu.

¹⁴⁰ Bremer, **age**, s.44.

¹⁴¹ Galbraith, **age**, s.124..

¹⁴² Bremer, **age**, s.158.

1 Temmuz'da göreve başlaması planlanan Geçiş Hükümeti, planlanandan iki gün önce 28 Haziran 2004'de göreve başladı, aynı gün CPA lağvoldu ve Bremer Irak'tan ayrıldı.¹⁴³ Egemenliğin geçici hükümete devri ile işgal kağıt üzerinde sona ermişti. Ancak ABD askerleri fiilen işgale devam ediyordu.

d. Egemenliğin Iraklılara Devredilmesinden Sonraki Dönem (28 Haziran 2004-kasım 2011)

Sözcüğün tam anlamıyla egemenlik, üstün iktidarı, hiçbir denetime tabi olmayan kesin buyruklar verme gücünü belirtmektedir.¹⁴⁴ Pazarıcı'ya göre, uluslararası hukuk açısından egemenliğin iki kapsamı bulunmaktadır.¹⁴⁵

i) Devlet egemenlik yetkisini kullanmada uluslararası hukukun öngördüğü yükümlülükler dışında hiçbir başka otoriteye bağımlı değildir. Yani bağımsızdır

ii) Devlet ülkesi üzerinde egemenlik yetkisini münhasır kullanır.

28 Haziran 2004'de ABD'nin Irak'a egemenliği devrettiği iddiası yukarıdaki ölçütlere göre değerlendirildiğinde, bunun gerçek olmadığı açıkça görülmektedir. Anayasası işgal güçlerince yapılan, ülkesinde 180.000 işgal askeri bulunan, ülke içerisindeki çeşitli silahlı gruplar nedeniyle güç kullanma tekeline sahip olmayan, sözde egemenliğin devredileceği geçici yönetimi bile işgal kuvvetlerinin seçtiği, egemenliği sözde devralan organın yetkilerinin son derece kısıtlı olduğu bir devletin egemenliğinden bahsedilemez. ABD'nin egemenliği devrettiği iddiası "halkla ilişkiler(PR) kampanyasından başka bir anlam ifade etmemektedir. Egemenlik ABD muharip unsurlarının Ağustos 2010'da çekilmesine kadar fiilen ABD'de kalmaya devam etmiştir.

¹⁴³ Bremer, **age**, s.392

¹⁴⁴ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Ankara Turhan Kitabevi, 2005,s.148.

¹⁴⁵ Pazarıcı, **age**, s.149.

(1) Egemenliğin Devrinden Sonra Yönetim Yapısındaki Gelişmeler

BMGK'nın 1546(2004)sayılı kararı ile onaylananTAL'deki geçiş takvimine göre, 30 Ocak 2005'de Geçiş dönemi(transitional) Ulusal Meclisi seçimlerinin yanı sıra, 18 vilayetin bölgesel meclisleri (dört yıllığına) ve Kürt Bölgesel Yönetimi Meclisi seçimleri yapılmıştır.¹⁴⁶

Seçimde, Şii partilerin bir araya gelmesi ile kurulan Birleşik Irak İttifakı (United Iraqi Alliance: UIA) 275 sandalyeli Geçiş Dönemi Meclisi'nde (Kurucu Meclis) 140 sandalye, Kürtler 75 sandalye kazandılar. Bu iki parti bir Koalisyon Hükümeti kurdu.

Koalisyon mutabakatına göre yeni meclis Celal Talabani'yi Cumhurbaşkanı olarak seçti. Talabani 7 Nisan'da göreve başladı ve ertesi gün Şii İbrahim Caferi'yi Başbakan olarak atadı

15 Ekim 2005'de yapılan anayasa referandumunda anayasa kabul edildi. Anayasa'ya göre 15 Aralık 2005'de kalıcı meclis seçimi yapıldı.

(2) Güvenlik Ortamının Bozulması ve ABD'nin Aldığı Tedbirler

15 Aralık 2005 seçimlerinden sonra Irak'ta Amerikan işgal güçlerine karşı direniş ve mezhep çatışmalarında önemli artışlar oldu ve bozulan güvenlik ortamının sonucu olarak hem ABD zayiatı, hem de ölen Iraklı sivillerin sayısı artıyordu.

Saldırı olaylarının ve koalisyon askerlerinin verdiği zayıatın artması üzerine ABD yönetimi tedbir arayışlarına girmiştir. ABD zayıatının yanında Iraklı sivillerin ölümleri de artış göstermiştir. Sivillerin ölümünün esas kaynağı mezhepler ve etnik gruplar arasındaki çatışmalarıdır.

¹⁴⁶ Bremer, *age*, s.397.

Irak güvenlik güçlerinin yeniden teşkilatlanması, donatılması ve eğitilmesi, direnişçilerin eylemlerinin ve mezhep çatışmalarının gerisinde kalmıştır. ABD ISK'yı lağv etmenin zararlarını sonradan görmeye başlamıştır.

i. Amerikan Zayiatı

ABD Savunma Bakanlığı'nın resmi web sitesindeki 1 Aralık 2011 tarihli bilgilere göre, Irak'ta ölen Amerikan askeri sayısı 4421'dir. Bu askerlerin sadece 200 kadarı büyük çaplı muharebe safhasında (III.Safhada), kalan kısmı da İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhası'nda (IV.safhada) ölmüşlerdir.yaralı asker sayısı ise 31921'tir¹⁴⁷. Afganistan harekâtındaki ölenlerle birlikte her iki harekatta ölen Amerikan askeri sayısı 6256'yı, yaralı sayısı ise 46890'ı'ü bulmaktadır.¹⁴⁸

ii. Ölen Iraklılar

Savaşta ölen Iraklıların sayısı ile ilgili güvenilir kaynaklar son derece azdır. Amerikalılar ölen Iraklı sivillere ait bir kayıt tutmamışlardır. Amerikalı ve Iraklı halk sağlığı uzmanlarından oluşan bir grubun bilimsel yöntemlerle yaptıkları ve İngiliz tıp dergisi Lancet'te yayınlanan çalışmanın sonuçlarına göre, işgalin başlangıcından 2006 Ekim ayına kadarki dönemde Irak'ta savaş nedeniyle ölen sivillerin sayısı 655 000'i bulmaktadır.¹⁴⁹

Savaşta ölen Iraklı sivillerin sayısı 1,2 milyonu bulmaktadır.¹⁵⁰ Bu rakam, günde ortalama 1000 Iraklı sivilin öldüğü anlamına gelmektedir.

¹⁴⁷ **Operation İraqi Freedom Casualty Status**, Department Of Defense, (erişim) <http://www.defense.gov/news/casualty.pdf>, 1 Aralık 2011

¹⁴⁸ **Operation Enduring Freedom Casualty Status**, Department Of Defense, (erişim) <http://www.defense.gov/news/casualty.pdf>, 1 Aralık 2011

¹⁴⁹ David Brown, "Study Claims iraqi's Excess Death Toll has Reached 655 000", **Washington Post**, 11 Ekim 2006.

¹⁵⁰ "Survey Puts İraqi War Dead Above One Million", National Puplic Radio (NPR) (erişim) <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=14501232&ps=rs>, 8 haziran 2012.

BM'nin tahminlerine göre de 1,6 milyon Iraklı savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmış, 1,8 milyon Iraklı ise ülkeyi terk etmiştir.¹⁵¹ Ölenler, evlerini ve ülkelerini terk edenlerin toplamı 4,6 milyondur. Bu rakam ülke nüfusunun %20'sine yakındır. Bu hesaplara, ölen Iraklı asker ve polisler ve yaralanan sivil ve askerler dahil değildir.

iii. ABD'nin Aldığı Tedbirler

Şiddet eylemlerinin ve ölümlerin artması üzerine 2006 sonları ve 2007 başlarında ABD'de Irak sorununa çözüm arayışları yoğunluk kazandı. Bu arayışların sonunda Başkan Bush Irak'a takviye birlikler göndererek asayişin sağlanmasına ve siyasi gelişmelere fırsat yaratılmasına karar verdi.

Bu yeni stratejinin uygulanabilmesi için 4000 kişilik bir deniz piyade tugayı Anbar bölgesine, 16 000 kişilik dört tugay ise çatışmaların yoğun olduğu Bağdat bölgesine gönderilecekti. Bu tugayların gönderilmesi ile Bağdat'ta güvenlik sağlanacak ve siyasi gelişmelere fırsat tanınacaktı.

Yeni stratejiye uygun olarak takviye birlikler Ocak 2007'den itibaren Irak'a gönderilmeye başlandı. Irak'taki şiddet olaylarının %80'i Bağdat'ın 30 kilometre civarında meydana geliyordu. Bu nedenle öncelik Bağdat'ın güvenliğine verildi. Sünni bölgesindeki direnişe karşı da direnişçilerin liderleri ile görüşüldü. Direnişçilerin bir kısmı Irak'ın Çocukları (Sons Of Iraq-Sol) adı altında Amerika tarafına çekildi bunlara para yardımı yapıldı bu bölgedeki direniş de böylece kontrol altına alınmış oldu.

Takviye tugayların gelmesi ile Bağdat ve civarındaki şiddet olaylarında da belirgin bir azalma oldu.

Şiddet olaylarındaki azalma siyasi gelişmelere imkan sağladı.

¹⁵¹ James BAKER, ve Lee H. Hamilton, **The Iraq Study Group Report: the Way Forward, a New Approach**, New York, Vintage Books, 2006, s.4.

15 Aralık seçimleri sonrasında Şiilerin, Kürtlerin ve Sünnilerin yer aldığı. Başbakan Nuri El Maliki başkanlığında “Ulusal Birlik Hükümeti” kuruldu.

Yeni Hükümetin önündeki en önemli konulardan birisi, işgal kuvvetlerinin daha ne kadar süreyle ve hangi hukuki zeminde Irak'ta kalacakları konusu idi.

BMGK'nın 1546(2004) Sayılı Kararı Irak'taki çok uluslu gücün(MNF-I)Irak hükümetinin isteği üzerine ve BMA'nın VII. Bölümüne dayanılarak Irak'ta kalmasını öngörüyordu. Yani İşgal statüsü uluslararası hukuka uydurulmuştu. Daha sonra 1637(2005) ve 1723(2006) sayılı kararlarla MNF-I'n görev süreleri birer yıl süre ile (2007 sonuna kadar) uzatıldı.

(3) İşgal Kuvvetlerinin Statüsünün Belirlenmesi

Ulusal birlik hükümetinin kurulması, takviye tugaylarla Bağdat civarında ve Irak'ın Çocukları ile Sünni bölgesinde güvenliğin sağlanması, yeni Irak silahlı kuvvetlerinin teşkilatlanma donatım ve eğitiminde ilerlemelerin kaydedilmesi üzerine, Başbakan Maliki 7 Aralık 2007 tarihinde BMGK Başkanı'na bir mektup yazarak MNF-I'nın görev süresinin son olarak bir yıl daha uzatılmasını istedi. Bunun üzerine BMGK18 Aralık 2007 tarihinde aldığı 1790(2007) sayılı kararla gücün görev süresini 31 Aralık 2008 tarihine kadar uzattı.¹⁵²

Bu dönemde yeni Irak ordusunun geliştirilmesi çalışmaları devam etmekle birlikte, yeni ordu henüz ABD'den bağımsız olarak hareket icra edebilecek seviyeye gelmemişti. Bu nedenle Irak ordusunun İran'a karşı dengeyi sağlayabilecek güce ulaşması ABD için önemli idi. yeni Irak ordusu

¹⁵²1790(2007) sayılı kararın tam metni BM resmi web sayfasındadır (erişim). <http://daccess-dds-http://daccess-dds-http://daccess-dds-y.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/650/72/PDF/N0765072.pdf?OpenElement,y.un.org> , 25 Aralık 2010.

bu güce ulaşınca kadar bölgedeki güç dengesini sağlamak maksadıyla Irak'ın ABD tarafından güvenlik garantileri ile korunması gerekiyordu.

MNF-I'nın Irak'tan çekilmesinden sonra ABD ile Irak arasındaki ilişkilerin nasıl olacağı, kalan kuvvetlerin statüsünün ne olacağı ve Irak'a verilecek güvenlik garantileri iki ülke arasında anlaşma yapmayı gerektiriyordu

17 Kasım 2007'de ABD ile Irak arasında 1 Ocak 2009'da yürürlüğe girecek iki adet anlaşma imzalandı.

Anlaşmalardan birisi Stratejik Çerçeve Anlaşması(Strategic Framework Agreement-SFA), diğeri Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması (Status Of Forces Agreement-SOFA) anlaşmasıdır.

SFA'ya göre;

- ABD birlikleri Irak'ta egemen Irak yönetiminin daveti üzerine geçici olarak kalmaya devam edecektir;
- ABD Irak ülkesini başka bir ülkeye saldırı maksadıyla kullanmayacaktır (İran'a güvence).

Anlaşmada ayrıca iki ülke arasındaki siyasi, diplomatik, kültürel, ekonomik, sağlık, çevre, kamu düzeninin sağlanması, bilgi teknolojileri konularındaki işbirliği esasları da yer almaktadır. SFA savunma ve güvenlik konularındaki işbirliğinin ise SOFA'ya göre yapılacağını hükme bağlamaktadır¹⁵³

SOFA anlaşmaları genellikle bir ülkede bulunan yabancı devlet silahlı kuvvetlerinin tabi olacakları hukuki statüyü düzenleyen anlaşmalardır(NATO SOFA anlaşmaları gibi). Ancak ABD ile Irak arasında imzalanan SOFA Anlaşması, alışılmış SOFA anlaşmalarının ötesinde iki ülke arasındaki

¹⁵³ SFA anlaşmasının tam metni ABD Savunma Bakanlığı'nın resmi web sitesinde bulunmaktadır: **Strategic Framework Agreement for Relationship and Cooperation Between the United States Of America And Republic Of Iraq** (erişim) http://www.acq.osd.mil/log/ps/p_vault/se_sfa.pdf, 2 Kasım 2011.

savunma ve güvenlik işbirliğini (ABD'ningüvenlik taahhüdünü) düzenlemektedir.

Söz konusu anlaşmaya göre.

- ABD muharip güçlerien geç 30 Haziran 2009'da Irak şehirlerinden, köylerinden ve meskun mahallerinden çekilmiş olacaklardır;
- Irak hükümeti her gangi bir zamanda ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesini isteme hakkına sahiptir;
- BMGK'nın 1790(2007) sayılı kararı gereği, Çok Uluslu Gücün(MNF-I) görev süresi 31 Aralık 2008'de dolmaktadır. Irak bu tarihten sonra BMGK'nın 661(1990) sayılı kararından önceki statüsüne dönecektir (661 sayılı karar Irak'ın küveyt'i işgali üzerine 6 Ağustos 1990 günü alınan ve Irak'a ekonomik ambargo getiren karardır. Irak'ın bu karar öncesine dönmesi demek, o tarihten itibaren Irak'a uygulanan yaptırımların kaldırılması demektir);
- Irak'a bir saldırı tehdidi olursa taraflar derhal stratejik danışmalara başlayacaklar ve gerekli görüldüğünde ABD tehdidi caydırmak için gerekli her türlü tedbiri alacaktır.[≡] (iran'a karşı denge unsuru);
- ABD Irak ülkesini başka bir ülkeye saldırı amacıyla kullanmayacaktır (İran'a güvence);
- SOFA anlaşması üç yıl (1 Ocak 2012'ye kadar) geçerli olacaktır.¹⁵⁴

[≡] alt çizgisi vurgu yapmak için tarafımdan çizilmiştir.

¹⁵⁴ **Agreement Between The United States Of America And The Republic Of Iraq On The Withdrawal Of United States Forces From Iraq And The Organization Of Their Activities During Their Temporary Presence İn Iraq.** (erişim)http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/20081119_SOFA_FINAL_AGREED_TEX_T.pdf, 2 Kasım 2011.

(4) Mart 2010 Genel Seçimi

Irak anayasasının 56. maddesi, parlamentonun seçimini müteakip ilk oturumunu yapmasından dört yıl sonra yeni genel seçimlerin yapılmasını öngörmektedir.

Buna göre, 15 Aralık 2005 seçimlerinden sonraki ikinci genel seçim 7 Mart 2010'da yapılmıştır. Bu seçimlerde Şii Ayad Alawi'nin Al Irakiye Partisi %24,7 oy alarak birinci parti olmuş ve 91 milletvekili çıkarmıştır. Başbakan Nuri El Maliki'nin Hukuk Devleti Koalisyonu %24,2 oyla 89 milletvekili, İbrahim Caferi'nin Ulusal Irak İttifakı %18,2 oyla 70 milletvekili çıkarmışlardır.¹⁵⁵

ABD'de 2008 yılında başkanlık seçimleri yapılmıştır. Başkan adaylarının seçim kampanyalarında Irak konusu ağırlıklı olarak yer almıştır. Demokrat Parti'nin başkan adayı Obama, Seçildiği takdirde 31 ağustos 2010 tarihinde Irak'taki muharip birlikleri çekeceğini, 31 Aralık 2011 tarihinde Irak'taki tüm Amerikan askerlerinin çekileceğini taahhüt etmiştir.

(5) Kasım 2011 Durumu[®]

Kasım 2011 ayına gelindiğinde Irak'taki durum şöyledir:

- SOFA'ya göre, ABD muharip güçleri 30 Haziran 2009'da Irak şehirlerinden, köylerinden ve meskun mahallerinden çekilmişlerdir.
- Başkan Obama'nın planına uygun olarak 31 ağustos 2010'da Irak'taki muharip Amerikan birlikleri çekilmişlerdir[∇] geriye Irak ordusuna danışmanlık yapmak ve yeni Irak ordusunu eğitmek

¹⁵⁵ 2010 seçimlerinin sonuçları hakkında bkz. Kenneth Katzman, **Iraq: Politics, Governance And Human Rights**, Kongre Araştırma Servisi (CRS) raporu 19 Nisan 2012, s.7 (erişim) <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>, 8 Haziran 2012.

[®] Bu satırların en son gözden geçirildiği tarih 28 Kasım 2011 dir. Bu nedenle gelinen son durum özetlenmektedir. Bu tarihten sonraki olaylar kapsam dışı bırakılmıştır.

[∇] Çekilen birliklerden 17000 asker Afganistan'a takviye olarak gönderilmiştir.

maksadıyla 50 000 civarında asker kalmıştır onlar da en geç 31 Aralık 2011'de çekilmiş olacaklardır,

- Yeni Irak ordusunun teşkilatlanması, donatılması ve eğitimine devam edilmektedir. Ancak yeni ordu henüz bağımsız olarak hareket icra edebilecek ve iç güvenliği sağlayacak duruma gelememiştir,
- Bölgede İran lehine bozulan güç dengesi, ABD'nin Irak'a verdiği güvenlik garantileri ve İran'a uyguladığı siyasi ve ekonomik baskılarla sağlanmaktadır.
- Takviye tugaylarının gelmesi ve Bağdat güvenlik planının uygulanması ile şiddet olayları kontrol altına alınmıştır, Zaman zaman münferit olaylar olmaktadır,
- Irak ekonomisi toparlanamamış, savaş yaralarını saracak seviyeye gelememiştir,
- Kürtler bağımsızlık yolundaki kazanımlarını korumakta ve pekiştirmektedirler. Kürt bölgesine yapılan yardımlar ve yabancı yatırımlar bu bölgeyi bir cazibe merkezi haline getirmektedir.

e. IV. Safhanın Değerlendirilmesi

Savaşın en uzun süren ve en çok zayiata yol açan[®] safhasının İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhası(IV. Safha) olduğu dikkate alındığında, III. Safha hareketi Amerikalıların istediği (manevra savaşı), IV. Safha hareketi ise Iraklıların istediği (yıpratma savaşı) niteliği kazanmıştır.

[®] Irak savaşında ABD'nin ölü sayısı 4421 olup bunların sadece 200 kadarı büyük çaplı muharebe hareketinde, geri kalanı İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhası'nda verilmiştir.

Bu safhada ABD direniş hareketine ve mezhep çatışmalarına hazırlıksız yakalanmış ve bunlara karşı koymada başarısız olmuştur.

IV.Safha harekatı, savaşa “dördüncü nesil savaş”[⊕] niteliğini kazandırmış ve işgal süresini uzatmıştır.

CPA döneminde, Irak’ın geleceğinde ve bölgesel güç dengesinde büyük etkisi olan iki önemli uygulama Irak Silahlı Kuvvetleri’nin ve Baas Partisi’nin lağv edilmesidir. Bu kurumların lağvı Irak’ta güç boşluğu yaratarak istikrarı ve bölgesel güç dengesini (İran lehine) bozmuştur. Söz konusu kurumların yerine yenilerinin kurulması ise çok zaman ve kaynak harcanmasına neden olmuş ve işgal süresini uzatmıştır.

Kasım 2011 itibarı ile yeni Irak ordusunun teşkilatlanma, donatılma ve eğitime devam edilmektedir. . Hedef, Irak güvenlik güçlerinin 2012 yılına kadar iç güvenliği sağlayacak, 2018–2020 yıllarına kadar da dış güvenliği (İran’a karşı) sağlayacak duruma gelmesidir. Ordunun donatılması için Amerikan silah sistemleri kullanılmaktadır.

C. II. Körfez Savaşı’nın Sonuçları ve Değerlendirilmesi

II.Körfez savaşı” ;

- Uluslararası hukuka aykırı olarak,
- Gerçek olmayan gerekçelere dayandırılarak,
- ABD’nin kendi içindeki karar verme usulleri dışlanarak başlatılmıştır.

İstikrar ve Yeniden Yapılandırma Safhasında(IV. Safha);

- Irak ABD’nin istediği gibi “yeniden şekillendirilmiştir”.

[⊕] **dördüncü nesil savaş**,devlete bağlı düzenli ordularla gayrinizami kuvvetler arasındaki silahlı mücadeledir.

- “Washington Concensus” programına uygun olarak ülke emperyalizmin açık sömürgesi haline getirilmiştir.

- İç siyasi düzen ırklar ve mezhepler üzerine inşa edildiğinden Irak daha istikrarsız hale getirilmiştir.

- Irak nüfusunun %20*'ye yakını ölmüş, evlerini veya ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

- Irak'ın ekonomik alt yapısı büyük ölçüde tahrip edilmiştir,

- Kürtlere ABD ile işbirliklerinin karşılığı olarak önemli ayrıcalıklar verilmiştir. Ülke parçalanma sürecine sokulmuştur.

- Kâğıt üzerindeki gerekçelerle başlatılan savaşın sonunda egemenlik kağıt üzerinde Iraklılara devredilmiş, Irak yine kağıt üzerinde “demokratik ve liberal bir ülke” yapılmıştır.

- Irak'ın zayıflatılması sonucunda bozulan bölgesel güç dengesi ABD'nin bu ülkeye verdiği güvenlik taahhütleri ile sağlanmaktadır.

II. Körfez Savaşı'nın bitirilmesi klasik kalıpların dışındadır. Alışlageldiği gibi, önce bir ateşkes anlaşması, arkasından kalıcı siyasi bir anlaşma yapılması söz konusu değildir. SFA ve SOFA anlaşmaları ne bir ateşkes anlaşması, ne de kalıcı siyasi anlaşma niteliğindedir. Bu nedenle Kasım 2011 itibarı ile körfez savaşlarının hukuken bitip bitmediği tartışmalı bir husustur.

1. II. Körfez Savaşı'nın Siyasi Sonuçları ve Değerlendirme

Savaşın siyasi sonuçlarının değerlendirilebilmesi için ABD'nin başlangıçtaki hedeflerinin neler olduğu ve savaşın sonunda bu hedeflere ne derecede ulaşıldığının incelenmesi gerekmektedir.

Savaşın resmen açıklanan hedefleri, 14 Ağustos 2002’de yayınlanan Başkan’ın Ulusal Güvenlik Direktifi’nde (National Security Presidential Directive: NSPD) belirtilmiştir.¹⁵⁷

Aşağıda savaşın açıklanan hedefleri ve parantez içinde italik harflerle bu hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı sıralanmaktadır:

1) Irak’ın KİS’ini atma vasıtalarını ve bunlarla ilgili programlarını ortadan kaldırmak*(Irak’ın elinde KİS zaten yoktu),*

2) Irak’ın çevrelemeyi (containment) kırmasına ve bölge için daha tehlikeli bir ülke olmasına engel olmak*(Irak’ın bölge için daha tehlikeli olması önlenmiştir),*

3) Irak’ın komşularına tehdit teşkil etmesine son vermek*(Gerçekleştirilmiştir. Ancak Türkiye Irak’tan kaynaklanan terörizm tehdidi altında kalmıştır.),*

4) Irak yönetiminin kendi halkına baskısına son vermek*(1,2 milyon Iraklının hayatı pahasına gerçekleştirilmiştir)[⊕] ,*

5) Irak’ın uluslararası terörle bağlantısını ve desteğini kesmek*(Irak’ın uluslararası terörle bağlantısı zaten yoktu),*

6) Irak’ın toprak bütünlüğünü korumak,*(Toprak bütünlüğü zedelenmiştir)*

7). Irak halkını diktatörün elinden kurtararak ılımlılık, çoğulculuk ve demokrasiye dayalı bir toplum kurmasına yardımcı olmak.*(savaşın bu esas siyasi hedefi gerçekleştirilememiştir).*

Bu listeye bakıldığında ABD’nin II. Körfez Savaşı’nda başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

¹⁵⁷ Woodward, **age**, s.154.

[⊕] “Saddam Hüseyin iktidarda kalsa idi bu kadar Iraklı ne kadar sürede öldürülürdü?” sorusu cevaplandırılmalıdır.

ABD'nin bu başarısızlığı sadece Irak'la sınırlı değildir. Irak'taki başarısızlık, şu soruyu akla getirmektedir:

ABD 25 milyonluk Irak'ta 20 yılda (1990–2010) kalıcı rejim değişikliğini gerçekleştiremediğine göre, toplam 300 milyon nüfuslu 22 ülkede rejim değişikliklerini nasıl ve ne kadar zamanda gerçekleştirebilecek?

Bu soruya ABD açısından iyimser bir cevap vermek zordur.

Bu nedenle ABD'nin Körfez Savaşlarındaki başarısızlığı aynı zamanda Büyük Ortadoğu Projesi'nin(BOP)silahlı güç ile uygulanmasının başarısızlığı anlamına gelmektedir.

II. Körfez Savaşı'nın İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhasındaki “devlet inşası” gayretlerinin başarısız olması, devlet inşasının yabancı bir güçle yapılamayacağını, demokrasinin silah zoru ile getirilemeyeceğini çarpıcı bir şekilde göstermiştir.

ABD her iki savaşın sonunda artık Ortadoğu'nun en önemli ve kalıcı aktörü haline gelmiştir.

Körfez savaşlarında özellikle, II Körfez Savaşı'nda ABD'nin yaptığı hatalar, hukuk ve insan hakları ihlalleri bu ülkenin yumuşak gücünü büyük ölçüde azaltmış, bölgede ve dünyada anti Amerikancılığı güçlendirmiştir.

ABD, yeni dönemde Irak'taki iç politikayı ırklar ve mezhepler üzerinde şekillendirdiğinden, ülke parçalanma yoluna girmiştir. Irak'ın parçalanması demek, çok hassas ve yapay dengelere dayalı Ortadoğu sınırlarının yeniden değişme sürecine girmesi demektir (domino etkisi).

Bu savaşta Kürtler, ABD ile işbirliğinin ödülü olarak önemli ayrıcalıklar sağlamışlar ve bağımsızlık yolunda kazanımlar elde etmişlerdir. Bu durumun etkileri sadece Irak içinde kalmayacak, Komşu ülkeler, Türkiye, İran ve Suriye'yi de etkileyici uzun vadeli sonuçlar doğurabilecektir.

ABD, IV. safhayı gereken titizlikle planlayamamıştır. Bu noksanlığın cezasını ise Irak halkı ve devleti çekmiştir.

II. Körfez Savaşı'nı "terörle küresel savaş"(GWOT) ın bir parçası olarak gören ABD, Irak'tan müttefiki Türkiye'ye yönelik terör tehdidini önlemek için etkili tedbir almamıştır. ABD sadece kendisine zarar verebilecek terör örgütlerini terörist olarak tanımlamakta ve onlara karşı tedbir almaktadır.

Afganistan ve Körfez savaşlarından en kazançlı çıkan ülke İran olmuştur. Zira

- Doğusundaki Sünni Taliban rejimi yıkılmıştır,
- Batısında yine Sünni Saddam Hüseyin rejimi yıkılmıştır,
- 8 yıllık savaşta yenemediği Irak Ordusu dağıtılmıştır,
- Irak'ta Şiiler Saddam Hüseyin zamanında sahip olamadıkları siyasi bir ağırlık kazanmışlardır.
- Bölgede Anti Amerikancılığın artması İran'ın işine yaramıştır,
- Bölgede Sünni-Şii ekseninin oluşturulması İran'a Şiiler üzerinde daha çok kontrol imkanı sağlamıştır.
- ABD uzun süre Irak'a angaje olduğundan İran silahlanma (özellikle nükleer silahlanma) konusunda rahat kalmış ve önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Sonuç olarak İran Körfez bölgesinin en güçlü devleti haline gelmiştir,

Bu nedenle ABD Körfez bölgesinde bozduğu güç dengesini yeniden sağlamak ve petrol zengini bölgede hakimiyetin kendisine düşmanlık besleyen İran'a geçmesini önlemek maksadıyla Irak Silahlı Kuvvetleri

güçlenene kadar Irak'ı güvenlik garantileri ile korumaya devam etmek ve İran'ı baskı altında tutmak zorunda kalmıştır.

Yeni Irak ordusunun 2018 yılına kadar dış güvenliği sağlayabilecek duruma getirilmesi planlandığından, ABD'nin Irak'a verdiği güvenlik taahhütlerinin bu tarihe kadar devam edeceği tahmin edilmektedir.

Bu suretle Soğuk Savaş'tan sonra Ortadoğu'ya (Afganistan'la birlikte) angaje olan ABD, uzun süre bölgeden çekilemeyecektir.

Paul Kennedy, uluslararası sistemde hiç bir gücün sürekli olarak üstünlüğünü devam ettiremeyeceğini, savaşlarda harcanan ekonomik kaynakların ve ele geçirilen yerlerde kontrolü sağlamanın maliyetinin büyük güçlerin çöküşüne neden olacağını iddia etmektedir¹⁵⁸.

Bu nedenle, ABD'nin Körfez savaşları ile başlayan Ortadoğu serüveninin (diğer güçlerin yükselişi ile birlikte)¹⁵⁹ uzun vadede Amerikan imparatorluğunun(!) çöküşüne neden olması büyük bir ihtimaldir.

¹⁵⁸ Paul Kennedy, **Rise And Fall Of Great Powers: Economic Change And Military Conflict From 1500 To 2000**. New York, Vintage Books, 1989.s. xv.

¹⁵⁹ ABD'nin göreceli üstünlüğünün sona ermesi ve diğer güçlerin yükselmesi konusunda ayrıntılı bilgi için Bknz. Fareed zakaria, **Post American World**, New York, W.W. Norton Company, 2008.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ SAVAŞLARI VE TÜRKİYE

I. TÜRKİYE’NİN I. KÖRFEZ SAVAŞI ESNASINDAKİ KRİZ YÖNETİMİ

A. Ulusal Çıkarların Tanımlanması

1.Türkiye’nin Toprak Bütünlüğü İle İlgili Ulusal Çıkarı

- Türkiye’nin I.Körfez Savaşı’nda yürüttüğü kriz yönetiminde göz önünde bulundurduğu beka derecesindeki çıkarı, savaş boyunca ve sonrasında Türkiye’nin toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek bir gelişmeye engel olmak ve bu konuda koalisyon’un Batılı ülkelerinin desteğini almak olmuştur

- Türkiye’nin toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek muhtemel bir gelişme, Irak’ın toprak bütünlüğünün bozulması, Kuzey Irak’ta bağımsız (veya bağımsızlığa çok yakın) bir Kürt devletinin ortaya çıkması idi. Türkiye’nin ulusal çıkarı Ortadoğu’da ve özellikle Irak’ta statükonun bozulmaması idi. Türkiye Irak’ın tamamen tahrip edilerek bölgedeki dengelerin altüst edilmesine yol açılmasına karşı çıkmıştır.¹⁶⁰

- Körfez Savaşı’nda Türkiye ulusal çıkarlarını tanımlarken Irak’ın savaş sonunda alacağı statü ile ilgili bir ikilem içinde kalmıştır.

Bir yandan, savunması için gerekli askeri gücün üstünde aşırı silahlanan ve Türkiye’yi tehdit edecek duruma gelen Irak’ın Kuveyt’i işgaline göz yumulduğu takdirde, yeni petrol kaynakları ile büyük bir güce sahip

¹⁶⁰ Tayyar Arı, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Analizi ve ilişkileri Belirleyen Dinamikler”, Bal (ed.) **age**, s.695.

olacağı değerlendiriliyor ve Türkiye'yi tehdide yelteneceği düşünülen Irak'ın zayıflatılması gerekiyordu.¹⁶¹

Öte yandan bir savaş sonucunda zayıflayacak Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasından endişe ediliyordu. Türkiye, Irak'ın parçalanması sonucunda ortaya çıkacak bir istikrarsızlığın Türkiye'nin toprak ve ulusal bütünlüğünü tehdit etmesi riskini göz önünde bulundurmamak zorundaydı. Bağdat'ta kimin oturduğundan bağımsız bir stratejik analizde, toprak bütünlüğü korunmuş bir Irak Türkiye'nin doğal müttefiki idi.¹⁶²

I,Körfez Savaşı boyunca Türkiye'nin politikasını belirleyen ve hattâ aktif politika uygulanmasına neden olan en önemli faktör, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması hedefidir Toprak bütünlüğü korunmuş kuvvetli bir merkezi hükümete sahip Irak, sadece Kürt devletinin kurulmasının önlenmesinde değil, 1983–1988 arasında olduğu gibi PKK'ya karşı işbirliği bakımından da önemli idi. Ayrıca iki ülke arasındaki yoğun ekonomik, malî, ticari (petrol boru hattı dahil) ilişkilerin bozulmadan devam etmesi bakımından da Irak'ın toprak bütünlüğü Türkiye'nin ulusal çıkarına idi.

Özet olarak, Kuveyt petrollerine sahip kuvvetli bir Irak'ın bölgede yaratacağı istikrarsızlık da, toprak bütünlüğü bozulmuş bir Irak'ın yaratacağı istikrarsızlık da Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırı idi. Bu durumda Türkiye için “arzu edilen stratejik nihai durum” toprak bütünlüğünü koruyacak kadar kuvvetli, fakat Ortadoğu'daki istikrarı bozmayacak kadar zayıf, ya da Ortadoğu'da istikrarı bozma niyeti olmayan bir Irak idi.¹⁶³

¹⁶¹ Sabri Yirmibeşoğlu, *Askeri Ve Siyasi Anılarım*, 2.cilt, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1999, s.308.

¹⁶² Faruk Sönmezoğlu, , *Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları, 2006.s.538.

• **Arzu edilen stratejik nihai durum:** Krizin veya Savaşın sonunda görmek istediğimiz politik-askeri resim.

¹⁶³ Ertan Efegil, *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002.s.240.

2. Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dönemindeki Yeni Rolü İle İlgili Ulusal Çıkarı

Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin politikalarının tespit edilmesinde göz önüne alınan diğer bir ulusal çıkar ise, Soğuk Savaş döneminde sahip olduğu stratejik öneminin azaldığı endişesine kapılan Türkiye'nin, aslında yeni dönemde de Batı için önemli olduğunu göstermek için ortaya çıkan fırsatı değerlendirmek idi.

Türk kamuoyu yapıcılar ve politikacılar ve özellikle Cumhurbaşkanı Özal, Türkiye'nin Batı dünyası açısından öneminin kaybolmadığını kanıtlayabilmek için Körfez Savaşı'nı bir "sınav" olarak görüyorlardı. Eğer Türkiye bu sınavı geçerse Batı dünyasının bir parçası olduğunu kanıtlayacak, geçemezse üçüncü dünya ülkesi haline gelecekti.¹⁶⁴

Özal, Türkiye'nin Batı için önemi anlaşıldığı takdirde Avrupa Topluluğu'na (AT) girmemizin kolaylaşacağı kanaatindeydi.

Özal Türkiye'nin Koalisyon'a katılmasını, Türkiye'nin Ortadoğu'da Batı'nın kalesi olma statüsünü vurgulamanın ve belki de tıpkı Menderes'in Kore'ye asker göndererek Türkiye'nin NATO üyeliğini sağlama alması gibi, Türkiye'nin AT' ye girişini zorlamanın bir yolu olarak görmekteydi.¹⁶⁵

Özal'ın Bu politikası, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerinde "Batı'dan yana olurken komşularına zarar vermemeyi" ön gören geleneksel Ortadoğu politikasından sapma anlamına gelmekte idi.

¹⁶⁴ Ramazan Gözen, , **Amerikan Kışkırtıcılığı Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.s.255.

¹⁶⁵ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 17. Baskı, İstanbul, 2004, s.440. Ayrıca Bknz. Bostanoğlu, **age**, s.435..

3. Türkiye'nin Ekonomik Çıkarı

Türkiye'nin diğer bir ulusal çıkar beklentisi Batı'nın yanında yer alarak ekonomik çıkar elde etmektir. Liberal ekonomik modeli benimseyen Özal Körfez Savaşı'nı Türkiye'nin Batı'ya ekonomik entegrasyonu için bir fırsat olarak görüyordu.

Irak'a karşı uygulanan ekonomik ambargoya katılmak Türkiye'nin ekonomik kaybına yol açacaktı. Bu zararların telafi edilmesi Türkiye'nin öncelikli ulusal çıkarı idi.

B. Türkiye'nin I.Körfez Savaşı'ndaki Krizi Yönetimi (Kriz Dönemi Olayları)

Türkiye'nin I.Körfez Krizi ve savaşı esnasındaki kriz yönetimi ABD'nin Kuveyt'in işgaline gösterdiği tepkiye paralel olarak üç dönemde gerçekleşmiştir.¹⁶⁶

Birinci Dönem Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 2 Ağustos'tan Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD'de Başkan Bush ile görüştüğü 30 Eylül tarihine kadar olan dönemdir. Bu zaman diliminde ABD tarafından Irak'a karşı ambargo uygulanırken, ABD Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerine yığınak yapmaya başlamıştır. Ancak ABD'nin bölgedeki birlikleri henüz Irak'a taarruz gücüne erişmemiş, Suudi Arabistan'ın savunulması (Operation Desert Shield) için yeterli bir düzeydedir.

Bu dönemde Türkiye'nin politikası askeri harekate gerek kalmadan ekonomik ambargo ile sonuç alınmasına yönelik olmuştur.

ikinci dönem ABD'nin yığınağının Suudi Arabistan'ı savunma amacından Irak'ı Kuveyt'ten zorla çıkarma amacına yetecek düzeye geldiği

¹⁶⁶ Gözen, *age*, s.259–266.

(asker sayısının 200.000'den 400.000'e çıkartıldığı) Ekim ayı başından, hava harekatinin başladığı 17 Ocak tarihine kadar olan dönemdir.

Bu dönemde Türkiye'nin politikası, ambargoya devam ederken, savaş seçeneğinin de göz ardı edilmemesine odaklanmış, muhtemel bir savaş için düşünsel ve eylemsel hazırlıklar ve tartışmalar yapılmıştır.

üçüncü dönem Harekatin başlamasından, ateşkes anlaşmasına kadar olan dönemdir. Bu dönemde Türkiye'nin kriz yönetiminde, harekate yapılacak katkılar ve harekatin Türkiye'ye olumsuz etkilerini azaltıcı tedbirler ön plana çıkmıştır.

Krizin başladığı 2 Ağustos günü önce MGK üyeleri bir araya gelerek, Ortadoğu'daki son gelişmeleri değerlendirmişler, bu toplantıdan sonra bir açıklama yapılmamıştır. MGK'nın ardından Bakanlar Kurulu toplanmıştır. Toplantıdan sonra yapılan açıklamada, "Irak'ın Kuveyt'i işgali uluslararası hukuka aykırı ve haksız bir fiil" olarak nitelendirilmiş, Irak'ın davranışı "komşuluk ilişkilerine ve milletlerarası teamüllere uygun olmayan bir eylem" olarak değerlendirilmiştir.

Bakanlar Kurulu Irak'ın Kuveyt'ten derhal geri çekilmesini, soruna barışçı çözüm bulunmasını ve Irak ile Kuveyt'in toprak bütünlüğünün korunmasını istemiştir.¹⁶⁷ Aynı gün Irak ve Kuveyt'in Ankara'daki büyükelçileri Dışişleri Bakanlığı'na çağırılarak Türkiye'nin endişeleri bildirilmiş, Irak Büyükelçisi'ne Türkiye'nin Kuveyt'in egemenlik haklarının iadesini istediği söylenmiş ve her iki büyükelçi Kuveyt'teki Türk vatandaşlarının korunması hususunda uyarılmıştır.¹⁶⁸

Ertesi gün (3 Ağustos), Cumhurbaşkanı Özal'ın başkanlığında toplanan MGK, yayınladığı bildiride BMGK'nın 2 Ağustos 1990 tarih ve 660

¹⁶⁷ Efeğil, *age*, s.177.

¹⁶⁸ Mahmut Bali, Aykan **Türkiye'nin Kuveyt Krizi (1990–1991) Politikası: 1998 Yılından Geriye Dönük Bir Yeniden Değerlendirme**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1998, s.17.

sayılı, Irak Silahlı Kuvvetleri'ni Kuveyt'ten kayıtsız şartsız çekilmeye davet eden kararının derhal uygulanması için çağrıda bulunmuştur.¹⁶⁹

Türkiye'nin bu ilk açıklamalarından endişe duyan Saddam Hüseyin, Birinci Yardımcısı Taha Yasin Ramazan'ı 5 Ağustos'ta Ankara'ya göndermiştir. Ramazan, Özal'la yaptığı görüşmede Irak'ın işgalinin haklılığını savunmuş ve bu işgali devam ettireceklerini belirtmiştir. Ramazan ayrıca Türkiye'nin ambargoya katılmamasını, Amerikan baskısına boyun eğmemesini tavsiye etmiş ve eğer Türkiye ambargoya katılırsa bunun Türk-Irak ilişkilerini zedeleyeceğini belirterek üstü kapalı olarak gözdağı vermiştir. Ramazan'ın bu tutumu Türkiye'nin ilk günlerdeki "bekle-gör" politikasından, "Irak karşıtı" politikaya geçişte önemli bir etken olmuştur.¹⁷⁰

7 Ağustos günü Özal'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, uluslararası toplumun tepkisini beklemeden Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmaya ve ekonomik ambargonun diğer tedbirlerini de uygulamaya karar vermiştir.¹⁷¹ Böylece Türkiye krizde tarafını ilk seçen ülkelerden birisi olmuştur.¹⁷²

Aynı gün (7 ağustos) Akbulut hükümeti Anayasa'nın 92. maddesine göre "savaş hali ilanı, silahlı kuvvetlerin kullanılması, TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesi veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması" konusunda TBMM'den yetki istemiştir. TBMM'de yapılan görüşmeler sonunda kabul edilen 107 sayılı kararda¹⁷³ hükümete sadece "bir tecavüz vuku bulması halinde, derhal mukabele edilmesi maksadına münhasır olarak" kuvvet kullanma izni verilmiştir.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Aykan, **age**, s.17.

¹⁷⁰ Ramazan Gözen,, "Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları", İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Global Araştırmalar Merkezi, Lalezar Kitabevi, 2006, s.753.

¹⁷¹ Efegil, **age**, s.179.

¹⁷² Ergil, **age**, s.59.

¹⁷³ 14 Ağustos 1990 ve 20605 sayılı Resmî Gazete.

¹⁷⁴ Efegil, **age**, s.185.

BMGK'nin 25 Ağustos 1990 tarih ve 665 sayılı kararı ile Irak'a uygulanan ambargo yanında ablukaya da karar verilmesi üzerine, Özal ablukaya hiç olmazsa bir savaş gemisi ile katılmak istemiştir. Ancak TBMM'nin 107 sayılı kararı yurt dışına asker göndermeyi Türkiye'ye tecavüz koşuluna bağladığından yeni bir izine (tezkereye) ihtiyaç duyulmakta idi.

4 Eylül'de Özal'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Anayasa'nın 92. maddesine dayanarak "lüzum, hudut ve şümulü Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verilmesini" isteyen Hükümet tezkeresinin TBMM'ne sunulmasına karar verdi. Tezkere ertesi gün (5 Eylül) TBMM'de 136 hayır oyuna karşı 246 evet oyu ile kabul edildi.¹⁷⁵ Bu konudaki TBMM'nin 108 numaralı kararı 7 Eylül'de Resmî Gazete'de yayınlandı.¹⁷⁶

108 No'lu kararda Hükümetin yurt dışına asker göndermesi bir tecavüz koşuluna bağlanmadığından, kriz yönetiminde bir dönüm noktası oluşturuyordu. O zamana kadar barışçı ve temkinli bir politika izleyen ve ambargo ile sonuç alınmasını öngören Hükümet, bu tezkere ile tecavüz vuku bulmasa bile yurt dışına asker gönderebilecekti. Muhalefet, bu durumun Anayasa'nın 92. maddesinde öngörülen "Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde" TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ilkesine aykırı olduğunu düşünüyordu.¹⁷⁷ SHP'nin iptal başvurusunu inceleyen Anayasa Mahkemesi "TBMM kararlarının Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi olmadığı" gerekçesi ile SHP'nin iptal başvurusunu reddetti.

Eylül ayı sonlarında Akbulut hükümeti ABD yönetimi ile doğrudan temasa geçti, Cumhurbaşkanı Özal Washington'a giderek Başkan Bush ile

¹⁷⁵ Efegil, *age*, s.187-188.

¹⁷⁶ 7 Eylül 1990 tarih ve 20628 sayılı Resmî Gazete.

¹⁷⁷ Aykan, *age*, s.20.21.

görüştü. Özal-Bush görüşmesinde iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda önemli kararlar alındı.¹⁷⁸

Petrol boru hattını kapatan Türkiye'nin karşı karşıya kalacağı petrol sıkıntısına çare bulmak için, önce Devlet Bakanı Cemil Çiçek İran'a, daha sonra Cumhurbaşkanı Özal Ekim ayı ortasında Suudi Arabistan, BAE ve Katar'a giderek Türkiye'nin petrol ihtiyacının karşılanması için bazı kolaylıklar talep etmiştir.¹⁷⁹

BMGK'nin kuvvet kullanılmasına olanak tanıyan 29 Kasım 1990 tarih ve 678 sayılı kararından sonra, Türkiye 18 Aralık'ta NATO'nun Çevik Kuvvetini davet etmiş, anılan kuvvet Ocak ayının ilk haftasında Türkiye'de (Erhaç Hava üssünde) konuşlanmıştır.

Türkiye'nin I. Körfez Savaşı krizinin yönetiminde en önemli olaylardan birisi Genelkurmay Başkanı (Gnkur. Bşk.) Orgeneral (Org.) Necip Torumtay'ın istifası olayıdır. İstifanın altında yatan gerçek neden Özal'ın tek başına uyguladığı politikaların içeriği ile ilgili görüş ayrılıkları olmakla birlikte, Gnkur. Bşk'nı istifaya sürükleyen gelişmeler kriz yönetiminin prosedürü ile ilgili olmuştur.

Org. Torumtay, TSK'nın nasıl kullanılacağına belirlenmesi ve bununla ilgili hazırlıkların yapılabilmesi için hükümetten bir "siyasi direktif" verilmesi konusunda ısrar etmiş, zamanında ve yeterli bir direktif gelmemesine tepki olarak 3 Aralık 1991 günü görevinden istifa etmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Alınan kararlar hakkında bkz: Efegil, **age**, s.192.

¹⁷⁹ Efegil, **age**, s.183.

¹⁸⁰ Org. Torumtay'ın istifası olayının ayrıntıları Torumtay'ın anılarını yazdığı kitapta bulunmaktadır. Bknz. Necip Torumtay, , **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

C. I. Körfez Savaşında Alınan Tedbirler

1. Ekonomik Ambargo'ya Katılım

BMGK 6 Ağustos 1990 tarihinde aldığı 661(1990) sayılı kararı ile Irak'a ekonomik ambargo koymuş ve Irak ve Kuveyt'le her türlü ticaret ve fonların transferini yasaklamıştır.

Türkiye Kerkük-yumurtalık boru hattını kapatarak BMGK'nin 661(1990) sayılı kararını ilk uygulayan ülke olmuştur.

Kerkük-Yumurtalık boru hattı hem Irak'ın en önemli gelir kaynağı olan petrolünü ihraç etmesi için önemli idi hem de Türkiye bu hattın işletilmesinden yılda 250–300 milyon dolar gelir elde ediyordu.¹⁸¹

Türkiye'nin boru hattını kapatması Irak'a büyük ekonomik zarar verdiği gibi Türkiye'yi de bu gelirden mahrum etmekte idi.

Türkiye'nin Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya katılımının asıl önemli olan yanı siyasi niteliğidir. Türkiye ambargoya katılmakla hem de en erken katılan ülke olmakla siyasi duruşunu erkenden belli etmiş, Türkiye'nin kararından cesaret alan Suudi Arabistan da kendi ülkesinden geçen boru hattını kapatmış ve Türkiye'nin kararı Irak'a karşı uluslararası tepkinin organize olmasını kolaylaştırmıştır. Bu nedenle boru hattının kapatılmasını ABD Türkiye'den istemiştir.¹⁸² Özal da ABD'nin isteklerine olumlu cevap vermekte tereddüt etmemiştir.¹⁸³ Ambargoya katılım kararının alınmasında, SSCB'nin ABD ile işbirliği yaptığının ortaya çıkması ve Taha Yasin Ramazan'ın Ankara ziyaretinde takındığı olumsuz tavrın da etkisi olmuştur.

Kriz esnasındaki pek çok kritik karar gibi ambargoya katılma kararı da Özal tarafından tek başına alınmıştır. Başbakan ve Dışişleri Bakanı karardan

¹⁸¹ Gözen, **age**, s.52.

¹⁸² Gözen, **age**, s.249, Bush ve Scowcroft, **age**, s.326.

¹⁸³ Andrew Mango, **Türkiye ve Türkler: 1938'den Günümüze**, Çev. Füsun Doruker, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.111.

daha sonra haberdar olmuşlar¹⁸⁴, TBMM'ne haber verilmemiş¹⁸⁵ Genelkurmay Başkanı ise kararı televizyondan öğrenmiştir.¹⁸⁶

Söz konusu kararla Türkiye sadece petrol boru hattını kapatmamış 661 sayılı BMGK kararının gereği olarak Irak ve Kuveyt ile ithalat, ihracat ve transit taşımacılığı durdurmuştur.¹⁸⁷ Ayrıca bu iki ülke ile ticaret yapan iş adamları, müteahhitler ve taşımacıların faaliyetleri durdurulmuş, Irak ve Kuveyt vatandaşlarının Türkiye'deki sermayeleri ve mal varlıkları kontrol altına alınmıştır. Hatta BMGK'nin 661 sayılı kararında yer almamasına rağmen ilaç ve gıda sevkiyatı durdurulmuştur.

Bunun yanında Türkiye BMGK'nin 665 ve 670 sayılı kararları çerçevesinde Irak'a karşı denizden ve havadan abluka kararlarına da uymuş, üçüncü ülkelerin Türkiye ve Akdeniz üzerinden Irak'a yapacakları ithalat ve ihracatı denetlemiştir¹⁸⁸

Türkiye kendi inisiyatifi dışında gelişen bir olayda Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya ilk katılan ülke olarak siyasi tercihini erkenden yapmış, ambargoya katılımın uzun vadede getireceği siyasi ve ekonomik kazançların, orta ve kısa vadeli kayıplarından daha fazla olacağı değerlendirmesi bu karara dayanak oluşturmuştur. Ancak, bize göre ambargoya uymanın getireceği ekonomik kayıpların telafisi garantiye alınmadan böyle bir karar verilmesi son tahlilde Türkiye'nin zararına olmuştur.

¹⁸⁴ Gözen, **age**, s.247.

¹⁸⁵ , Ahmet Kurtcebe Alptemüçin, **Özallı Yıllar: Bir Rüyanın Ardından**, 2. Baskı, y.y., Gökçe Ofset, 2008,s.308.

¹⁸⁶ Necip Torumtay, , **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993s.103.

¹⁸⁷ Efegil, **age**, s.179.

¹⁸⁸ Ramazan Gözen, , “Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara Global Araştırmalar Merkezi, Lalezar Kitabevi, 2006, s.753.

2. Irak Birliklerinin Kuzeyden Tespit Edilmesi

Türkiye'nin I.Körfez Savaşı'nda koalisyon kuvvetlerine sağladığı en önemli askeri desteklerden birisi Irak silahlı kuvvetlerinin bir kısım birliklerini (6–7 tümen) Türkiye sınırına karşı konuşlandırmasını sağlayarak (tespit ederek) Kuveyt cephesindeki Koalisyon'a yönelik tehdidi azaltmak olmuştur.

Bu konu ABD Dışışleri Bakanı Baker'ın 13 Ocak 1991'de Ankara ziyaretinde Türkiye'den istediğı hususlardan birisi idi.

ABD'nin arzusu, bizim Irak sınırının yakınında güçlü bir şekilde var olmamızdı. Sınırdaki herhangi bir saldırı halinde derhal müdahale pozisyonunda olduğumuzu Irak iyice anlayacak, böylece kuzeydeki tümenlerini çekemeyecek ve güneyde harekete geçen Müttefik kuvvetlerinin işi kolaylaşacaktı¹⁸⁹

Bu maksatla krizin başlamasından 24 saat sonra, muhtemel bir sınır tecavüzü olayına karşı güneydoğu sınırlarımız ve derinliğindeki bölge ilave hava filoları, hava savunma birlikleri, kara unsurları, komuta kontrol, istihbarat ve keşif üniteleri ile takviye edilmiştir¹⁹⁰

Bu kapsamda 2. Ordu birlikleri takviye edilerek, 180.000 kişilik bir kuvvetle Irak'ın 6–7 tümenini kuzeyde tespit etmiştir.

3. Hava Sahasının Açılması.

I.Körfez Savaşı'nın planlayıcıları için Kuzeyden bir hava cephesi açılması son derece önemli idi. Zira Irak'ın kuzeyinde hava savunma sistemleri zayıftı ve Körfez'deki üslerden kalkan uçakların vuramayacağı derinlikteki hedefler Kuzey'den (Türkiye üzerinden) daha rahat vurulabilirdi

¹⁸⁹ Alptemüçin, *age*, s.311.

¹⁹⁰ Torumtay, *Anılar*, s.113.

. ABD Avrupa Kuvvetleri (USEUCOM) Komutanı General Zini'nin anılarında yazdığına göre, hareketin planlama aşamasında yapılan çalışmalar sonunda Kuzeyden hava cephesi açılması gerekli görülmüş, fakat Türkiye'nin buna sıcak bakmayacağı değerlendirilmiştir. Bunun üzerine USEUCOM Komutanı Ankara'ya gelerek Büyükelçi Abramowitz ile görüşmüştür.

General Zini, "Türlere briefing verdikten sonra, Türkiye'deki üslerin kullanılması ve hava sahasının açılması konusunda Türkiye'nin çok kısa sürede prensip olarak olumlu cevap vermesine şaşırdığını" belirtmektedir.¹⁹¹

Zamanın ABD Büyükelçisi Abramowitz anılarında anlattığına göre amerikan uçakları ispanya'dan havalandıktan sonra Abramowitz özal'ı gece yarısı telefonla arayarak Türkiye'den üst uçuş izini istemiş ve kısa zamanda izin almıştır.¹⁹²

4. Üslerin Kullandırılması

I. Körfez Savaşı esnasında Türkiye'nin ABD'ye sağladığı diğer somut ve önemli bir katkı, İncirlik Üssü ve diğer bazı havaalanlarını ABD ve Batılı müttefiklerinin kullanımına açmasıdır.

a. Üslerin Kullandırılmasının ABD İle İkili Anlaşmalar Çerçevesinde Değerlendirilmesi

1979'da İran'da rejim değişikliği ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali üzerine ABD'nin Carter Doktrini ile Ortadoğu'yu öncelikli çıkar alanı ilan etmesi üzerine, Türkiye ile ABD arasında 1969 yılında imzalanan Savunma

¹⁹¹ Clancy, **age**, s.192.

¹⁹² Morton Abramowitz, , **Turkey's Transformation and American Policy**, New York, A Century Foundation, 2000, s.154..

İşbirliği Anlaşması (SİA) güncelleştirilmiş, ekonomik boyut da katılarak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) imzalanmıştır.¹⁹³

İşte I.Körfez Savaşı esnasında ABD tarafından kullanılan üsler 29 Mart 1980 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile ABD Hükümetleri Arasında Kuzey Atlantik Anlaşması’nın 2. ve 3. Maddelerine[∇] Uygun Olarak Savunma ve Ekonomi Alanında İşbirliğinde bulunulmasına Dair Anlaşma” (kısa adıyla Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması: **(SEİA)** çerçevesinde kullanılmıştır.

SEİA, bir ana anlaşma ile üç adet tamamlayıcı anlaşmadan ve bunlara bağlı daha alt düzeylerdeki uygulama anlaşmalarından oluşan bir bütün niteliğindedir.

ABD 1 ve 2 Numaralı Tamamlayıcı Anlaşmalarla Türkiye’nin savunma yeteneğini destekleyecek, buna karşılık Türkiye de 3 Numaralı Tamamlayıcı Anlaşma ile ABD’ye TSK’nin bazı tesislerinden yararlanma imkânı verecekti. SEİA kapsamındaki işbirliğinin özü budur.¹⁹⁵

b. İncirlik Üssü[⊕]

SEİA kapsamında kullanılan üslerin en gelişmiş ve en önemlisi İncirlik üssüdür. Kafkaslar ve Ortadoğu’daki çatışma alanları ve Rusya’nın geleceğindeki belirsizlikler nedeniyle gelecekte Ortadoğu ve dünya çapında olaylara sahne olabilecek bir bölgede Türkiye’nin de güvenliğini etkileyecek ve NATO dahil olmak üzere uluslararası müdahaleyi gerektirebilecek kritik

¹⁹³ SEİA’nın Türkçe ve İngilizce metinleri için Bknz; 01 Şubat 1981 tarih ve 17223 sayılı Resmi Gazete.

[∇] Kuzey Atlantik anlaşması’nın 2. ve 3. maddeleri, üyelerin ittifakın amaçları doğrultusunda ikili ilişkiler geliştirilmesini öngörmektedir. Bknz. NATO Puplic Diplomacy Division, **NATO Handbook**,. Brüksel, 2006, S.371.

¹⁹⁵ Osman Metin Öztürk, **Ordu ve Politika**, 2. Baskı, Ankara, Fark Yayınları, 2006, S.279.

[⊕] İncirlik, kamuoyunda yanlış olarak “ABD üssü” şeklinde algılanmaktadır. Oysa üs Türk Hava Kuvvetleri’nin 10. Tanker Filosu’nun kullandığı tamamen milli bir üstür. SEİA gereği, ABD’nin kullanımına açılabilir. Türkiye her özel durumda üssü ABD kullanımına açma konusunda egemenlik yetkisini kullanarak karar verecektir. Otomatik yararlanma söz konusu değildir.

durumlarda, İncirlik bu bölgelere merkezi durumu ve coğrafi yakınlığı nedenleri ile çok değerli bir konumdadır¹⁹⁷

İncirlik dünya petrolünün % 60'na yakınına sahip olan Körfez bölgesine 1000 millik bir mesafede olduğundan ABD için kilit üstür.¹⁹⁸ İncirlik, Körfez'in kuzeyine Arap Yarımadası'ndaki diğer üslerden daha yakındır ve oradaki üsler gibi, rejim istikrarı, ABD kuvvetlerine terörizm tehdidi, politik kabul görme gibi sorunlar olmadığından ABD açısından kullanımı daha rahattır.¹⁹⁹

İncirlik, NATO takviye planlarında geçen bir üs olduğu için, ABD kaynaklarına ek olarak NATO altyapı fonları da kullanılarak geliştirilmiş ve genişletilmiştir. Üssün pisti büyük kargo uçaklarının hareketına elverişli hale getirilmiştir. Depolama kapasitesi ve haberleşme imkanları artırılmıştır.

I.Körfez Savaşı'nda Türkiye'deki üslerin kullanılması talebi, ABD Dışişleri Bakanı Baker'ın Ankara ziyaretinde gündeme gelmiştir.

Salinger'in aktardığına göre, bu görüşmede Özal, üslerden Irak'a taarruzun çok hassas bir konu olduğunu söylemiş, ABD'nin NATO tatbikatları kapsamında üsleri kullanabileceğini, üslerin taarruzi maksatla kullanılması kaçınılmaz olursa kullanma talebini kabul edeceklerini açıklamıştır.²⁰⁰ Baker-Özal görüşmesinde Özal Türkiye'nin uğrayacağı 6 milyar dolarlık tahmini ekonomik kaybın karşılanması için söz almaya çalışmış, Baker de ABD adına bir yardım vaat etmiş ve Kuveyt hükümetinin ülkesini geri aldıktan sonra Türkiye'nin kaybının hafifleyeceğini sözünü vermiştir. Bunların karşılığında Türkiye'deki üslerin operasyonda kullanılmasına imkan verilmiştir.²⁰¹

¹⁹⁷ Necip Torumtay, , **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Doğan Yayın Holding A.Ş., 1996,s.57.

¹⁹⁸ Erol Bilbilik, **Amerikan Kuşatması: Büyük Oyunun Perde Arkası**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2008,s.235.

¹⁹⁹ LESSER, Ian O, "Western Interests in a Changing Turkey", Zalmay Khalilzad, , Ian O Lesser ve Stephen F. Larabee, **The Future of Turkish-Western Relations**, Washington DC, Rand Corporation, 2000, s.24.

²⁰⁰ Salinger, **age**, S.161.

²⁰¹ Bostanoğlu, **age**, S.441.

Savaşın başladığı gün Özal'ın başkanlığında toplanan MGK "BMGK'nin 678 sayılı kararı çerçevesinde ve hızla gelişen gelişmeleri göz önünde bulundurarak, TSK'nin ve Türkiye'deki yabancı silahlı kuvvetlerin 'kullanılması' için gerekli hazırlıkları yapmasını" hükümete "görüş" olarak bildirdi. Bunun üzerine yine Özal'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, bu konuyla ilgili kararın çıkması için konuyu Meclis'e götürdü. TBMM aynı gün toplanarak 126 sayılı kararla ²⁰² istenen yetkiyi hükümete verdi. ²⁰³ 126 sayılı kararın çıkışının ertesi günü, Hükümet, 41 Amerikan muharip uçağının ^Σ İncirlik'e inmesini onayladı. Aynı gün inen bu uçaklar derhal havalanarak Kuzey Irak'taki hedefleri bombalamaya başladı. ²⁰⁴

İncirlik'ten başka Batman ve Muş havaalanları da ABD uçakları tarafından kullanıldı. ²⁰⁵ Bu havaalanlarından kalkan uçaklar Irak'taki hedefleri vurdular, ayrıca Hint Okyanusundan kalkıp hedeflerini vuran uçaklar bu havaalanlarına iniş yaptılar. ²⁰⁶

Üslerin kullanılması Türkiye'nin Savaşta havadan ikinci cephe olması anlamına gelmektedir ve fiili bir katılım olarak değerlendirilmelidir ²⁰⁷

5. NATO Çevik Gücü'nün (AMF-A) ve Hava Savunma Unsurları'nın Türkiye'ye Gelmesi.

NATO çevik gücü (ACE[∇] Mobile Forces-AMF) bir kriz durumunda ittifakın dayanışmasını göstermek ve muhtemel mütecavizi caydırmak

²⁰² 17 Ocak 1991 gün ve 20758 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete.

²⁰³ Gözen, "Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası".

^Σ F-16, F-15, A-10 F-4, F-111 tipi uçaklar.

²⁰⁴ Oran, **age**, s.47.

²⁰⁵ Khalilzad, Lesser ve Larrabee, **age**, S.14.

²⁰⁶ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO ile İlişkiler ", Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 9.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.34.

²⁰⁷ gözen, **age**, s.270.

[∇] **ACE**: Allied Command Europe: Avrupa Müttefik Komutanlığı (NATO'nun 3 stratejik komutanlığından, Avrupa'nın savunulmasından sorumlu olan komutanlık.

maksadıyla oluşturulan, kara (AMF-Land:AMF-L) ve hava (AMF-Air:AMF-A) unsurlarından oluşan bir güçtür.^Σ

I.Körfez Savaşı'nın kriz yönetimi devresinde NATO'nun AMF-A unsurlarının Türkiye'ye çağırılması için Genelkurmay Başkanlığı ile Dışişleri Bakanlığı ortak bir ön karargah çalışması başlatmışlardır.²⁰⁸ Genelkurmay'ın talebi²⁰⁹ üzerine 30 Kasım 1990'da toplanan Bakanlar Kurulu NATO'dan Çevik Güç'ün hava unsurunu (AMF-A) 15 Ocak 1991'den önce Türkiye'de olacak şekilde Türkiye'ye çağırmaya karar vermiştir.²¹⁰

Türkiye'nin talebi NATO'da uzun tartışmalara neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Özal'ın 30 Eylül 1990 tarihinde ABD'de başkan Bush ile görüşmesinin ardından Bush NATO Genel Sekreteri'ne Türkiye'nin kaygılarını iletmiştir. 10 Ağustos 1990 tarihli NATO Savunma Planlama Komitesi (DPC) toplantısında, Irak'ın NATO üyesi Türkiye'ye herhangi bir saldırı başlatması durumunda bunun bütün üyelere yapılmış bir saldırı kabul edilerek[⊗] gerekli karşılığın verileceği karara bağlanmıştır.²¹¹

Türkiye 30 Kasım'da AMF-A'yı davet edince 10 Ağustos'ta alınan karara uygun olarak, AMF-A'nın 17 Ocak'a kadar Türkiye'ye gönderilmesi Savunma Planlama Komitesi'nin 2 Ocak 1991 tarihli toplantısında (Türkiye'nin talebinden 33 gün sonra) kararlaştırılmıştır.²¹²

NATO'nun bu kararı özellikle Almanya'nın itirazları üzerine tartışmalı toplantılardan sonra alınabilmiştir. Almanya'nın itirazları ve tereddütleri ile konunun NATO'da uzun tartışılması, Türkiye'nin NATO'ya güvenini sarsmış²¹³ ve Türk kamuoyu ve yönetiminde gelecekte başka tehditler

^Σ Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun yenilenen kuvvet yapısında AMF'nin yerine hem caydırıcılık sağlama hem de muharebe yeteneğine sahip NATO müdahale gücü: NATO Response Force-NRF) kurulmuştur.

²⁰⁸ Torumtay, **Anılar**, s.114.

²⁰⁹ Efegil, **age**, s.254.

²¹⁰ Aykan, **age**, s.51.

[⊗] NATO anlaşması'nın 5. maddesi gereğince

²¹¹ Aykan, **age**, s.26.

²¹² Efegil, **age**, s.199.

²¹³ Fuller ve Lesser, **age**, s.117.

karşısında NATO'nun dayanışmasına ne derece güvenileceği konusunda ciddi endişeler yaratmıştır.

Uzun tartışmalardan sonra alınan NATO kararı üzerine, Almanya, İtalya ve Belçika hava kuvvetlerinden 42 savaş uçağı ve 576 personel, Erhaç (Malatya) ve Diyarbakır havaalanlarında konuşlanmıştır.²¹⁴

Ayrıca AMF-A'nin dışında ittifak dayanışmasının bir gereğı olarak Hollanda Parlamentosu 11 Ocak'ta Türkiye'ye Patriot füzeleri[⊕] ve 150 askeri personel gönderme kararı almıştı. Almanya da göndereceğı AMF-A unsurlarına ek olarak, Türkiye'ye hava savunma füzeleri ve 600 kişilik personel göndermeyi 29 Ocak'ta taahhüt etmişti. Alman hükümetinin bu kararından bir gün sonra Hollanda hükümeti de benzer bir karar alarak Türkiye'ye iki filo Hawk uçaksavar füzesi[®] gönderme kararı almıştı.²¹⁶

NATO Çevik Gücü ve bazı üye ülkelerin hava savunma unsurlarının Türkiye'ye gelmelerinin Türkiye'nin savunmasına fiziki katkılarından çok psikolojik katkıları önemlidir. Türkiye tereddütlü ve gecikmeli de olsa 40 yıldır üyesi olduğu ittifaktan ilk kez fiili bir destek görmüştür. Bu olay Türkiye için olduğu kadar NATO'nun kendi dayanışmasını ve yeteneğini test etmesi bakımından da önemlidir. Aynı NATO, 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan hava sahasını kontrol etmek üzere, AWACS uçaklarını[∇] anlaşmanın 5. maddesine dayanarak bu ülkeye göndermekte tereddüt etmemiştir. NATO'nun AMF-A unsurlarını Türkiye'ye gönderme kararını tartışmalı ve tereddütlü alması Türk kamuoyunda ittifakın güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açmıştır.

²¹⁴ Efegil, **age**, s.76.

[⊕] **patriot** 70 km. menzilli yerden havaya yüksek irtifa füze savunma sistemidir.

[®] **Hawk**, 24 km menzilli yerden havaya bir hava savunma füzesidir.

²¹⁶ Aykan, **age**, s.46

[∇] **AWACS** üzerindeki radarla taktik hava resmini çıkartan bir havadan ikaz ve komuta uçağıdır.

Bu olayla NATO'nun Çevik Gücü ilk kez gerçek bir senaryoda rol almış ve denenmiştir. Ayrıca NATO'nun alan dışı kullanılması tartışmalarına[⊕] da fiili olarak bir son verilmiştir.

6. Huzur Sağlama Operasyonu'nun (HSO) Başlatılması (5 Nisan–16 Temmuz 1991)

I.Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin Koalisyon güçleri ile fiili olarak işbirliği yaptığı diğer bir konu, Huzur Sağlama Operasyonu'nun(HSO) (Operation Provide Comfort- OPC) başlatılması olmuştur.

I.Körfez Savaşı'nın kara hareketinin bitişini müteakip, önce güneydeki Şiiler, 6 Mart 1991'de de kuzeydeki Kürtler ABD'nin teşviki ile Saddam Hüseyin rejimine karşı ayaklanmışlar ve Saddam Hüseyin bu ayaklanmaları elinde kalan kuvvetler ve silahlı helikopterlerle büyük bir şiddetle bastırmıştı.

Irak Cumhuriyet Muhafızı tümenlerinin şiddetinden kaçan İki milyon kişinin kısa bir zamanda Türkiye ve İran sınırına yığılmaları olayın insanî boyutunu öne çıkardı.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal mülteci krizinin çözülmesi için Koalisyon ülkelerinden yardım istedi. Özal'ın planı Kuzey Irak'ta BM gözetimi altında mülteciler için güvenli bölgeler oluşturmaktı²¹⁷ Türkiye göçmenlere günde 1,5 milyon dolar²¹⁸ harcayarak elinden gelen yardımı yapmasına rağmen, Batılı ülkelerin eleştirilerine hedef oluyordu.

[⊕] bir savunma ittifakı olan NATO'nun Soğuk Savaş yıllarındaki klasik sorumluluk sahası üye devletlerin ülkeleri ile sınırlı idi. Alan dışı kullanım önemli bir tartışma konusu idi. Soğuk savaş'tan sonra NATO klasik sorumluluk sahası dışına çıkmıştır.

²¹⁷ kramer, **age**, s.121.

²¹⁸ Mahmut Bali Aykan, "Turkey's Policy in Northern Iraq, 1991–1995", **Middle East Studies**, vol.32, No.4, October 1996, s.343.

Türkiye bazı göçmenleri ülkesine almıştır. Özal'ın 2 Nisan'da BMGK'ya gönderdiği mektupta 30.000 civarında Kürt'ün Türk sınırından girdiği belirtilmiş, ²¹⁹bunlar Diyarbakır ve Hakkari'de barındırılmıştır. ²²⁰

Türkiye 2 Nisan'da konuyu BMGK'ya götürdü. Aynı konu 3 Nisan'da İran, 4 Nisan'da Fransa tarafından Konsey'in gündemine götürüldü. ²²¹

2 Nisan'da toplanan MGK, göçmen sayısının en iyimser tahminlere göre 200.000'i aştığını bildiren raporlarla karşı karşıya idi. Bu durum güvenliğimiz için bir tehdit oluşturuyordu. MGK, BMGK'dan bir yanıt alana kadar sınırın kapalı tutulmasına karar verdi. ²²²

Özal'a göre, göçmenlerin Irak topraklarında güvenliklerinin sağlanıp kısa sürede evlerine dönmelerini sağlamak için Irak tarafında "güvenli bölgeler" oluşturulmalıydı. Güvenli bölgelerin oluşturulması ve korunması amacıyla silahlı bir güç gerekiyordu. ²²³

Özal bu düşüncelerini 7 Nisan'da ABC Televizyonunda açıkladı. ²²⁴ İngiltere Başbakanı John Major de bu fikri benimsedi.

Özal ile konuşmasından sonra Başkan Bush Dışişleri Bakanı Baker'i olayı yerinde görmesi için bölgeye gönderdi.

Baker'in bölgeyi gezdiği gün (5 Nisan) Ankara'da Türk diplomatlar ile Batılı meslektaşları 688 sayılı BMGK kararının taslağı üzerinde çalışıyorlardı. Üzerinde anlaşma sağlanan taslak Fransa tarafından derhal Güvenlik Konseyi'ne iletildi ²²⁵.

²¹⁹ Turan Yavuz, , **ABD'nin Kürt Kartı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.s.192.

²²⁰ Alptemüçin, **age**, s.346.

²²¹ Oran, **age**, s.57.

²²² Kirişçi, "Türkiye ve Kuzey Irak ...".

²²³ Gözen, "Kuzey Irak Sorunu".

²²⁴ Tuncay Özkan, **CIA Kürtleri: Kürt Devletinin Gizli Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

²²⁵ Oran, **age**, s.57.

On olumlu, üç olumsuz (Küba, Yemen, Zimbabwe) ve 2 çekimser (Çin ve Hindistan) oyla kabul edilen²²⁶ 5 Nisan 1991 tarih ve 688 sayılı Güvenlik Konseyi kararı²²⁷ 1926 Musul kararından sonra ilk kez uluslararası alanda Kürtlerden söz ediyordu. Konsey bu karar ile Kürtlerin yaşadığı bölgede yapılanların “uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini” tespit ediyordu. Irak’a baskıları durdurması çağrısı yapılıyor, uluslararası insani örgütlerle işbirliği yapması isteniyor ve tüm üye devletler ve insani örgütler Kürtlere insani yardım çabalarına katkıda bulunmaya çağrılıyordu.

Karardan bir gün sonra (6 Nisan) Ankara’da ABD, İngiltere, Almanya, Hollanda, İtalya ve Belçika gibi ülkelerden oluşturulacak bir gücün Kuzey Irak’ta Kürtler için güvenli bölge oluşturması ve Kürt göçmenlerin evlerine dönmesinin sağlanması konusunda notalar ANAP hükümetince onaylanmış ve harekate Huzur Sağlama Operasyonu (HSO: Operation Provide Comfort: OPC) ismi verilmiştir.²²⁸

688 sayılı karardan bir gün sonra (6 Nisan) ABD uçakları dağlardaki Kürtlere havadan yardım malzemesi atmaya başlamışlardı. Böylece HSO fiilen başlamış oluyordu. Temmuz ayına kadar 30 ülkenin sağladığı 17.000 ton yardım malzemesi havadan atıldı.²²⁹ Havadan yardım hareketinin koordine edilmesi için İncirlik’te bir “Müşterek Harekat Merkezi(Joint Operation Center-jOC) kuruldu.²³⁰

10 Nisan günü HSO’da önemli bir gelişme oldu. Başkan Bush 36. enlemin kuzeyini “uçuşa yasak bölge” (No-fly zone) ilan etti ve bu bölgede Irak’ın tüm askeri faaliyetlerini yasakladı. Beyaz Saray sözcüsünün açıklamasına göre, Irak Kürtlere yardım çabalarına askeri müdahalede bulunursa askeri güçle karşılık görecekti.²³¹ Kürt ayaklanmasının

²²⁶ Arı, agm.

²²⁷ **Resolution 688(1991)** (erişim). <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement>, 8 Haziran 2012.

²²⁸ Yavuz, **age**, s.202.

²²⁹ Tom Clancy, **Battle Ready**, New York, GP Puntam’s Sons, 2004.s.214.

²³⁰ Clancy, **age**, S.205.

²³¹ Oran, **age**, S.62.

başlamasından 1,5 ay sonra ABD Irak'ın helikopter kullanımını yasaklıyordu. Ancak iş işten geçmişti.²³²

17 Nisan'dan itibaren çok uluslu güce ait askerler bölgeye gelmeye başladı. 1991 Nisan sonunda 36.enlemin kuzeyinde bir güvenli bölge fiilen oluşturulmuş oluyordu. Bölgenin genişliği(batıdan doğuya)240 km.derinliği ise (güneyden kuzeye)75 km. idi.²³³Buranın güvenliği Amerikan, İngiliz ve Fransız birlikleri tarafından sağlanıyordu. HSO'da çoğu Amerikalı olmak üzere14447 asker görev yapıyordu.²³⁴

5 Mayıs'a kadar bu bölgeye havadan10082 ton yardım malzemesi atılmış, karadan da 1544 ton yardım malzemesi gönderilmiştir.²³⁵

ABD Mayıs ayında Kuzey Irak'taki kuvvetlerine ek olarak, 600 kişilik bir özel kuvvetler grubunu Türkiye'nin izni ile Türkiye üzerinden Irak'a soktu.²³⁶ Bölgesel lisanı iyi bilen ve bölgesel giysilerle görev yapan özel kuvvetlerin o dönemde Kuzey Irak'ta ne yaptıkları tam olarak bilinmemektedir^Σ

Göçmen krizinin bu şekilde kontrol altına alınması ile Temmuz ortalarından itibaren kendilerini güvende hisseden Kürtler evlerine dönmeye başlamışlardır. Mayıs ayından itibaren ABD Savunma Bakanlığı sınırdaki göçmen sayısının170300'e düştüğünü açıkladı. Günde yaklaşık10000 göçmen evlerine dönüyordu. Ağustos 1991 itibarı ile Türkiye'de bu göçmen dalgasından sadece 5000 kişi kalmıştı.²³⁷ Buna paralel olarak çok uluslu güç askerleri de bölgeyi terk etmeye başladılar. Çekilen ABD askerlerinin bir kısmı Silopi'de reaksiyon gücü olarak bir süre kalmaya devam ettiler. Zaho'da daha önce kurulan ve HSO ile Irak yetkilileri arasında koordinasyonu sağlayan Askeri Koordinasyon Merkezi (MCC: Military Coordination Center)

²³² Yavuz, **age**, S.200.

²³³ Oran, **age**,s.66.

²³⁴ Oran, **age**, s.66.

²³⁵ Oran, **age**, s.66.

²³⁶ Yavuz, **age**, s.200.

^Σ 1995–1996 eğitim yılında ABD Ulusal Güvenlik Üniversitesi'nde okurken, özel kuvvetlerle ilgili dersten önce ABD özel kuvvetlerinin Kuzey Irak'taki faaliyetleri ile ilgili bir film gösterildiğine, fakat yabancı subayların derse alınmadıklarına şahsen tanık oldum.

²³⁷ Oran, **age**,s.67.

yerinde kalmaya devam etti, bölge havadan keşif faaliyetleri ile kontrol edildi.²³⁸

Güvenli bölgeyi emniyete alan koalisyon birliklerinin kuzey Irak'tan çekilmeleri 16 Temmuz 1991'de tamamlanmıştır.²³⁹

Müteakip safhalarda yerlerine dönen Kürtlerin emniyetlerinin sağlanmasına Çekiç Güç Harekatı (Operation Poised Hammer) ve Kuzeyden Keşif Harekatı (Operation Northern Watch) ile 2003 yılına kadar devam edilecektir.*

D. Türkiye'nin I. Körfez Savaşı'nda Uyguladığı Politikaların Sonuçları ve Değerlendirilmesi.

I. Körfez Krizi ve Savaşı esnasında yaşanan olayların ve Türkiye'nin yukarıda incelenen politikasının Türkiye'ye kısa, orta ve uzun vadeli yansımaları olmuştur.

Irak birliklerinin Kuzey'den tespit edilmesi, hava sahasının açılması, üslerin kullanılması, NATO çevik gücünün ve hava savunma birliklerinin gelmesi gibi olaylar etkilerini genellikle kriz esnasında göstermiş ve kriz ile birlikte sona ermiştir. Ancak ekonomik ambargoya katılmamızın etkileri kriz bittikten sonra dahi orta vadede devam etmiştir. Kuzey Irak'taki Kürt ayaklanması ve devamındaki gelişmeler ise etkilerini halen sürdürmekte ve daha uzun yıllar da sürdürmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin Körfez Krizi politikaları ekonomik, siyasi ve askeri açılardan değerlendirilebilir:

²³⁸ Clancy, **age**, s.220.

²³⁹ Oran, **age**, s.72.

* Bu hareketler ileride "İki Savaş Arasında Türkiye" başlığı altında incelenecektir.

1. Ekonomik açıdan,

Türkiye Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya katılmakla;

- Kerkük- Yumurtalık boru hattının yıllık 300 milyon dolarlık gelirinden yoksun kalmış,
- Irak'la ve genel olarak Ortadoğu ile ticaret hamcımız daralmış,
- Sınır ticareti azalmış,
- Petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle dış ticaret açığı büyümüş,
- Turizm ve hizmet gelirleri azalmış,
- Kriz ve savaş esnasında alınan askeri tedbirler bütçeye ilave yük getirmiş,
- Artan terör eylemleri nedeniyle askeri harcamalar artmıştır.

Bu nedenlerle Türkiye bu krizden büyük bir ekonomik zararla çıkmıştır. Ekonomik ambargoya katılmaktan dolayı Türkiye 7–10 milyar doları kriz esnasında olmak üzere,²⁴⁰ 2003 yılına kadar 30 milyar dolar kayba uğramıştır.^{°⊕} Bu kaybın çok az bölümü krizde desteklediğimiz bazı ülkelere karşılanmıştır. Köni'ye göre Türkiye Körfez Savaşı'ndan en çok zararla çıkan ülkelerden birisidir.²⁴¹ Özal'ın başlangıçta umut ettiği ekonomik beklentiler karşılanmamıştır.

Körfez Savaşı'nın Türkiye üzerindeki en önemli ekonomik etkilerinden birisi de Türkiye'nin sadece Irak'taki değil, Ortadoğu'daki ekonomik etkinliğini

²⁴⁰ Gözen, , **age**,s.235.

^{°⊕} Türkiye'nin Irak'a karşı ambargoya katılmakla uzun vadede uğradığı ekonomik zararın boyutları hakkında resmi kaynaklarda çelişkili bilgiler mevcuttur. Burada bahsedilen rakamlar, çeşitli kaynaklardan alınan bilgilere göre tarafımdan ulaşılan değerlendirmeyi yansıtmaktadır.

²⁴¹ Hasan Köni, , “Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu” **Avrasya Dosyası**, Cilt 3, Sayı 1, İlkbahar 1996, s.127.

sona erdirmesi olmuştur. Körfez Savaşı öncesi bölgeye 13 milyar dolarlık ihracat yapan Türkiye 1992’de ancak 2 milyar dolarlık ihracat yapabilmıştır.²⁴²

2. Siyasi açıdan,

I.Körfez Krizi ve Savaşı’nın en önemli siyasi sonuçlarından birisi, Türkiye’nin Ortadoğu’da daha aktif ve önemli bir oyuncu haline gelmesidir. Bu bakımdan körfez krizi Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelik geleneksel politikasında^Σ bir dönüm noktası olmuştur.²⁴³

I.Körfez Savaşı, Soğuk Savaş’tan sonra Türkiye ve ABD’nin Ortadoğu’daki çıkarlarının çeliştiğini göstermiştir.

I.Körfez Krizi ve Savaşı sonucunda güneyimizde istikrarsız bir bölge oluşmuştur. Saddam Hüseyin’in otoritesi altındaki, anti demokratik olsa da istikrarlı ve toprak bütünlüğü korunan bir Irak vardı ve Irak yönetimi ile Kürtlerin ayrılıkçı hareketlerine karşı işbirliği yapabiliyorduk. Savaştan sonra silahlı kuvvetleri büyük ölçüde imha edilmiş, ekonomik ambargo ve siyasi baskılar altında gücünü yitirmiş olan Saddam Hüseyin artık eskiden olduğu gibi Irak’ta istikrarı ve toprak bütünlüğünü koruyamaz hale gelmiştir. Bu durum ABD’yi memnun edebilir fakat Türkiye’nin ulusal çıkarlarının aleyhindedir.

Savaş sonrası Saddam’ın iktidarda zayıflatılmış da olsa kalması Türkiye’yi güneyinde kendisine düşman olan bir rejimle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum II. Körfez Savaşı’nda Saddam Hüseyin devrilene kadar sürecektir.

²⁴² Köni, agm.

^Σ **Türkiye’nin Ortadoğu ile ilgili “geleneksel politikasından** 1960’lı yıllardan beri uygulanan ve “Batı ile ilişkileri sürdürürken Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilere karışmamak “ olarak tanımlanan politika kastedilmektedir. Bknz. Faruk Sönmezoglu, **II.Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.537.

²⁴³ Larrabee, “Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges”, Khalilzad, Lesser ve Larabee, **age**, 3. Bölüm s.2.

Ayrıca Türkiye'nin Irak karşıtı ve Batı yanlısı politikaları Irak halkı nezdinde Türkiye'nin prestijini ve güvenirliliğini de sarsmıştır. Türkiye emperyalist bölge dışı ülkelerle işbirliği yaparak komşusuna ihanet eden bir ülke konumuna düşmüştür. Kriz esnasında ciddi bir niyetin ifadesi olmamakla birlikte Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ü ele geçireceği söylentileri de ülkemize haksız yere emperyalist ve revizyonist bir ülke imajı vermiştir.²⁴⁴

Körfez Savaşı'nın siyasi sonuçlarından Türkiye'yi en çok ve uzun vadeli etkileyecek olanı, Kürt sorununun siyasal bir nitelik kazanması ve uluslararası gündemde yer alması olmuştur. Bu durum uzun vadede Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasına giden yolu açmış, ayrıca Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğundan yararlanan PKK eylemlerini artırmıştır.

Kriz yönetiminde anayasal yetkilerini de aşan Cumhurbaşkanı Özal, hem uygulanan politikaların içeriği açısından, hem de kullandığı üslup açısından alışılmışın dışına çıkmıştır. Kriz yönetiminin gerektirdiği hızla karar alma uğruna, pek çok kararlar devletin yerleşik düzenine ve kurallarına uyulmadan alınmış, Hükümet ve bürokrasi dışlanmıştır. Bu durum ilk kez üç önemli görevlinin (Dışişleri Bakanı, Milli savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı) istifasına yol açmıştır. Bürokrasiden gelen bu tepkiler olmasaydı Türkiye muhtemelen daha maceracı ve riskli politikalar uygulayacak ve Ortadoğu bataklığına saplanmış olacaktı. Oysa Türkiye savaşa fiilen girmemekle gittikçe istikrarsız hale gelen Ortadoğu'da bir istikrar adası olmak niteliğini korumuştur

I. Körfez Savaşı ve Türkiye'nin bu savaştaki politikaları Türk-Amerikan ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Graham Fuller'e göre 1991 Savaşı'nın Türkiye'ye tek faydası Washington'la stratejik ilişkilerin pekiştirilmesi olmuş, Türkiye'nin ABD nezdindeki "güvenilir müttefik" imajı sağlamlaştırmıştır.²⁴⁵

²⁴⁴ Çakmak, **age**, s. 164.

²⁴⁵ Graham Fuller, **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Çev. Mustafa Acar, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008.S.189.

Krizin başlangıcında Türkiye'nin en önemli endişesi Soğuk Savaş dönemindeki stratejik önemini yitirip yitirmediği idi. Körfez Savaşı bu tereddüdü kesin bir şekilde gidermiştir. Türkiye Soğuk Savaş'taki klasik NATO misyonu olmasa da Ortadoğu'da Batı/ABD için çok önemli stratejik bir konuma sahip olduğunu göstermiştir. Özal'ın beklentileri arasında tam anlamı ile gerçekleşen tek beklentisi bu konu olmuştur.

Ancak ABD yönetimi ve kamuoyu Türkiye'nin önemini anlamakla birlikte, savaştan sonra ekonomik ve güvenlik işbirliği Ankara'nın beklediği ölçüde gerçekleşmemiştir. Savaşın hemen sonrasında ABD güvenlik yardımı artmış, fakat daha sonra kesilmiştir. Türkiye'ye uygulanan tekstil kotaları da iki misline çıkarıldığı halde yeterli olmamıştır. Özal savaştan sonraki Türk-Amerikan ilişkilerini güvenlik ağırlıklı olmaktan kurtarıp ekonomik ve siyasi boyutlarını önce çıkarmaya gayret etmiş ancak bunda başarılı olamamıştır.

NATO Hava Çevik Gücü'nün (AMF-A) Türkiye'ye gönderilmesinde Almanya başta olmak üzere bazı NATO ülkelerinin tereddüt göstermeleri Türkiye'nin NATO'ya olan güvenini sarsmıştır.

Sonuç olarak Türkiye I. Körfez Krizi ve Savaşı esnasında uyguladığı Batı/ABD yanlısı politikalarının karşılığında Soğuk Savaş sonrası stratejik öneminin (değişik bir fonksiyonla) devam ettiğini kanıtlamış, fakat bu önemine ve yaptığı fedakarlıklara uygun karşılık alamamış, üstelik ekonomik kayba uğramış, güneyimizde istikrarsız bir bölge oluşmuş ve buradan kaynaklanan terör eylemleri artmıştır

II. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE(1991–2003) TÜRKİYE

I.Körfez Savaşı'nın sona ermesiyle bu savaş esnasında koalisyona destek amacıyla alınan; Irak sınırına yakın bölgede yığınaklanma, hava sahasının açılması, üslerin kullandırılması, NATO Çevik Gücü Hava

Unsurlarının (AMF-A) kabul edilmesi gibi askeri tedbirlere ihtiyaç kalmayınca bu tedbirler zamanla kaldırılmıştır.

Bu dönemdeki politikaların ana eksenini, ABD'nin çifte çevreleme politikasını desteklemek olmuştur.

Türkiye bu dönemde çifte çevrelemeye başlıca iki konuda katılmıştır:

- 1) Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya katılımın sürdürülmesi,
- 2) Irak'ın kuzeyinde egemenliğinin sınırlandırılmasına katkı sağlanması (HSO, Çekiç Güç ve kuzeyden keşif Harekatları).

A. Ekonomik Ambargoya Katılımın Sürdürülmesi

Türkiye I.Körfez Savaşı bittikten sonra da bu savaşın başlangıcında Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya katılmaya devam ederek ABD'nin Irak'ı çifte çevreleme politikasına yardımcı olmuştur.

Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya uymak Türk ekonomisini önemli ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. Her şeyden önce boru hatlarının kesilmesi ile Türkiye önemli bir petrol ithalat kaynağından mahrum olmuş ve boru hattının işletilmesinden yılda 300 milyon dolarlık gelirden yoksun kalmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) rakamlarına göre, boru hatlarının kapalı olduğu her gün için Türkiye 2 milyon dolarlık gelirden mahrum kalmıştır.²⁴⁶

Ambargo sadece Irak'la olan ticareti aksatmamış aynı zamanda Körfez ülkelerine tarım ürünleri ihraç eden Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğüne de son vermiştir. Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine yaptığı ihracatın toplam ihracat içindeki payı savaş öncesinde % 23 iken, bu oran 1996'da % 14'e düşmüştür.

²⁴⁶ Gözen, **age**, s.281.

Sayısı 40 binden fazla olan kamyonlardan oluşan filo ise işsiz kalmıştır.²⁴⁷

Taşımacılık ve ihracat gelirlerinin azalması en çok Güneydoğu Anadolu'yu etkilemiştir. Bu bölgede işsizliğin artması bölücü terör örgütünün istismar ettiği bir konu olmuş ve terör eylemlerinin artmasında etkili olmuştur.

Türkiye'nin Irak ambargosundan kaynaklanan ekonomik kayıpları konusunda yapılan araştırma sonucunda, kayıp kalemleri ile ilgili kaynaklarda bir fikir birliği bulunmakla beraber, kaybın miktarı ile ilgili çok değişik rakamlara rastlanmıştır

Bu konuda resmi makamların güvenilir ve birbirini teyit eden verileri bulunmamakla birlikte, çeşitli kaynaklara dayanılarak yapılan araştırmaya göre Türkiye I.Körfez savaşı'ndan dolayı 7–10 milyar doları kriz döneminde olmak üzere toplam 30 milyar dolarlık ekonomik kayba uğramıştır.²⁴⁸

- Bu konuda gerek araştırmaların gerekse devletin resmi organlarının verdikleri bilgilerin çok farklı olması, hatta aynı araştırmacının değişik yazılarında değişik rakamlar vermesi, Türkiye'nin bu önemli konuda sağlıklı bir çalışma yapmadığını göstermektedir. Özellikle resmi makamların farklı açıklamaları Türkiye'nin inandırıcılığına gölge düşürücü niteliktedir.

Türkiye'nin söz konusu kaybını karşılamak maksadıyla yapılan yardımlar konusunda da kaynaklarda çok çeşitli ve çelişkili veriler bulunmaktadır.

Ambargodan dolayı uğradığı zararı karşılamak üzere Türkiye'ye yapılan yardımlar geri dönüşü olan krediler hariç tutulursa, Türkiye'nin 30 milyar dolar civarındaki zararlarının çok küçük bir bölümünü karşılayabilecek düzeyde olmuştur. Özal'ın beklediği destek hiçbir zaman sağlanmamıştır.²⁴⁹

²⁴⁷ Gözen, age, s.282.

²⁴⁸ Irak'a uygulanan ekonomik ambargonun Türkiye'ye maliyeti konusunda ayrıntılı bir analiz için bkznz.Gözen, **age**, s.277.,

²⁴⁹, Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, S.443.

B. Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyinde Egemenliğinin Sınırlandırılmasına Katkısı

I.Körfez harekatinin bitiminden, II. Körfez Harekatinin başlangıcına kadarki dönemde, Irak'ın kuzeyinde egemenlik haklarının ABD'nin çifte çevreleme politikası kapsamında koalisyon güçlerince kısıtlanması, birbirini takip eden ve kısmen farklı niteliklerde olan üç hareket ile (üç safhada) gerçekleşmiştir:

1. **Birinci safha**, I.Körfez Savaşı sonunda Saddam Hüseyin'in kuvvetlerinden kaçarak Türkiye sınırına yığılan Sığınmacı Kürtlere havadan yardım atılması ve kuzey Irak'ta güvenli bölge oluşturulması maksadıyla yürütülen ve yukarıda bahsedilen **Huzur Sağlama Operasyonu (Operation Provide Comfort)**, safhasıdır.(16 Nisan–17 Temmuz 1991),

2. **İkinci safha**, Yerlerine dönen Kürtlere Saddam Hüseyin'in yeni bir saldırı yapmasını önlemek maksadıyla, bir kısmı Türkiye'de konuşlu hava ve kara unsurlarından oluşan çok uluslu bir güçle (Poised Hammer), yürütülen **Çekiç Güç Operasyonu** safhasıdır. (18 Temmuz 1991–25 Aralık 1996),(Bu operasyona HSO-II-(Provide Comfort-II) de denilmektedir).

3. **Üçüncü safha**, Sadece hava unsurları ile 36. paralelin kuzeyindeki uçuş yasağının kontrol edilmesi maksadıyla yürütülen **Kuzeyden Keşif Harekatıdır**. (Operation Northern Watch) (31Aralık 1996–19 Mart 2003),

Bu farklı operasyonlara rağmen, Türkiye'de her üç safha da kamuoyunda ve resmi yetkililerin söylemlerinde “Çekiç Güç” ortak adıyla bilinmektedir Bunun nedeni, ikinci safha olan Çekiç Güç safhasının en uzun süren operasyon olması ve konunun bu dönemde kamuoyunda ve siyasi çevrelerde geniş tartışma konusu yapılmasıdır.

Bundan sonraki bölümlerde “Çekiç Güç” deyimini, kamuoyunda bilinen anlamı ile her üç safhayı da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

1. Huzur Sağlama Operasyonu(HSO) / (Operation Provide Comfort)

Yukarıda belirtildiği gibi, Saddam Hüseyin I.Körfez Savaşı'nın sonunda ayaklanan Kürtleri elinde kalan silahlı gücü ile şiddetle bastırmış, Irak silahlı kuvvetlerinden kaçan 500 000 civarındaki Iraklı Kürt Türkiye sınırına kaçmıştı.

Bir insanlık dramına dönen durumu kontrol altına almak maksadıyla göçmenlere havadan yardım malzemesi atılmış ve Irak'ın kuzeyinde 240X75 Km'lik bir "güvenli bölge" 8 ülkeden 14477 askeri katıldığı Huzur Sağlama Operasyonu(HSO) ile 3 ay süre ile (17 Nisan–16 Temmuz 1991) emniyete alınmış ve göçmen Kürtlerin kendi memleketlerine güvenli bir şekilde dönmeleri sağlanmıştı.

Türkiye göçmen Kürtlere yardım ederek, HSO ünitelerine topraklarında yer ve personel tahsis ederek, ve koalisyon uçaklarına hava sahasını kullanarak HSO'ya fiilen destek sağlamıştır.

2. Çekiç Güç (Poised Hammer) Operasyonu

Göçmen Kürtler kuzey Irak'a güvenli bir şekilde dönmelerine rağmen, koalisyon ortakları, Irak'ın evlerine dönen Kürtlere yeni bir saldırı yapmasından ve Kürtlerin yeniden Türkiye sınırına kaçmalarından endişe ediyorlardı.²⁵⁰

Bu endişe ile hareket eden İngiltere ve Fransa bölgede çok uluslu bir güç bulundurarak Irak'ı yeni bir saldırıdan caydırmayı ABD'ye önerdiler. ABD bu öneriyi memnuniyetle kabul etti ve Haziran 1991 ayında Ankara'ya iletti. Ankara bu öneriye olumlu yanıt verince HSO'nun devamı niteliğinde olan Çekiç Güç(Poised Hammer) harekatı başlamış oldu

²⁵⁰ Baskın Oran, **Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, 1998, S.72..

Çekiç Güc dört ana unsurdan oluşmakta idi:

- 1) Silopi'de Irak'ı caydırma maksatlı Hızlı Reaksiyon Kuvveti(Rapid Reaction Force), (1500 kişilik takviyeli bir tabur),
- 2) İncirlik'te Çekiç Güç karargahı ve 48 muharip uçaktan oluşan bir hava gücü,
- 3) Zaho'da bir Askeri Koordinasyon Merkezi (Military Coordination Center- MCC).
- 4) Pirinçlik / Diyarbakır'da Zaho'daki Askeri Koordinasyon Merkezi (MCC)'nin ihtiyaçlarını karşılamak ve diğer idari faaliyetleri yürütmek maksadıyla 6 helikopterden oluşan bir birlik,

Çekiç Güc'ün komutası, eş komutan(co- commander) sıfatı ile eşit yetkilere sahip Türk ve ABD'li iki generalde idi. Türk eş komutan Hava Kuvvetleri'ne mensup bir tuğgeneral²⁵¹ idi.

Amerika, İngiltere, Hollanda ve İtalya birliklerinden oluşan çok uluslu Çekiç Güc'ün Türkiye'ye gelmesi 12 Temmuz 1991 tarihli ve 91-1993 sayılı bakanlar kurulu kararı ile kabul edildi.

Bakanlar Kurulu Bu kararı verirken, TBMM'nin 17 Ocak 1991 tarihinde, üslerin koalisyon uçaklarınca kullanılması maksadıyla çıkartılan 126 Sayılı TBMM kararı ile aldığı yetkiyi kullanmıştı.

Çekiç güç'te ABD, İngiltere Fransa ve Türkiye'den toplam 1862 asker görev yaptı.²⁵²

²⁵¹ Nazmi Çora, **Tarihimizdeki Kara Leke Çekiç Güç**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2007,S.47.

²⁵² Oran, **age**, s.101.

3. Kuzeyden Keşif Harekatı (Operation Northern Watch)

Çekiç güc'ün asıl maksadı ve kuzey Irak'taki faaliyetleri konusunda Türk halkında ve yetkililerde zamanla tereddütler oluşmaya başladı siyasal yelpazenin her kesiminden Çekiç Güc'e itirazlar yükseltiliyor, fakat muhalefette iken Güc'ün görev süresinin uzatılmasını istemeyenler iktidara geldiklerinde her defasında görev süresini uzatıyorlardı.²⁵³

Çekiç güc ile ilgili olarak Türkiye ile ABD arasında pürüz yaratan konular daha çok, koalisyon uçaklarının uçuş sayısı ve taşıyabilecekleri silahlar gibi askeri nitelikteki konulardı.

1996 yılında ABD'nin tutumunda ve kuzey Irak'ta önemli değişiklikler oldu. ABD, 25 Kasım 1996'da Gıda Karşılığı Petrol Programını uygulayacağını açıkladı ve kuzey Irak'ta faaliyet gösteren hükümet dışı kuruluşların (non-governmental organizations-NGO) faaliyetlerine son verme kararı aldı.

Bunun üzerine Çekiç Güc'e yeni bir şekil verilmesi konusu gündeme geldi. Konu Kasım 1996'da yapılan MGK toplantısında ele alındı.

Baskın Oran'ın yazdığına göre, Necmettin Erbakan Başbakan olunca Zaho'daki askeri koordinasyon merkezi'nin (MCC) Türkiye'ye getirilmesi konusunda ABD ile görüşmeler başlamıştı.²⁵⁴

Ağustos 1996'da kuzey Irak'ta Kürdistan Demokratik Partisi(KDP) ile Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasında çıkan çatışma sonunda Saddam Hüseyin'e bağlı birlikler Erbil'i İran'ın desteklediği KYB'nin elinden

²⁵³ Çekiç güc'ün görev sürelerinin uzatılması ve bu konuda yapılan tartışmalar için bkz. Baskın, Oran, **Kalkık Horoz: Çekiç Güc ve Kürt Devleti**, Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, Bilgi Yayınları,, 1998.

²⁵⁴ Oran, **age**, s.250.

olarak KDP'ye geri verdiler. Bu olay sonunda MCC kendiliğinden kuzey Irak'tan ayrılmak zorunda kaldı.²⁵⁵

Bu gelişmeler Çekiç Güc'e yeni bir şekil verilmesini zorunlu hale getirdi. 13 Aralık 1996 tarihinde yapılan Bakanlar Kurulu açıklamasında "31 Aralık tarihinden sonra artık Çekiç Güc'ün görevine son verilecektir" denildi.

Çekiç Güc'e verilecek yeni şekille ilgili görüşmeler 17 Aralık'ta Ankara'da başladı. Görüşmeler sonunda Çekiç Güc'ün artık sadece hava unsurlarından oluşması konusunda uzlaşmaya varıldı. Yeni operasyonun Adı Kuzeyden Keşif Operasyonu(Operation Northern Watch-ONW) olarak belirlendi. Bu konudaki hükümet tezkeresi TBMM'nin 25 Aralık 1996 tarihli toplantısında kabul edildi.²⁵⁶

Bu suretle, HSO, ve Çekiç Güc'ten sonra, Irak'ın kuzeyindeki egemenlik hakkının sınırlandırılmasında 2003 yılına kadar devam edecek olan üçüncü aşamaya girildi.

19 Mart 2003'te II. Körfez Savaşı başlayınca, Kuzeyden Keşif Harekatı'nın varlık nedeni ve fonksiyonunun sona ermesi ile harekate son verildi.

4. Çekiç Güc'ün Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Nisan 1991-Mart 2003 arasında 12 yıl süre ile Irak'ın kuzeyinde üç safhada görev yapan Çekiç Güc;

- Irak'lı Kürtleri merkezi Irak yönetiminin muhtemel saldırılarından korumuştur,
- Irak'lı Kürtler bu sayede özerkliklerini pekiştirmek ve bağımsızlık yolunda ilerleme kaydetmek imkanı bulmuşlardır.

²⁵⁵ Oran, **age**, s.250.

²⁵⁶ Oran, **age**, s.254.

- Bu dönemde PKK terör örgütü Irak'ın kuzeyinde güvenli bölgeler elde ederek Türkiye'deki eylemlerini artırmıştır.

Bu üç olgu da güvenlik çıkarı açısından Türkiye'nin aleyhine olmuştur.

Türkiye ABD ile olan bağımlılık ilişkisi nedeniyle kendi aleyhinde olmasına rağmen Çekiç Güç'e fiili destek vermiştir.

3. İki Savaş Arasında Türkiye'nin Politikalarının sonucu ve Değerlendirilmesi,

Türkiye, iki Körfez Savaşı arasındaki dönemde (1991–2003) Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya katılmayı sürdürerek ve Irak'ın kuzeyindeki egemenlik hakkının sınırlandırılmasına katkıda bulunarak, ABD'nin çifte çevreleme politikasını fiilen desteklemiştir.

Bu dönemde Türkiye hem ekonomik bakımdan büyük zarar görmüş, hem PKK terör örgütünün artan eylemlerine maruz kalmış, hem de kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına dolaylı yoldan katkı sağlamıştır.

III. KÖRFEZ SAVAŞI'NDA TÜRKİYE

A. Genel

II. Körfez Savaşı öncesindeki kriz, yukarıda incelendiği gibi, ABD tarafından tek taraflı ve kontrollü olarak yönetilen ve “planlanmış kriz” tanımına uyan bir kriz şeklinde cereyan etmiştir.

Aynı kriz Türkiye açısından ise, “dolaylı kriz” tanımına uymaktadır.

Dolaylı kriz, iki ülke arasında cereyan eden bir krize, istemediği halde üçüncü bir ülkenin dahil olduğu krizdir.²⁵⁷

II. Körfez Savaşı öncesinde asıl kriz ABD ile Irak arasında yaşanmış, Türkiye ise istemediği halde bu krize dahil olmuştur.

B. Türkiye'nin İç Siyasi Durumu

Krizin başladığı Kasım 2001 döneminde Türkiye'de 1999 seçimleri ile işbaşına gelen, Bülent Ecevit'in başkanlığında DSP- MHP-ANAP koalisyon hükümeti (57.hükümet) bulunuyordu.

İdeolojik tercihleri birbirlerinden farklı olan ve TBMM'de çoğunluğu sağlamak maksadıyla bir araya gelen koalisyon ortakları arasında bazı konularda önemli görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Bu nedenle II. Körfez Savaşı öncesinde ve esnasında Türkiye'nin iç politik durumunun en belirgin özelliği siyasi istikrarsızlık ve belirsizliktir.

Müteakip genel seçimlerin 2004 yılında yapılması gerekirken, Devlet Bakanı Kemal Derviş,10 Mayıs 2002 tarihinde seçim tarihi belirlenmeli" diyerek erken seçim sinyalini vermiş²⁵⁸, MHP lideri Devlet Bahçeli de 7 Temmuz 2002'de "3 Kasım'da erken seçime gidilmesi" önerisini yapmıştır.²⁵⁹

Erken seçimin gündeme gelmesi siyasi belirsizliği daha da artırmış, hükümeti yaklaşan Irak savaşı ve ABD'nin talepleri konusunda cesur adımlar atmaktan alıkoymuştur. Uzun vadeli etkisi olabilecek önemli siyasi kararlar yeni seçimle işbaşına gelecek hükümete bırakılmıştır.

Seçim öncesinde yapılan anketler AKP'nin tek başına iktidara geleceğini gösteriyordu. Bu durumu göz önüne alan ABD yönetimi, bir

²⁵⁷ Çakmak, **age**, s.38.

²⁵⁸ Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi Ve Ankara'da Irak Savaşları**,2. Baskı, Ankara,Ümit Yayıncılık,2003, s.69.

²⁵⁹ Bila, **age**, s.127.

yandan Ecevit hükümeti ile resmi temaslarını sürdürürken, öte yandan AKP ile de “arka kanallardan”[∇] temasta bulunmaya başlamış savaşta muhtemel bir AKP hükümetinin tavrını öğrenmeye çalışmıştır

Türkiye’nin II. Körfez Savaşı’ndaki kriz yönetimi, ana hatları ile ABD’nin talepleri ve bu taleplere verilecek cevapların tespiti ekseninde cereyan etmiştir.

C. ABD’nin Türkiye’den Talepleri

ABD, Kasım 2001’de tek taraflı olarak başlattığı ve giderek tırmandırdığı kriz döneminde, Türkiye’ye taleplerini çeşitli kanallardan ileterek hatta bazen baskı yaparak Türkiye’nin desteğini garantiye almak istemiştir.

Bu dönemde ABD ile Türkiye arasında daha çok karşılıklı ziyaretler şeklinde çok sık üst düzey temaslar yapılmıştır.

ABD’nin talepleri 3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra yoğunluk ve ciddiyet kazanmıştır.

ABD’nin talepleri nitelikleri bakımından iki gruba ayrılabilir:

1. Türkiye’ye büyük bir külfet veya risk getirmeyecek acil ve parça parça ilettiği talepler,
2. ABD için çok önemli, Türkiye’yi uzun vadede etkileyebilecek bir paket halinde ilettiği büyük talepler.

ABD’nin Türkiye’den acil olarak parça parça istediği talepleri şunlar olmuştur:

1. ABD ile Türkiye arasında gizli iletişim kanallarının kurulması,

[∇] arka kanallar” deyimi Turan Yavuz’a aittir. ABD’nin AKP ile gayri resmi temasları hakkında Ayrıntılı Bilgi İçin Bknz. Turan yavuz, **Çuvallayan İttifak**, 3. baskı, Ankara, Destek Yayınları, 2006.s.121.

2. ABD özel timlerinin (NILE) Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a sızdırılması,

3. Türkiye'ye gelecek Amerikan uçak ve gemilerinin bildirimsiz hareket etmesi,

4. Türk hava sahası ve havaalanlarının U-2 uçaklarının[⊗] kullanımına açılması,

5. Kuzeyden Keşif Harekatinin (ONW) daha fazla uçakla ve mühimmatla yapılması.

6. Bazı Türk havaalanları ve limanlarında keşif çalışmaları (site survey) yapılması.

7. Kürt gruplara mensup 40–60 kişinin ABD'de askeri eğitime tabi tutulmak için Türkiye'den geçişleri.²⁶⁰

Türkiye'nin kabul ettiği ilk ABD talebi, gizli kanalların kurulması olmuştur. Türkiye'nin gizli kanal kurulmasını kabul etmesinden sonra ABD özel timleri (NILE) Kuzey Irak'a geçmişlerdir. Türkiye NILE timlerinin geçişini Türk timlerinin eşliğinde olmak kaydıyla kabul etmiştir.²⁶¹

1.NILE Timleri

NILE timleri ABD özel kuvvetler personelinden oluşmakta ve timlerde CIA'nin terörizmle mücadele uzmanları(counter terrorists) bulunmaktadır.

Tim personelinin tümü yerli kıyafetler giymekte, Arapça ve Kürtçeyi çok iyi konuşabilmekte ve "James Bond'un taşıyabileceği silahlardan çok

[⊗] U-2 uçakları çok yüksek irtifada (radara yakalanmadan) uçarak keşif ve gözetleme yapabilen uçaklardır.

²⁶⁰ Bila, **age**, s.177.

²⁶¹ Bila, **age**, s.179.

fazlasını”²⁶² taşımakta idiler” Bob woodward’un anlattığına göre timler Irak’a giderken yanlarında 100’er dolarlık banknotlar halinde 10 milyonlarca dolar para götürmüşler ve bu paranın çoğunu Irak’ta “eleman temininde” kullanmışlardır.²⁶³

Bu timlerde görev alan CIA terörizmle mücadele uzmanı Charles Faddis (Sam takma adıyla), yine kendisi gibi CIA’nin terörizmle mücadele uzmanı olan emekli Yarbay Mike Tucker’le birlikte anılarını “Operation Hotel California: The Clandestine War Inside Iraq” isimli kitapta yayınlamıştır.²⁶⁴

Bu kitapta anlatıldığına göre, CIA terörle mücadele timlerinin genel vazifesi şudur: “ABD’nin herhangi birisini gönderdiğini açıklamak istemediği yerlere gitmek, istihbarat elde etmek, durumu gözetlemek ve orada olduklarını kimse bilmeksizin bölgeyi terk etmek.

Kuzey Irak’a sızan NILE timlerine, El Kaide’nin Irak koluna(AQI) darbe vurmak ve Saddam Hüseyin’in Baas diktatörlüğüne son vermek” görevleri verilmiştir.²⁶⁵

Timler Başkan’ın emri ile 7 Temmuz 2002’de İncirlik’e inmişler oradan uçakla Diyarbakır’a gelmişler ve 10 Temmuz 2002 tarihinde gizlice(karanlıkta Habur Nehri üzerindeki beton bir köprüden geçerek) Kuzey Irak’a sızmışlardır.

Faddis’in ifadesi ile timlerin geçtiği bölge, “Kürt peşmergelerin Irak’a karşı verdikleri ve zaferle sonuçlanan 42 yıllık(1961–2003) gerilla savaşında ele geçirdikleri bir bölgedir”.²⁶⁶

²⁶² Mike Tucker, Charles Faddis, **Operation Hotel California: The Clandestine War Inside Iraq**, USA, The Lyons Press, 2009.s.xviii.

²⁶³ Woodward, **plan of attack**, s.209.

²⁶⁴ Mike Tucker, Charles Faddis, **Operation Hotel California: The Clandestine War Inside Iraq**, USA, The Lyons Press, 2009.

²⁶⁵ Tucker ve Faddis, **age**, s.xiii.

²⁶⁵ Tucker ve Faddis, **age**, s.xv.

²⁶⁶ Tucker ve Faddis, **age**, s.xix.

Bob Woodward, Plan Of Attack isimli kitabında, NILE timlerinin faaliyetlerini takma isimler kullanarak anlatmaktadır. Buna göre timlerin ilk işi, Saddam'ı devirmek için güvenli bir hareket üssü teşkil etmek olmuştur. Tim komutanının personeline verdiği talimat şudur: *“Saddam’ın silahlı kuvvetlerine ve istihbarat birimlerine sızın, Irak içerisinde bize çalışabilecek aşiret bağlantılarını bulun, Kürtlerle irtibata geçin onları donatmanın ve eğitmenin uygun olup olmadığını araştırın”*²⁶⁷

NILE timlerinin geçişi savaş öncesinde Türkiye ile ABD Arasındaki ilk somut işbirliğidir.

2. U-2 Uçuşları

ABD’nin acil taleplerinden birisi de Türk hava sahası ve havaalanlarının U-2 uçaklarının kullanımına açılması olmuştur.

Genelkurmay Başkanlığı bu talebin kabul edilebileceği görüşünde idi..30 Eylül 2002 tarihinde yapılan MGK toplantısında talep aşağıdaki koşullarla kabul edildi:

- 1) Türkiye U-2 lerin elde edeceği görüntülerden bilgi sahibi olacak,
- 2) Türkiye ABD planları dışında kendisinin ayrıca ihtiyaç duyduğu görüntülere sahip olacak,
- 3) İki ülke teröre karşı sürdürülecek savaşta ihtiyaç duydukları bilgi ve yöntemleri karşılıklı olarak değerlendirecek,²⁶⁸

ABD’nin Türkiye’ye gelecek gemi ve uçaklarının sınırsız ve bildirimsiz hareket etmeleri talebi ulusal egemenlik haklarımızı ihlal edeceği gerekçesi ile kabul edilmemiştir.²⁶⁹

²⁶⁷ Woodward, **age**, s.141.

²⁶⁸ Balbay, **age**, s.18.

Hava sahasının kullanılması talebi ise Wolfowitz ve Grossman'ın 3 Aralık 2002 Ankara ziyaretleri esnasında, göreve yeni gelmiş olan Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış tarafından şu sözlerle kabul edilmiştir: “*Irak’a operasyonu arzu etmeyiz ama kaçınılmaz olursa hava sahamızı ve askeri tesislerimizi müttefikimiz ABD’nin kullanımına açarız.*”²⁷⁰ Ankara’da yoğun bir pazarlık bekleyen Wolfowitz beklemediği bir kolaylıkla hava sahası taleplerinin kabul edilmesine şaşırılmıştı.²⁷¹

Bazı Türk havaalanları ve limanlarında keşif çalışmaları (site survey) yapılması konusu ise 23 Aralık 2002’de Başbakanlık’ta yapılan geniş katılımlı Irak zirvesinde görüşüldü. Zirvede keşif için izin verilebileceği kararı alındı.²⁷² Türk ve Amerikan heyetleri arasında keşif çalışmalarının tabi olacağı kurallar konusunda anlaşmaya (modus operandi) varılmasından sonra, 150 kişilik Amerikan heyeti Türkiye’ye geldi ve keşif çalışmalarına başladı.²⁷³

Fikret Bila’nın yazdığına göre, AKP lideri Erdoğan, Başbakanlıktaki zirveden önce ABD büyükelçisi Pearson’un evindeki bir akşam yemeğinde, Amerikalılara keşif ve inşaat için takvim dahi vermişti.²⁷⁴

Kürt gruplara mensup 40–60 kişinin ABD’de askeri eğitime tabi tutulmak için Türkiye’den geçişleri talebi “*Türk makamlarının bilgi ve onayı çerçevesinde yapılmak kaydıyla*” kabul edildi.²⁷⁵

Böylece ABD’nin Türkiye’den acil talepleri büyük ölçüde (bazıları şartlı olarak) kabul edilmiş oluyordu. Söz konusu isteklerin Türkiye tarafından önemli bir itiraz olmaksızın kabul edilmesi ABD’yi daha büyük isteklerinin de kabul edilebileceği konusunda umutlandırdı.

²⁶⁹ Balbay, **age**, s.13.

²⁷⁰ Bila, **age**, s.193.

²⁷¹ Bila, **age**, s.194.

²⁷² Bila, **age**, s.198.

²⁷³ Bila, **age**, s.204.

²⁷⁴ Bila, **age**, s.195.

²⁷⁵ Bila, **age**, s.178.

3. ABD'nin Büyük Talepleri

ABD öncelikle acil taleplerinin kabul edilmesinden sonra asıl büyük taleplerini 15 Ekim 2002 tarihinde bir paket halinde gündeme getirmiştir.

Söz konusu talepler diplomatik kanallardan değil, askeri kanallardan yapılmıştır. Talepler, ABD'nin Avrupa kuvvetleri komutanlığı (United States European Command-USEUCOM)^Σ tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na, oradan da Dışişleri Bakanlığı'na iletilmiştir.²⁷⁷

ABD'nin II. Körfez Savaşı için 15 Ekim 2002 tarihinde Türkiye'den istediği büyük talep paketinde şu talepler yer almıştır:

1. Türkiye'de 80 000 Amerikan askerinin konuşlanması,
2. Türkiye'deki havaalanlarına 250 uçağın konuşlandırılması,
3. ABD'nin 6 ana havaalanı (Batman, Diyarbakır, İncirlik Afyon, Antalya, Sabiha Gökçen) ve 7 yedek havaalanından (Muş, Balıkesir, Konya, Van, Erzurum, Erzincan, Çiğli) yararlandırılması,
4. Limanlarda tam kolaylık sağlanması (3 ana liman: Mersin, İskenderun, Samsun ve 2 yedek liman: Trabzon, İzmir),
5. Bu havaalanları ve limanlar arasında tüm karayolları, demiryolları ve su yollarının serbestçe kullanımı,
6. Türkiye'de konuşlanacak Amerikan kuvvetlerine harekat eğitimi için alan tahsis edilmesi,

^Σ **USEUCOM** ABD komuta yapısındaki bölgesel komutanlıklardan (CINC) birisidir. Avrupa'dan sorumlu olan komutanlık, aynı zamanda NATO'nun Avrupa komutanlığı (SACEUR) görevini de yürütmektedir. Türkiye NATO bağlantısı nedeniyle USEUCOM'un sorumluluk sahası içindedir. Dolayısı ile Türkiye-Irak sınırı, aynı zamanda Irak hareketini yürüten CENTCOM ile USEUCOM arasındaki ara hattıdır.

²⁷⁷ Bila, **age**, s.184.

7. Amerikan kuvvetlerinin Türkiye'ye intikali sırasında destek ve güvenlik hizmetleri sağlanması,
8. Amerikan tanklarının taşınmasında intikal desteği sağlanması,
9. Amerikan kuvvetlerinin intikal edeceği, konuşlanacağı havaalanları, limanlar ve yolların keşfinin yapılması,
10. Amerikan kuvvetlerinin intikal ve konuşlanmasında her türlü güvenliğin sağlanması,
11. Amerikan kuvvetlerine ilk aşamada 4 milyon galonluk (yaklaşık 18 milyon litre) akaryakıt desteği temin edilmesi,
12. Irak'a yapılacak harekatta Türk topraklarının kullanılmasına izin verilmesi.²⁷⁸

4. Amerikan Taleplerinin Değerlendirilmesi

ABD'nin büyük talep paketinin ne anlama geldiğini anlayabilmek için, taleplerin iletildiği 15 Ekim 2002 tarihinde ABD'deki durumun bilinmesi gerekmektedir.

Bu tarihte ABD'deki durum şöyledir:

Başkan Irak'a müdahale için kesin kararını vermiş, planlama çalışmaları devam etmektedir. CENTCOM komutanı Org. Franks, geliştirilen planlar hakkında sık sık Başkan'a(Başkomutan'a) bilgi vermekte ve onayını almaktadır. General Franks'ın en son 5 ağustos 2002'de Beyaz Saray'da Başkan'a verdiği brifingte Başkan Bush "melez plan" denilen ve harekatta uygulanan planı onaylamıştır.²⁷⁹ Kongre Türkiye'ye büyük taleplerin yapıldığı tarihten üç gün önce (12 Ekim'de) Başkan'a Irak'a karşı silahlı güç kullanma

²⁷⁸ Bila, *age*, s.184,185.

²⁷⁹ Woodward, *age*, S.146.

yetkisini vermiştir. Bu arada tatbikat maskesi altında bölgeye yığınak yapılmaya devam edilmektedir.

General Franks, yukarıda bahsedilen 5 ağustos 2002'deki brifingte Başkan'ın plan hakkındaki onayını aldıktan sonra, Türkiye konusunda şunları söylemiştir:

“Geç bile kaldık, Türkiye'nin taahhütlerini bir an önce almalıyız. Ancak Türkiye'de seçimler var. Bu aşamada Türkiye bir karar veremeyebilir. Her halükarda biz bu plana göre yolumuza devam edip, ondan sonra Türkiye'den taleplerde bulunursak “hayır” cevabı alma riski ile karşılaşırız.”²⁸⁰

Bu tarihten (5 ağustos) sonra, CENTCOM karargahı ayrıntılı planlama çalışmalarına başlamış, bu kapsamda Türkiye'den istenecek hususlar belirlenmiştir. Büyük talep paketinin 15 Ekim'de askeri kanallardan Türkiye'ye iletilmesinin nedeni budur.

ABD'nin Türkiye'de bulundurmak istediği 80 000 askerin Irak'taki birliklerinin lojistik desteğini sağlayacak birlikler olduğu değerlendirilmektedir. Zira Irak'taki Amerikan birliklerinin lojistik desteklerinin güneyde daha uzun olan ve Şii bölgesinden geçen Basra-Bağdat yolundan sağlanması yerine, kuzey'de daha kısa ve güvenli olan ve Kürt bölgesinden geçen ikmal yolunun kullanılması ABD için daha uygun bir hareket tarzıdır.

ABD'ye kullanacağı bölgelerde inşaat izni verilmesinden sonra Güneydoğu Anadolu'da lojistik tesis olarak kullanılabilecek bölge ve tesisleri kiralamaları da Türkiyede konuşlandırmak istediği birliklerin lojistik destek birlikleri olması ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durumda, Irak'taki Amerikan birlikleri var olduğu sürece (2011 yılı sonuna kadar) Türkiye'deki Amerikan lojistik birliklerinin de kalacağını tahmin etmek zor değildir.

Türkiye'ye 250 uçağın konuşlandırılmak istenmesi de şöyle açıklanabilir:

²⁸⁰ Woodward, *age*, S.148..

Harekatın hava desteği büyük ölçüde Körfez ülkelerinde bulunan üslerden sağlanacaktır. Bu üslerden kalkan uçakların Irak'ın kuzeyindeki hedeflere taarruz etmeleri yerine, Türkiye'deki alanlardan kalkan uçakların taarruz etmeleri daha maliyet/etkindir.

Türkiye'ye getirilmek istenen uçakların bir kısmının kargo uçakları, tanker uçakları, elektronik harp uçakları, AWACS veya JSTARS uçakları olarak planlanmış olması ihtimali de yüksektir.

Türkiye'deki üsler NATO'nun takviye planlarında yer aldığından, NATO altyapı fonları kullanılarak NATO standartlarına getirilmiştir, büyük uçakların harekatına elverişli pistleri, depolama tesisleri ve modern muhabere imkanları bulunmaktadır. ABD bu nedenle de Türkiye'deki hava üslerini tercih etmiştir.

ABD'nin Türkiye'den bu kadar büyük taleplerde bulunmasının başka bir nedeni de "Türkiye benim güvenilir müttefikim, şimdiye kadar ne istediysen aldım, yine ne istersem verirler" düşüncesi olabilir.

ABD'yi böyle düşünmeye sevk eden faktörlerden birisi de, Recep Tayip Erdoğan'ın 3 Kasım 2002 seçimlerini kazandıktan sonra fakat henüz Başbakan olmadan, 10 Aralık 2002'de Başkan Bush ile yaptığı görüşmedir.

Turan Yavuz'un aktardığına göre, Bush bu görüşmede kuzeyden ikinci cephe açılması, hava sahasının kullanılması, askeri araç ve gereçlerin Türkiye sınırından kuzey Irak'a girmesi ve Amerikan askerlerinin Türk topraklarında konuşlandırılması konularında Türkiye'nin tavrının ne olacağını sormuş, Erdoğan bu sorulara "*Easy Mr president*" (kolay sayın Başkan) şeklinde cevap vermiştir²⁸¹.

AKP 3 Kasım 2002 seçimleri ile tek başına iktidar olunca, Erdoğan'ın bu cevabı ABD yönetimini Türkiye'den beklentileri konusunda daha çok umutlandırmış, bu tarihten sonra ABD istekleri yoğunlaşmıştır.

²⁸¹ Yavuz, **age**, s.161.

D. Türkiye'nin Amerikan Taleplerine Cevapları

Türkiye'nin II. Körfez Savaşı öncesindeki kriz döneminde ABD isteklerine yaklaşımı iç siyasetteki gelişmeler açısından iki döneme ayrılabilir:

1) Bülent Ecevit'in Başbakanlığındaki 57.hükümet dönemi(DSP, MHP, ANAP koalisyonu) (28 Mayıs 1999–18 Kasım 2002)

2) AKP'nin tek başına iktidar olduğu,58. ve 59. hükümetler dönemi (18 Kasım 2002'den sonraki dönem).

57. hükümet, ABD'nin Irak'ta girişeceği bir harekattan büyük endişe duymakta ve ABD taleplerine genel olarak sıcak bakmamakta idi. AKP iktidarlari döneminde ise Amerikan taleplerine daha olumlu bakılmıştır.

57.hükümet döneminde deneyimli devlet adamları ve üst düzey bürokratlar bulunurken, AKP seçimden bir yıl iki ay önce[√] kurulmuş bir parti olarak tek başına iktidara gelmiş ve Irak krizini kucağında bulmuştur. Bu nedenle AKP iktidarının o tarihte böyle ciddi bir krizin yönetimi konusunda deneyimi yoktur.

Her iki dönemde de olağanüstü kriz yönetim usulleri takip edilmemiş, anayasal kurumlar (cumhurbaşkanı, MGK, hükümet, Dışışleri, Genelkurmay) uyum içerisinde çalışarak krizle ilgili kararları oluşturmuşlardır.

ABD'nin yukarıda belirtilen acil ve parça parça getirdiği talepleri 57. hükümet döneminde (bazıları koşullu olarak) kabul edilmişti. Ancak 80 000 asker ve 250 uçağın konuşlanmasını kapsayan büyük talep paketine cevap verilmesi kolay değildi.

Söz konusu talepler Genelkurmay Başkanlığı Ve Dışışleri Bakanlığı'nda ayrıntılı olarak incelenmiş ve "kabul edilemez" olarak

[√] AKP'nin kuruluş tarihi 14 Ağustos 2001 dir.

değerlendirilmiştir.²⁸² Bürokratların bu değerlendirmeleri siyasiler (Başbakan Ecevit ve Dışişleri Bakanı Gürel) tarafından da benimsenmiştir.

Amerikalıların daha önce keşif yaptıkları bölgelerde inşaat faaliyetlerine başlamaları konusu öncelikle ele alındı ve bu maksatla yabancı askerlerin Türkiye’de bulunmasına izin verilmesi konusundaki hükümet tezkeresi 6 Şubat 2003’de TBMM tarafından kabul edildi²⁸³

E. Kuzey Cephesi Tartışmaları

II. Körfez Savaşı’nın Türkiye’yi en yakından ilgilendiren ve en çok tartışılan yönü, bir “kuzey cephesinin açılıp açılmayacağı, açılacaksa nasıl açılacağı” konusu olmuştur.

Türkiye özellikle kuzey Irak’ta kendi aleyhinde olabilecek gelişmeleri önlemek maksadıyla kuzeyden bir kara cephesi açarak ABD ile koordineli olarak savaşa müdahil olmayı düşünmüştür.

Bunun için iki hareket tarzı değerlendirilmiştir:

- 1) ABD’den bağımsız olarak kuzey Irak’a girmek.
- 2) ABD ile koordineli olarak kuzey Irak’a girmek.

Bu maksatla 5 Ekim 2002 günü Çankaya Köşkü’nde özel bir Irak zirvesi yapıldı. Zirvede son gelişmeler değerlendirildi ve ABD’nin müdahalesi beklenmeden Türkiye’nin kuzey Irak’a bir kolorduyla girmesi kararlaştırıldı. Ancak Türkiye genel seçimlere yaklaştığından bu karar uygulanmadı ve uygulaması yeni gelecek hükümete bırakıldı.²⁸⁴ Bu şekilde ABD’den bağımsız milli bir müdahale yapma seçeneği uygulanma imkanı bulamadı.

²⁸² Bila, **age**, s.187.

²⁸³ Bila, **age**, s218.

²⁸⁴ Bila, **age**, s.182.. Alt çizgisi vurgu yapmak için tarafımdan çizilmiştir.

Geriye, ABD. ile koordineli olarak Irak'a askeri müdahale seçeneği kalıyordu.

Bu maksatla, TBMM'den yurtdışına asker gönderilmesi için izin alınması ve Türk ve Amerikan birlikleri arasındaki koordinasyonun esaslarının bir mutabakata bağlanmasına ihtiyaç vardı. Bunu sağlamak üzere Büyükelçi Deniz Bölükbaşı başkanlığındaki Türk heyetiyle Bayan Mariso Lino başkanlığındaki Amerikan heyeti arasında mutabakat muhtırası (memorandum of understanding- MOU) görüşmeleri başladı.²⁸⁵

Hükümetin asker gönderme ve bulundurma tezkeresini TBMM'ye sevk etmesi büyük ölçüde MOU görüşmelerinin sonucuna bağlıydı. Türk ve Amerikan askerleri arasındaki işbirliği ve koordinasyonun esasları belirlenmeden TSK'nın Irak'a gönderilmesi ve Amerikan askerlerinin Türkiye'ye gelmelerine izin verilmesi mümkün değildi.

ABD tarafı masaya mümkünse Türk askerinin kuzey Irak'a girmesine engel olmak,[⊕] ancak Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a girmesini sağlamak yaklaşım ile oturmuştu.

Türkiye ise ancak TSK'nın da Amerikan askerleri ile birlikte veya önceden, kuzey Irak'ta güvenlik şeridi oluşturması koşulu ile ABD askerlerine izin vereceğini kesin bir tutumla ABD tarafına ilettili.²⁸⁶

MOU görüşmelerinde asıl sorun tarafların birbirlerine güvenmemeleri idi. ABD tarafı Türkiye'nin kuzey Irak'a girerek ABD'nin planlarını bozacağından, kuzeyde kuvvet tassarrufu yapma imkanı kalmayacağından ve yıllardan beri koruması altına aldığı Iraklı Kürtlere zarar verebileceğinden endişe ediyor, Türk tarafı ise ABD'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurduracağından ve PKK'yı koruyacağından şüpheleniyordu.

²⁸⁵ MOU görüşmeleri ve 1 Mart tezkeresi hakkında ayrıntılı ve birinci elden bilgiler için bknz. Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası; Irak Tezkeresi Ve Sonrası**, İstanbul, Doğan Kitap, 2008.

[⊕] II. Körfez Savaşı'nda ABD'nin hareket planı incelenirken, kuzey cephesindeki birliklere "Türkiye'nin müdahalesinin önlenmesi" görevinin verildiği yukarıda açıklanmıştı.

²⁸⁶ Bila, **age**, s.220.

Görüşmelerde Amerikalıların Türk tarafının endişelerini haklı çıkartacak girişimleri olmuştur.

ABD'nin zaman zaman görüşmeleri tıkanma noktasına getiren başlıca girişimleri şunlardır:

1) Amerikan askerleri ile Türk askerlerinin birlikte hareket icra etmeleri halinde emir-komutanın Amerikalı komutanlarda olması konusunda ısrar edilmesi,

2) ABD'nin kuzey Irak'taki Kürt gruplara ağır silahlar (uçaksavar dahil) vermek istemesi ve bu silahların Türk temsilciler kontrolünde toplanmasına yanaşmaması,

3) Kuzey Irak'ta görev yapacak Türk askerlerinin PKK dahil üzerlerine ateş açılmadıkça kimseye ateş açmamalarını anlaşılmaya koydurmak istemesi.

ABD'nin bu girişimleri büyükelçi Bölükbaşı'nın ödün vermeyen karşı çıkışları ile önlenmiş, sonuçta, uygulandığı takdirde Türkiye'yi rahatsız etmeyecek bir anlaşmaya varılmıştır. Görüşmeler sonunda Türkiye'de bulundurulacak Amerikan askeri sayısı 62000'e indirilmiş, hava araçları da 255 uçak ve 65 helikopterle sınırlandırılmıştı²⁸⁷.

Görüşmelerdeki pürüzler bakanlar kurulu tezkeresinin TBMM'ye gönderilmesini geciktirmiştir.

.MOU müzakerelerindeki pürüzler giderilince tezkere 24 Şubat 2003 günü TBMM'ye gönderildi.

1 Mart 2003 günü TBMM'nin gizli oturumunda görüşülen tezkere 264 kabul,250 ret ve 19 çekimser²⁸⁸ oyla reddedildi.^

²⁸⁷ Balbay, **age**, s.160.

²⁸⁸ Murat Yetkin, **Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.172.

Tezkerenin reddedilmesi Washigton'da şok etkisi yarattı. Türkiye üzerinden Irak'a geçmesi planlanan 4. Piyade Tümeni'nin araç ve malzemeleri günlerdir Akdeniz açıklarında bekliyordu.[∨] Harekat planı bu tümenin kuzey Irak'ta kullanılmasını öngörüyordu. Üstelik şimdi tek başına iktidar olan AKP'nin Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan daha seçimleri kazanmadan önce başkan Bush'a "*Easy Mr. President*" demişti ve aynı TBMM, 6 Şubat 2003'de (bir ay önce)ABD'lilerin Türkiye'de kullanmak istedikleri havaalanları ve limanlarda inşaat yapmaları için izin vermişti. Bütün bunlar, Amerikan yönetimini 1 Mart tezkeresinin de kabul edileceği konusunda umutlandırmıştı. ⇔

Tezkerenin reddi üzerine 4.piyade tümeni'nin araç ve malzemeleri Basra Körfezi'ne yönlendirildi bu tümen de güneydeki taarruza katıldı. Kuzeyde ise 4. Tümen'in yerine İtalya'dan hava yolu ile getirilen 173.Hava İndirme Tugayı kullanıldı. Yani Amerika'nın bir B planı vardı.

4,Piyade Tümeni'nin Türkiye üzerinden kuzey Irak'ta kullanılmayacağı anlaşıncı, General Franks bu olayı aldatma hareketinin bir unsuru olarak kullandı. Saddam Hüseyin'in yakın çevresine sızan CIA ajanları: "TBMM'nin 1 Mart tezkeresini reddetmesi bir hile idi. ABD Türkiye ile gizli bir anlaşma yaptı, Türkiye Amerikan askerlerinin kendi ülkesinden geçmesine izin verecek." Mesajını iletiler.²⁸⁹ Aldatmanın maksadı, Saddam Hüseyin'i Türkiye üzerinden taarruz olacağına hala inandırmak, böylece kuzeydeki 11 tümeninden bir kısmını güneye kaydırmasını ve güney cephesini takviye etmesini önlemektir. Saddam güneyi takviye ederse, hareketin esası olan güneyden süratle Bağdat'a el atma planı riske girerdi.

[^] kabul oyları ret oylarından fazla olduğu halde tezkere reddedilmiştir. Zira tezkerenin kabul edilebilmesi için, katılanların yarısından bir fazlasının (268 kişinin) kabul oyu vermesi gerekiyordu.

[∨] Tümenin personeli ise hava yolu ile intikal etmek üzere ABD'de bekletiliyordu

⇔ O günlerde Pentagon'da Savunma Bakanı Rumsfeld ile bir öğle yemeğinde karşılaşma İmkânım oldu. Türkiye'den geldiğimi söyledikten sonra Bakan'ın ilk tepkisi"we have trouble with Turkey" (Türkiye ile başımız dertte) şeklinde şaka yollu sözleri oldu. CENTCOM karagahında görüştüğüm J başkanı seviyesindeki generallerin tepkisi ise, "bu siyasi bir karardır. Saygı duyarız. Biz asker olarak işimize bakarız" tarzında olmuştur.

²⁸⁹ Woodward, *age*, s.325.

1 Mart tezkeresi reddedilince ABD'nin inşaat izni aldıktan sonra bir aydır yaptığı hazırlıklar boşa gitti. Kiraladığı alan ve binaları boşaltmak, getirdiği personel ve malzemeyi geri götürmek zorunda kaldı. Türkiye verdiği sözü tutmayan bir müttefik durumuna düştü.²⁹⁰

1 Mart 2003 akşamı başbakan Gül, ABD Dışışleri Bakanı Powell ile görüştü. Powell Gül'e ikinci bir tezkerenin TBMM'ye sunulup sunulmayacağını sordu. Gül ise ikinci bir tezkerenin bu aşamada sunulmasının aynı şekilde riskli olacağı cevabını verdi.²⁹¹

Genelkurmay başkanı Org. Hilmi Özkök, 5 Mart 2003 günü televizyonların canlı yayınında konu ile ilgili uzun bir açıklama yaptı. Genelkurmay başkanı Türkiye'nin ABD ile birlikte hareket etmesi gerektiğini düşünüyordu "Türkiye iyi ile kötü arasında değil, kötü ile daha kötü arasında bir tercih yapmak durumunda idi"²⁹². Genelkurmay Başkanı MOU Görüşmelerinde Türkiye'nin çekincelerinin karşılandığını bilerek konuşuyor, "bu şartlarda girseydik tek kurşun atmadan dönecektik" diyordu.²⁹³

Tezkerenin reddedilmesinde önemli faktörlerden birisi AKP grubundan 100'e yakın milletvekilinin tezkere aleyhine oy kullanması idi. milletvekilleri MOU ile Türkiye lehine sağlanan gelişmeleri bilmiyorlardı. 1 Mart günü TBMM'nin gizli oturumuna MOU'nun son durumunu iyi bilen Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Uğur Ziyal ve MOU görüşmelerini yapan Büyükelçi Deniz Bölükbaşı da çağırılmışlar fakat söz verilmemişti. Oturumu yöneten TBMM Başkanı Bülent Arınç tezkereye karşı olduğunu daha önce açıklamıştı.

AKP lideri Recep Tayip Erdoğan 9 Mart 2003'de Siirt'te yenilenen seçimlerde milletvekili seçildi ve Başbakan olarak 59.hükümeti kurdu. Yeni hükümet 18 Mart'ta güvenoyu alarak göreve başladı. 59.hükümetin göreve

²⁹⁰ Bila, **age**, s.231.

²⁹¹ Bila, **Age**, s.231.

²⁹² Bila, **Age**, s.233.

²⁹³ Org. özkök'ün konuşmasının metni için bkz. Bila **age**, s.231.

başlamasından bir gün sonra (19 Mart'ta), ABD Irak harekatını başlattı. 20 Mart günü hükümet TBMM'ye ikinci bir tezkere göndererek Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılması ve gerekirse TSK'nın Irak'a gönderilmesi için yetki istedi. Hükümet bu tezkere ile 1 Mart'ta bozulan Türk Amerikan ilişkilerini yeniden düzeltmeyi amaçlıyordu. Tezkere 332 oyla kabul edildi.²⁹⁴ Türk hava sahası ABD uçak ve füzelerine açıldı. Ayrıca hükümet Türkiye üzerinden bazı Amerikan araç ve malzemelerinin kuzey Irak'a geçirilmesine de izin vermişti. Bu izin ABD'ye inşaat izni veren tezkereye dayandırılmıştı.

Türkiye bunların dışında İncirlik üssünün lojistik ve insani amaçlarla ABD tarafından kullanılmasına da izin vermiştir. Kriz döneminde ABD'ye sağlanmayan bazı kolaylıklar savaş başladıktan sonra rahatlıkla veriliyordu. Türkiye'nin ABD'ye bu Destekleri, Savaşın IV. safhası olan İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhasında da devam etmiştir.

Savaşın İstikrar Ve Yeniden Yapılandırma Safhası (IV. Safha) işgal kuvvetlerine karşı direnişin ve mezhep çatışmalarının en yoğun olduğu safha haine gelmişti. ABD askerleri güvenliği sağlamakta yetersiz kalmış, ABD'den istenen iki ihtiyat tümeni göndrilmemişti. Güvenliği sağlamak için ek kuvvete ihtiyaç duyan ABD 18 Temmuz 2003 günü Avrupa kuvvetleri (USEUCOM) komutanı General James Jones ve CENTCOM'un yeni komutanı General Abizaid aracılığı ile Türkiye'den Irak'a kuvvet göndermesini istedi. Bu talep Ankara tarafından ABD ile ilişkileri düzeltmek, Irak'ta yeniden devreye girmek ve kuzey Irak kaygılarını güvenceye almak açısından yeni bir fırsat olarak görüldü²⁹⁵. Erdoğan hükümeti (59.hükümet) 7 Ekim 2003 günü TBMM'den yeni bir tezkere çıkarttı ve yurt dışına asker gönderme yetkisi aldı.²⁹⁶ Ancak bu sefer Iraklı Kürt gruplar Türk askerlerinin Irak'a gelmesine itiraz ettiler²⁹⁷ ve Washington üzerine baskı yaptılar. Dışişleri Bakanlığı 7 Kasım 2003 günü hükümetin TBMM'den aldığı yetkiyi

²⁹⁴ Balbay, **age**, s.204.

²⁹⁵ Bila, **age**, s.248.

²⁹⁶ Balbay, **age**, s.364.

²⁹⁷ Balbay, **age**, s.360.

kullanmayacağını açıkladı. Bu açıklamanın Dışışleri Bakanı Abdullah Gül'ün 6 Kasım'da ABD Dışışleri Bakanı Powell ile yaptığı telefon görüşmesinden sonra yapılmış olması ABD'nin isteği ile yapıldığını gösteriyordu.²⁹⁸ Bu arada Türkiye ABD'ye yukarıda değinilen askeri kolaylıkları sağlamaya devam ediyordu.

Değerlendirme

Türkiye II. Körfez Savaşı'nda ABD'yi pek çok bakımdan desteklediği halde, 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin Amerikan halkı ve yönetimi üzerindeki psikolojik etkisi büyük olmuş, Türkiye'nin verdiği diğer destekleri unutturmuştur. Türkiye de bu desteklerini unutturmamak için ABD'ye yönelik yeterli bir halkla ilişkiler(PR) kampanyası yürütmemiştir.

1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin doğru olup olmadığı olayın üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen tartışma konusu yapılmıştır.

Bize Göre, tezkere geçse İdi, TSK Kuzey Irak'taki harekate katılacak ve muhtemelen uzun süre çıkamayacağı bölgede fazla zayıat verecekti. Buna karşılık PKK'nın Kuzey Irak'taki faaliyetleri kısıtlanacaktı. Tezkere geçse idi, MOU uygulanacak ve buna göre TSK bölgeye girebilecekti. Bu nedenle PKK'nın kısıtlanması dışındaki Türkiye'nin diğer beklentilerinin gerçekleşme ihtimali zayıftı. Oysa Türkiye bu bölgedeki PKK varlığına karşı askeri tedbir alma (meşru savunma) hakkına her zaman sahiptir.

Tezkerenin geçmesinin en uzun sürecek etkisi, 80000 Amerikan askerinin(MOU görüşmelerinde 62000'e indirilmiştir) ve 250 uçağın adeta bir işgal kuvveti gibi Türkiye'ye yerleşmiş olacağıdır. Bu askerlerin çoğu lojistik destek birliklerine ait olacağından, ABD Irak'tan çıkmadan(2011 sonuna kadar) bu birliklerin de Türkiye'den çıkmayacakları büyük bir ihtimaldi.

Bölgedeki Kürtler konusunda Türkiye ve ABD'nin karşılıklı güvensizliklerinin devam ettiği bir ortamda Türkiye'de uzun süre kalacak bu

²⁹⁸ Bila, *age*, s.249.

büyükölükte Amerikan askeri varlığının iki ölke arasındaki ilişkilerde yeni sıkıntılara yol açma ihtimali vardı. Böyle bir durum Türkiye'yi Ortadoğu ölkeleri nezdinde "ABD'nin maşası" izlenimi verebilecekti.

Bu nedenlerle bize göre tezkerenin reddedilmesi uzun vadede Türkiye'nin lehine olmuştur.

F. Türkiye'nin II. Körfez Savaşı'ndaki Kriz Yönetiminin Değerlendirilmesi

Türkiye'nin II. Körfez Savaşı'ndaki Krizi yönetimi ABD'nin talepleri ve Türkiye'nin bu taleplere vereceği cevapların tespiti etrafında yoğunlaşmıştır.

Kriz yönetiminde ABD ile Türkiye'nin tutumlarına kuzey Irak Kürtleri konusundaki karşılıklı güvensizlik hakim olmuştur.

Bu dönemde Türkiye'nin iç siyasi durumunda istikrarsızlıklar ve belirsizlikler olmasına rağmen, gerek 57. koalisyon hükümeti, gerekse 58. ve 59. AKP hükümetleri döneminde devlet organları genellikle uyum içerisinde çalışmışlar, olağanüstü kriz yönetim tedbirleri almaksızın krizi yönetmişlerdir.

Türkiye 57.hükümet döneminde ABD'yi frenlemeye çalışmış, savaşın Türkiye'ye zarar verecek gelişmelere yol açması tehlikesine karşı ABD'yi uyarmış ve isteklerine sıcak bakmadığını belirtmiştir. AKP hükümetleri (58. ve 59. hükümetler) döneminde ise ABD isteklerine (bazen devlet çapında koordine edilmeden) daha kolay ve olumlu cevaplar verilmiştir.

Krizin en önemli olayı, başlangıçta ABD'ye ümit verilmesine rağmen, 1 Mart tezkeresinin reddedilmesiyle Amerikan askerlerinin Türkiye'de bulunmasına izin verilmemesidir. Bu durum ABD nezdinde Türkiye'nin güvenilirliğini sarsmıştır. 1 Mart tezkeresi dışında Türkiye'nin ABD'nin pek çok taleplerini karşılamış olması, karşılıklı güvensizliği ortadan kaldırmaya yetmemiştir.

SONUÇ

KÖRFEZ SAVAŞLARININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Önceki bölümlerde I. Ve II. Körfez Savaşları ve iki savaş arasındaki dönem incelenmiş ve her bölümün sonunda o bölümle ilgili sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bu bölümde, yukarıda incelenen olayların bütünü hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

Tezin konusu olan her iki Körfez Savaşı ve savaşlar arasındaki ara dönem birbirlerinden bağımsız olarak düşünülemez. Her üçü de aslında tek bir olayın birbirini takip eden değişik safhalarıdır. Bu nedenle aşağıda “Körfez Savaşları” denildiğinde her iki savaş ve ara dönem birlikte kastedilmektedir.

İlgili bölümlerde değinildiği gibi bu savaşlardan en çok etkilenen ülkelerden birisi Türkiyedir.

Türkiye'nin nasıl ve ne derecede etkilendiğini değerlendirebilmek için en uygun ölçüt ulusal çıkarlardır. “Türkiye körfez savaşlarından etkilendi” demek yetmez. Türkiye'nin hangi ulusal çıkarlarının nasıl etkilendiğinin ortaya konulması gerekir.

Nuechterlein, bir devletin ulusal çıkarlarını uzun vadeli ve değişmeyen çıkarlar ile kısa vadeli ve değişken çıkarlar olmak üzere ikiye ayırmakta, uzun vadeli ve değişmeyen ulusal çıkarları dört gruba ayırmaktadır:²⁹⁹

- 1) Anavatanın savunulması (vatanın bütünlüğü),
- 2) Ekonomik refah,

²⁹⁹ Donald E Nuechterlein., **America Overcommitted: United States' National Interests In the 1980's**, University Press of Kentucky, Kentucky, 1985.s.8.

- 3) Uluslararası güvenliği sağlayabilecek, lehimizde bir bölge ve dünya düzeni sağlanması,
- 4) Değerlerin korunması ve yaygınlaştırılması

Yazar ulusal çıkarları yoğunluk (önem) derecelerine göre yine dörde ayırmaktadır:

- Beka (Survival)
- Hayati (vital)
- Çok önemli
- Önemli.⁼

Bize göre Türkiye'nin Körfez Savaşları'nda gözetmesi gereken uzun vadeli ve değişmeyen ulusal çıkarları şunlardır:

1. Toprak bütünlüğünün korunması (beka derecesinde),
2. Ekonomik refahın artırılması (çok önemli),
3. Bölgemizde kendi lehimize uygun bir uluslararası ortamın yaratılması (çok önemli),
4. Değerlerimizin korunması ve yaygınlaştırılması (önemli).

Körfez Savaşları'nın komşumuz Irak'ta ve Körfez bölgesinde yarattığı değişim TABLO-1'de özetlenmektedir.

Körfez savaşları'nın Türkiye'nin ulusal çıkarlarına etkileri TABLO-1 esas alınarak yapılacaktır.

⁼ Söz konusu ayrımlar Harp Akademileri ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde benimsenmiş ve Harp Akademileri müfredatına girmiştir.

Tablo 1: Irak'ın 1990 ve 2010 Durumunun Karşılaştırılması

IRAK 1990	IRAK 2010
Güçlü merkezi yönetim	Irklar ve mezhepler dengesine dayalı yönetim
Toprak bütünlüğü korunmuş	Kürtlere geniş özerklik
Güçlü silahlı kuvvetler	Silahlı kuvvetleri dağıtılmış, Etnik/mezhepsel milis grupları duruyor.
İran'a karşı denge sağlayabilir	İran körfez'in en güçlü devleti haline gelmiş
Bölücü terör örgütüne karşı Türkiye ile işbirliği yapıyor	Bölücü terör örgütü Kuzey Irak'ta güvenli bölgeler elde etmiş
Az gelişmiş	Daha az gelişmiş
25 milyon nüfus	4,6 milyon kişi ölü/ evlerini veya ülkelerini terk etmiş.
Alt yapısı kullanılabilir düzeyde	Alt yapısı büyük ölçüde tahrip edilmiş
Nispeten laik	Anayasaya göre "devletin dini İslam."
Kapalı ekonomi	Uluslararası sermayenin sömürsüne açık ekonomi

Körfez savaşları Türkiye'nin toprak bütünlüğünü iki bakımdan olumsuz olarak etkilemiştir:

1) Irak'ın parçalanma sürecine girmesi ve kuzeyinde ABD'nin himayesinde bağımsızlığa çok yakın bir Kürt bölgesinin ortaya çıkması ülkemizdeki Kürtlerin de bağımsızlık taleplerini yükseltir ve uzun vadede Türkiye, Irak, İran ve Suriye'deki Kürtlerin birleşerek "bağımsız büyük Kürt devleti" kurma hayallerinin ilk aşamasını oluşturur.

Özellikle Kuzey Irak'taki Kürtlerin bu bölgenin petrol gelirlerine sahip olmaları, bölgeye yabancı yatırımların ve para transferlerinin artmasının Kuzey Irak'taki Kürt özerk bölgesini bölgede yaşayan diğer Kürtler için bir çekim merkezi haline getirme ihtimali yüksektir.

Savaşlarda başarısız olan ve Irak'ta başlangıçta yapmak istediği kalıcı düzen değişikliğini gerçekleştiremeyen ABD, Kuzey Irak'ı nispeten demokratik ve gelişmiş bir bölge haline getirerek bir "başarı hikayesi" olarak sunmak, bu suretle genel başarısızlığını unutturmak isteyebilir. Bu durum da kuzey Irak'ın çekim merkezi haline gelmesini kolaylaştırır.

2) Körfez savaşlarının Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik diğer bir etkisi, bu savaşlar dolayısıyla merkezi otoritesi zayıflatılmış Irak'ın kuzeyindeki bölgeyi kontrol edememesi, PKK terör örgütünün bu otorite boşluğundan yararlanarak kuzey Irak'taki güvenli bölgelerden Türkiye'ye yönelik eylemlerini artırmasıdır.

BM Genel Kurulu A/3314(1974) sayılı kararında "saldırı"nın tanımını yapmış, hangi eylemlerin saldırı sayılacağını sıralamıştır. Bu eylemler arasında "bir başka ülke topraklarına silahlı çetelerin veya toplulukların gönderilmesi" o ülkenin komşu ülkeye silahlı saldırısı anlamına gelmektedir.³⁰¹Bu tanıma göre kuzey Irak'tan ülkemize silahlı terör örgütü mensuplarının gönderilmesi Irak'ın ülkemize silahlı saldırısı anlamına gelmektedir. Irak ise fiilen Amerikan işgali altında olduğundan, aslında PKK saldırıları ABD'nin Türkiye'ye saldırısı olarak da değerlendirilebilir. ABD'nin teröre karşı Türkiye ile işbirliği yaptığı, "PKK hem ABD'nin hem Türkiye'nin hem de Irak'ın düşmanıdır" gibi söylemleri bu ülkenin eylemleri ile desteklenmediği için anlamsız kalmaktadır. ABD için terör demek küresel çapta kendi ülkesini veya ülkesi dışındaki ABD varlıklarını vurabilecek terör demektir. ABD kendi ulusal çıkarlarını doğrudan tehdit etmeyen bölgesel terör örgütleri ile ilgilenmemekte, hatta bazı hallerde (PJAK gibi) destek dahi olmaktadır.

Bu nedenlerle Körfez Savaşları sonucunda Irak'taki değişim Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden sonuçlar doğurmuştur.

³⁰¹ Definition of Agression", General Assembly Twenty Ninth Session, erişim <http://www1.umn.edu/humanrts/instate/gares3314.html>, 20 Kasım 2011

Körfez savaşları ekonomik bakımdan da Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir.

Savaşların ekonomik etkisi aşağıdaki şekillerde olmuştur:

1) Irak'a uygulanan ekonomik ambargoya katılmakla Türkiye 30 milyar dolar civarında bir ekonomik kayba uğramıştır.

2) Savaş ve ambargolar nedeniyle Irak'la olan ticari ilişkilerimiz bozulmuştur. Bu bozulma sadece Irak'la sınırlı kalmamış, genel olarak istikrarsız hale gelen Ortadoğu ile ticaretimiz olumsuz yönde etkilenmiştir.

3) Ayrıca terör eylemlerinin artması sonucunda refah için ayrılan kaynaklar aleyhine askeri harcamalarımız artmıştır.

4) Savaş nedeniyle Irak'la olan sınır ticaretimiz büyük ölçüde azalmıştır. Bu nedenle sınır illerimizde fakirlik ve işsizlik artmış, bu durum terör örgütü tarafından istismar edilmiştir.

Sonuç olarak Körfez Savaşları ekonomik refahımızın artırılması konusunda da Türkiye'nin ulusal çıkarlarına zarar veren sonuçlar doğurmuştur.

Bölgemizde kendi lehimize uygun bir uluslararası ortamın yaratılması ile ilgili ulusal çıkarlarımız açısından bakıldığında;

Türkiye'nin Ortadoğu ve özellikle bölgedeki komşularımızla ilgili ulusal çıkarı, bu bölgedeki ülkelerin istikrarlı ve ekonomik bakımdan kalkınmış olmalarıdır.

I.Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın galibi İngiltere tarafından "şekillendirilen" Ortadoğu, bu tarihten sonra savaşlar, iç savaşlar ve darbelerden kurtulamamış, uzun yıllar istikrara kavuşamamıştır. İstikrarsızlıklar, petrol ve doğal kaynaklar bakımından zengin olan Ortadoğu ülkelerinin ekonomik bakımdan kalkınmalarını engellemiştir. Çatışmalar

dolayısıyla büyük askeri harcamalar yapan Ortadoğu ülkeleri Amerikan petrol ve silah şirketlerini zenginleştirmektedirler.

İngiltere'nin 1970'lerde Ortadoğu'dan çekilmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra bölgeyi istikrarsızlaştırma fonksiyonunu ABD üstlenmiştir. Körfez savaşları bunun en son örnekleridir.

Irak'ın 1990 ve 2010'daki durumlarının karşılaştırılması (TABLO-1) Amerikan müdahalelerinin bölgeyi daha istikrarsız hale getirdiğini açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak Ortadoğu'yu ve komşumuz Irak'ı daha istikrarsız hale getiren Körfez Savaşları bu açıdan da Türkiye'nin ulusal çıkarlarına zarar vermiştir.

Değerlerimizin Korunması Ve Yaygınlaştırılması ile ilgili ulusal çıkarımız da Körfez Savaşları'ndan olumsuz etkilenmiştir.. şöyle ki:

Türkiye, Ortadoğu ve genel olarak İslam coğrafyası içinde İki önemli "ilk"i gerçekleştiren tek ülkedir:

1) Emperyalizmin sömürge ve yarı sömürge haline getirdiği ülkeler içinde ilk antiemperyalist ulusal bağımsızlık savaşını başarı ile veren ülke Türkiye'dir.

2) Geri kalmış, feodal yapıyı aşamamış tarım toplumları arasında aydınlanma devrimini gerçekleştiren, demokrasi ve laiklik temelinde kendi anayasasını yapan ilk ülke Türkiyedir.

Önceki bölümlerde ABD'nin işgal ettiği Irak'ta "ulus inşası" ve "devlet inşası" gayretleri incelenmişti. Irak deneyimi bir kere daha ulusun başka bir devlet tarafından inşa edilemeyeceğini, demokrasinin silah zoru ile getirilemeyeceğini çarpıcı bir şekilde göstermiştir.

Ulus inşası veya devlet inşası yerli güçler tarafından yapılmak zorundadır. Bunun en güzel örneği ise Türkiye'nin Atatürk'ün aydınlanma devrimi ile kendi kendine gerçekleştirdiği ulus/devlet inşasıdır.

Bu gün Ortadoğu ülkeleri arasında (aksaklıklarına rağmen) en ileri demokrasiye sahip olan Türkiye ise, bunun nedeni Türkiye'nin kendi devlet inşasını kendisinin yapmış olmasıdır.

Türkiye, “manda ve himaye kabul edilmez” ilkesi ile ulusal kurtuluş savaşını verirken, aynı tarihlerde Irak İngiltere'nin manda ve himayesini kabul etmiş, 1958 yılına kadar İngiliz egemenliğinden kurtulamamıştır.³⁰² Irak'ın bu günkü duruma düşmesinin altında 1920'lerde manda ve himayeyi kabul etmesi yatmaktadır. Bu gerçek, Atatürk'ün “manda ve himaye kabul edilemez” ilkesinin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

İşte Türkiye'nin korunmasını ve yaygınlaştırılmasını istediği ulusal değerleri, bağımsızlık, laklik, demokrasi ve modernleşme gibi değerlerdir. Bu değerler Ortadoğu'da yaygınlaşırsa, Ortadoğu'ya ve komşularımıza istikrar ve refah gelir, bu da Türkiye'nin ulusal çıkarıdır.

TABLO-1'de özetlenen Irak'ın Körfez Savaşları sonucunda uğradığı değişim değerlerimizin korunması ve yaygınlaştırılması konusundaki ulusal çıkarımızın da aleyhindedir.

Sonuç olarak Körfez Savaşları Türkiye'nin uzun vadeli ve değişmeyen ulusal çıkarlarını büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. Buna rağmen Türkiye ulusal çıkarlarından taviz vermek pahasına Körfez Savaşlarında ABD'ye önemli ölçüde destek vermiştir.

Körfez Savaşları Türk-Amerikan ilişkilerini de önemli ölçüde etkileyici sonuçlar doğurmuştur.

Son elli yıllık Türk-Amerikan ilişkilerinin genel özellikleri şunlardır:

³⁰² Türkiye ile Irak'ın I.Dünya savaşı sonrasındaki yol ayrımları ve bunun sonuçları hakkında Bknz: Cihangir Dumanlı, , **Ulusal Güvenlik Sorunlarımız**, İstanbul, Bizim Kitaplar, 2007. s.137.

1) İlişkiler savunma ve güvenlik ağırlıklıdır.

2) Genel olarak olumlu olmakla birlikte, sert iniş ve çıkışlar yaşanmıştır.

Soğuk savaş dönemindeki Türk- Amerikan ilişkileri “ortak tehdit algılamasına karşı ortak savunma” şeklinde formüle edilebilir. Körfez Savaşlarından sonra bu formül şu şekilde değişmiştir: “Amerika’nın algıladığı tehditlere karşı yaptığı askeri müdahalelere Türkiye’nin katkısı”. ,

ABD’nin Ortadoğu’daki hedefleri ve planlarının Türkiye’nin katkısı ve yardımı olmadan daha zor ve daha büyük maliyetlerle gerçekleştirebileceği Körfez Savaşlarında. görülmüştür.

Soğuk Savaş dönemindeki ortak Sovyet tehdidi ortadan kalktığına göre, artık ABD’nin Türkiye’ye olan ihtiyacı Türkiye’nin ABD’ye olan ihtiyacından daha fazladır.

Soğuk savaş döneminin başlangıcında Türkiye kendi ulusal çıkarlarının ABD’nin ulusal çıkarları ile tam olarak örtüştüğünü var saymıştır. 1962 Küba füze krizi ve 1964 Johnson mektubu olayları bunun gerçek olmadığını, Türkiye’nin de ABD ile çelişen kendi ulusal çıkarlarının da olduğunu göstermiştir.

İşte körfez savaşları da Türk-Amerikan ilişkilerine Küba füze krizi ve Johnson mektubu kadar önemli etki yapmıştır.

Türkiye’nin Ortadoğu’daki ulusal çıkarları, ABD’nin bu bölgedeki hedefleri ve planları ve ile çelişmektedir. Bu durumda Türkiye hala soğuk Savaş paradigmaları içerisinde, çıkarlarımızın aynı olduğu varsayımından hareket edemez.

Daha uzun vadeye bakıldığında, ABD’nin göreceli üstünlüğünün azalmaya başladığı, aynı zamanda Huntington’un medeniyetler çatışması tezinde Batı’nın(west) karşısında gösterdiği öteki dünyanın(rest) yükseldiği

görülmektedir. Tarihteki tüm büyük güçler gibi ABD de çökecektir. ABD'nin Ortadoğu'ya müdahaleleri bu çöküşü hızlandırmaktadır. Bu nedenle Türkiye yükselen güçlerden birisi olmalı ve diğer yükselen güçlerle gelecekteki ilişkilerini şimdiden tanımlamalıdır.

Körfez savaşları sonunda Türk-Amerikan ilişkilerine etki edecek diğer bir gelişme, kuzey Irak'ta ABD himayesinde bir Kürt devletinin kurulma ihtimalidir. Bu ihtimal gerçekleşirse, ABD bölgede İsrail gibi kendisine yakın ikinci bir müttefik ülke kazanmış olacaktır. Böyle bir durumda ABD Kürt bölgesinde kuracağı üslerden kolayca yararlanabilecek, buradan komşu bölgelere güç projeksiyonu yapabilecektir. Bu durum Türk-Amerikan güvenlik ilişkileri denklemini büyük ölçüde değiştirebilecek, ABD'nin bu açıdan Türkiye'ye ihtiyacını azaltabilecektir. Türkiye böyle bir ihtimale karşı şimdiden hazırlıklı olmalıdır.

Körfez savaşlarının Türkiye'ye uzun vadeli etkilerinden birisi, Türk kamuoyunda anti- Amerikancılığın yükselmesidir.

ABD'nin haksız bir savaş başlatması, bu savaşta insan hakları ihlalleri, 4,6 milyon Iraklının ölümüne veya evlerini/ülkelerini terk etmelerine neden olması, PKK terör örgütünün faaliyetlerine en azından göz yuman davranışları, Türkiye'de anti Amerikancılığın yükselmesine neden olmuştur. Yapılan kamuoyu yoklamaları Türk halkının %90'a yakın bir bölümünün ABD'nin Ortadoğu'daki politikalarını beğenmediğini ve karşı çıktığını göstermiştir. Türk halkı (yüksek enflasyondan depreme kadar) kötü giden her şeyin arkasında ABD'nin bulunduğu inanmaktadır.³⁰³

ABD Türkiye'deki bu olumsuz algılamasını düzeltmediği takdirde, ileride Ortadoğu'da girişeceği yeni müdahalelerde Türkiye'nin desteğini talep ederse, Türkiye'nin karar vericileri halkın bu duygularını göz önüne almak zorunda kalacaklardır.

³⁰³ "A Year After Iraq War", PEW Research Center For The People & Press, March,16,2004, (erişim) <http://www.people-press.org/2011/02/24/global-trouble-spots-top-publics-news-interests>, 11 Kasım, 2011

Türkiye II. Körfez Savaşı'nda ABD'ye çok önemli somut destekler vermesine rağmen, 1 Mart tezkeresinin TBMM'de reddedilmesinin Amerikan kamuoyunda olumsuz etkileri olmuş, Türkiye'nin verdiği diğer önemli destekleri unutturmuştur. Bu gibi durumlarda, gerçeklerin karşı tarafın kamuoyuna yeteri kadar anlatılması ve Türkiye'nin haksız yere imaj kaybına uğramasını önlemek maksadıyla etkili halkla ilişkiler kampanyası (kamu diplomasisi) faaliyetleri yürütülmelidir.

Körfez savaşları'ndan Türkiye açısından ilerisi için alınabilecek naşlıca dersler şunlardır:.

1) Körfez savaşları ulusal güvenlik stratejisi hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan yöneticilerin ülkelerini felakete sürüklediğini göstermiştir. Türkiye kendi yöneticilerini bu konuda eğitecek tedbirleri almalı, bununla ilgili kurumsal yapıyı oluşturmalıdır.

2) Körfez savaşlarının kriz dönemlerinde görüldüğü gibi, ülkeyi yönetenler krizle ilgili kararlarını verirken bölgelerindeki ve dünyadaki değişimleri iyi değerlendirmelidirler. Aksi halde yanlış kararlar verirler.

3) Türkiye'nin kriz yönetim sistemi, hem krizin gerektirdiği hızlı ve doğru kararların verilmesini sağlayacak, hem de demokrasinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, yeniden düzenlenmeli, sadeleştirilmeli ve tatbikatlarda denenerek geliştirilmelidir.

4) Devlet adamları ülkelerinin kaderini ilgilendiren konularda devletin ilgili ve yetkili organlarında tartışılmamış kararlar vermekten, özellikle bu konularda başka bir ülkeye yerine getiremeyeceği umutları vermekten kaçınmalıdırlar.

5) Türkiye'nin üst yönetim kademelerinde kritik dönemlerde görev yapmış kişiler anılarını yayınlamalı, araştırmacılara birinci elden güvenilir bilgileri aktarmalıdırlar.

6) Ülkemizin kaderinde önemli yer işgal eden olaylar hakkında resmi makamlarca tutarlı ve güvenilir sayısal veriler tutulmalı, açık kaynaklardan araştırmacıların kolayca erişebileceği şekilde sunulmalıdır(örneğin Körfez savaşlarından ekonomik kaybımız ne kadar? terörle mücadelede verdiğimiz insan kaybı ne kadar? Terörle mücadeleye ayırdığımız mali kaynak ne kadar? Bu ve benzeri konularda resmi makamlar çok çelişkili bilgiler vermektedirler).

7) Körfez savaşları ile birlikte zamanımızda savaşlar “post modern savaş” ve “dördüncü nesil savaş” niteliği kazanmıştır.

Post modern savaşta modern (klasik) savaşlarda rastlanan uygulamalara ek olarak, özel kuvvet hareketi, psikolojik hareket, bilgi savaşı, harp dışı hareket gibi uygulamalar ön plana çıkmaktadır³⁰⁴.

Düzenli ordu birliklerinin bir devlete bağlı olmayan gayrinizami güçlerle çatışması demek olan dördüncü nesil savaşta TSK kendisini teşkilat, teçhizat doktrin ve eğitim bakımından önemli derecede geliştirmiş ve deneyim kazanmıştır.

Aynı şekilde TSK’nın “bilgi savaşları, Psikolojik hareket ve özel kuvvet hareketinin büyük önem taşıdığı “post modern savaşa” da hazırlıklı olması sağlanmalıdır.

Körfez Savaşları’nda büyük ölçüde kullanılan “bilgi savaşı” ve “ağ merkezli savaş”^Σ taktik ve teknikleri de TSK tarafından incelenmeli ve uygun görülen ölçüde TSK’nın da bu yeteneklere kavuşturulması sağlanmalıdır.

8)Körfez savaşları ile ortaya çıkan, “post modern savaş”, “dördüncü nesil savaş”, “ağ merkezli savaş”, “bilgi savaşı” gibi kavramlar, harp okulları

³⁰⁴ Hables Gray, **Post Modern Savaş** Çev. Derya Kömürcü, İstanbul, Alfa Yayınları, 1997, s.221.

^Σ **ağ merkezli savaş** bilgi teknolojilerinden yararlanarak, algılayıcılar, karar vericiler ve platformların birbirlerine bağlanması şeklinde yapılan savaştır. Bknz: David Alberts, John Garstka, Frederic Stein, **Network Centric Warfare: Developing And Leveraging Information Superiority**, düzeltilmiş ikinci baskı, ABD, 2000, s.2.

ve harp akademilerinin müfredatına dahil edilmeli, geleceğin subayları ve kurmay subaylarının bu konularda bilgili ve hazırlıklı olmaları sağlanmalıdır.

9) ABD Körfez Savaşları ile Körfez'in en güçlü iki ülkesinden birisini büyük ölçüde zayıflatmıştır. Bu savaşlar sonunda İran körfez'in en güçlü ülkesi konumuna gelmiştir.

ABD'nin petrol bağımlılığının artarak devam ettiği göz önüne alındığında, bu ülkenin orta vadede İran'a da askeri bir müdahalede bulunması büyük bir ihtimaldir.

ABD'nin İran'a müdahalesi halinde Türkiye'den olabilecek muhtemel talepleri değerlendirilmeli ve bunlara Körfez Savaşlarından edinilen tecrübeler dikkate alınarak şimdiden hazırlıklı olunmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALPTEMUÇİN, Ahmet Kurtcebe, **Özallı Yıllar: Bir Rüyanın Ardından**, 2. Baskı, yy, Gökçe Ofset, 2008.
- ARI, Tayyar, **Irak, İran, ABD ve Petrol**, 2.Basım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007.
- ARI, Tayyar, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, Global Araştırmalar Merkezi, Lalezar Kitabevi, 2006. s.695–727.
- AYKAN, Mahmut Bali, “Turkey’s Policy in Northern Iraq, 1991–1995”, **Middle East Studies**, vol.32, No.4, October 1996, s.343–366.
- AYKAN, Mahmut Bali, **Türkiye’nin Kuveyt Krizi (1990–1991) Politikası: 1998 Yılından Geriye Dönük Bir Yeniden Değerlendirme**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1998.
- BAKER, James ve Lee H. Hamilton, **The Iraq Study Group Report: the Way Forward, a New Approach**, New York, Vintage Books, 2006.
- BALBAY, Mustafa, **Irak Bataklığında Türk Amerikan İlişkileri**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2004
- BENSAHEL, Nora, “Mission Not Accomplished: What Went Wrong With Iraqi Reconstruction”, **The Journal of Strategic Studies**, Vol.29, No.3, June 2006, s.453–473
- BİLA, Fikret, **Sivil Darbe Girişimi Ve Ankara’da Irak Savaşları**, 2. baskı, Ankara Ümit Yayıncılık, 2003.
- BİLBİLİK, Erol, **Amerikan Kuşatması: Büyük Oyunun Perde Arkası**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2008.

- BOSTANOĞLU, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.
- BREMER Paul III, **My Year in Iraq**, New York, Simon and Schuster, 2006.
- BÖLÜKBAŞI, Deniz, **1 Mart Vakası: Irak Tezkeresi Ve Sonrası**, İstanbul, Doğan Kitap, 2008.
- BULLOCH, John ve Harvey Morris, **Saddam's War**, London, Faber and Faber Ltd., 1991.
- CHOMSKY, Noam, **Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy**, New York, Metropolitan Books, 2006.
- CLANCY, Tom, **Battle Ready**, New York, GP Puntam's Sons, 2004.
- CLARKE, Richard A., **Against All Enemies: Inside America's War on Terror**, New York, Free Press, 2004.
- CONGRESSIONAL RESEARCH SERVICE: CRS (Kongre Araştırma Servisi) **Iraq: Post Saddam Governance and Security**, 8 Eylül 2008 Tarihli Rapor, (erişim) <http://opencrs.com/document/RL31339>, 10 Kasım 2008.
- ÇAKMAK, Haydar, **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, Platin Yayınevi, 2004.
- ÇORA, Nazmi, **Tarihimizde Kara Leke: Çekiç Güç**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2007.
- DAVIDSON, Roger H. ve OLESZEK Walter; **Congress and its Members**, Washington D.C., Congressional Quarterly Inc., 1994.
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Ankara, Küre Yayınları, 2005.

- DELONG, Michael, **Inside CENTCOM: The Unvarnished Truth About the Wars in Afghanistan and Iraq**, Washington D.C., Regnery Publishing Inc., 2004.
- DOBBINS, James, "Learning Lessons of Iraq", Francis Fukuyama (Ed.), **Nation Building: Beyond Afghanistan and Iraq**, Baltimore, John Hopkins University Press, 2006, s. 218–230.
- EFEĞİL, Ertan, **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002.
- FERGUSON, Charles, **No End in Sight: Iraq's Descent into Chaos**, New York, Public Affairs, 2008.
- FISK, Robert; **The Great War for Civilisation: The conquest of the Middle East**, New York, Vintage Books, 2005.
- FRANKS, Tomy, **American Soldier**, New York, Reagan Books, 2005.
- FREEDMAN, Lawrence ve Efraim KARSH, **The Gulf Conflict 1990–1991: Diplomacy and War in the New World Order**, New Jersey, Princeton University Press, 1993.
- FUKUYAMA, Francis, "Guidlines for Future Nation Builders", Francis Fukuyama (Ed.), **Nation Building: Beyond Afghanistan and Iraq**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2006, s.231–244
- GADDIS, John Lewis, **Strategies Of Containment,. Critical Appraisal Of Postwar American National Security Policy**, New York, Oxford University Press, 1982.
- GALBRAITH, Peter, **The End of Iraq: How American Incompetence Created a War Without End**, New York, Simon and Schuster, 2006.
- GORBAÇOV, Mihail, **Glasnost: Asıl Neyi İstiyorum?**, Çev. Tuba Tarcan Çandar ve Ahmet Cemal, 3. baskı, İstanbul, Dönemli Yayıncılık, 1988.

GÖZEN, Ramazan, “Türkiye’nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, İdris Bal (Ed.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara Global Araştırmalar Merkezi, Lalezar Kitabevi, 2006, s.753- 778.

GÖZEN, Ramazan, **Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000.

HALPER, Stephen ve Jonathan Clarke, **America Alone: The Neo-Conservatives and Global Order**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

HARDT, Michael ve Antonio Negri, **Empire**, USA, Harvard University Press, 2000.

HUNTINGTON, Samuel, **The Clash of Civilizations and the Making of World order**, New York, Touchstone, 1997.

İLHAN, Suat, **Türkiye’nin Zorlaşan Konumu**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004.

JOHNSON, Chalmers, **The Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy and the End of the Republic**, New York, Metropolitan Books, 2004.

KENNEDY, Paul, **The Rise and Fall of the Great Powers**, New York, Vintage Books, 1989

KISSINGER, Henry, **Diplomacy**, New York, Touchstone, 1994.

KONGAR, Emre, “GOP Neyi Amaçlıyor, Neyi Gerçekleştirebilir?” İstanbul Kültür Girişiminde verilen konferans, (Erişim)
<http://www.isttest.org/images/kg/bildiri/bil-emrek.htm>. 12 Nisan 2008.

KÖNİ, Hasan, “Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu” **Avrasya Dosyası**, Cilt 3, Sayı 1, İlkbahar 1996, s.127–140.

KRAMER, Heinz, **A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States**, Washington DC, Brookings Institution Press, 2000.

LESSER, Ian O, "Western Interests in a Changing Turkey", Zalmay Khalilzad, , Ian O Lesser ve Stephen F. Larfabee, **The Future of Turkish-Western Relations**, Washington DC, Rand Corporation, 2000, s.1–26.

ernard, **The Middle East: A Brief History of Last 2000 Years**, New York, Scribner, 1995.

LIEBER, Robert J., **The American Era, Power and Strategy for the 21 st Century**, Cambridge University Press, 2005.

MANGO, Andrew, **Türkiye ve Türkler: 1938'den Günümüze**, Çev. Füsun Doruker, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.

MILLER, Judith ve Laurie MYLROIE, **Saddam Hussein and the Crisis in the Gulf**, USA, Yale University Press, 1990.

MURRAY, Williamson, **The Iraq War: A Military History**, ABD, Harvard University Press, 2005.

O'NEIL, Bard, "The United States and the Middle East: Continuity and Change", **US Foreign and Strategic Policy in the Post-Cold War Era**, Howard Wiarda (Ed.), USA, Greenwood Press, 1996.

O'NEIL, Bard, Ilana KASS, "The Persian Gulf War: A Political-Military Assesment", **Comperative Strategy**, Volume 1, 1992, s.213–240.

ORAN, Baskın, **Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Genişletilmiş 2. Basım, Ankara, 1998.

ÖZKAN, Tuncay, **CIA Kürtleri: Kürt Devletinin Gizli Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

- ÖZTÜRK, Osman Metin, **Ordu ve Politika**, 2. Baskı, Ankara, Fark Yayınları, 2006.
- POLLACK, Kenneth M., **The Threatening Storm**, New York, Random House, 2002.
- POWELL, Colin, **My American Journey**, New York, Random House, 1995.
- RICKS, Thomas E., **Fiasco: The American Military Adventure In Iraq**, New York, The Penguin Press, 2006.
- ROTHKOPHF, David, **Running the World**, New York, Public Affairs, 2005.
- SALLINGER, Pierre, **Secret Dossier: The Hidden Agenda Behind the Gulf War**, London, Penguin Books, 1991.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1986.
- SCHNEIDER, William, "Weapons Proliferation and Misille Defense", **Present Dangers: Crisis and Ogportunity in American Foreign and Security Policy**, William Kristol ve Robert Kagan (Ed.), ABD, 2000.
- SCHWARZKOPF, Norman, **It Doesn't Take a Hero**, USA, Bantam Book, 1992.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **,II.Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- ŞİMŞEK, hasan, **Paradigmalar Savaşı: Kaostaki Türkiye**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997.
- THE US ARMY, MARINE CORPS, **Counterinsurgency Field Manual**, Chicago, University of Chicago Press, 2007.
- TORUMTAY, Necip, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Doğan Yayın Holding A.Ş., 1996.

TORUMTAY, Necip, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

TUCKER, Mike, VE Charles FADDIS, **Operation Hotel California The Clandestine War Inside Iraq**, ABD, The Lyons Press, 2009

TUNÇ, Hakan, **Amerika'nın Irak Savaşı**, İstanbul, Harmoni Yayınevi, 2004.

WOODWARD, Bob, **Plan of Attack**, New York, Simon and Schuster, 2004.

YETKİN, Murat, **Tezkere Irak krizinin gerçek öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004,

YAVUZ, Turan, **ABD'nin Kürt Kartı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

YILMAZ, Türel, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 17. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

<http://en.wikipedia.org/wiki/United-States-Armed-Forces>.

<http://www.cia.gov/library/publication/the-world-factbook/print/ku.html>,
5 Şubat 2008.

<http://www.cia.org>

<http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html> 12 Aralık 2008"

<http://www.csmonitor.com>.

<http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nds.pdf>.

<http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/oil.pdf>, 14.03.2008.

<http://www.globalsecurity.org/intell>

<http://www.sipri.org>.

<http://www.state.gov/mepi>.

http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2003/25602_gf.htm.

<http://www.whitehouse.gov>, Eylül 2002,

<http://www.whitehouse.gov/nsc>.

<http://www.whitehouse.gov/nsc/print/nssall.html>

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.4655.ENR>:

[http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/0484\(2007\).pdf](http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/0484(2007).pdf).

<http://www.mnf-iraq.com/index.php?option=com>

<http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm>, 10 Kasım 2008

http://www.senate.gov/pagelayout/history/one-item_and-teasers/partydiv.htm
12 Kasım 2008

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html> 12
Kasım 2008.

<http://www.cnn.com/2004/US/01/287kay.transcript>, 15 Kasım 2008.

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/11> 21 Aralık 2008

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/01> 21 Aralık 2008

<http://foreignaffairs.house.gov/110/pet091007.pdf> 21 Aralık 2008

http://enzi.senate.gov/public/index.cfm?FuseAction=Files.View&FileStore_id=7b5b6c6e-06a6-4... 21 Aralık 2008

<http://www.state.gov/p/nea/rls/rpt/iraqstatus/c26648.htm>, 22 Aralık 2008

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/11/20071126-11.html> 22

Aralık 2008

<http://daccess-ods.un.org/TMP/7407999.html> 28 Aralık 2008

<http://www.un.org/Docs/sc/index.html> 28 Aralık 2008

ÖZET

DUMANLI, Cihangir, Körfez Savaşları'nın Türkiye'ye Etkileri, Doktora Tezi, Ankara, 2012.

20.Yüzyıl'ın son on yılında ve 21. Yüzyıl'ın ilk on yılında Ortadoğu'da ABD'nin öncülüğündeki koalisyon kuvvetleri Irak'a karşı iki savaşa giriştiler. 1991 ve 2003 yıllarındaki bu savaşlar ve iki savaş arasındaki 12 yıllık dönem, Körfez bölgesinin en güçlü devletlerinden birisi olan ve dünya petrol rezervlerinin %10'nu barındıran komşumuz Irak'ı ekonomik ve askeri bakımlardan büyük ölçüde sarstı ve Körfez'deki güç dengelerini değiştirdi.

Söz konusu savaşlar Soğuk Savaş'tan sonra yeni bir dünya siyasi sisteminin arayışlarının olduğu bir döneme rastladığı için yeni sistemdeki büyük oyuncuların rollerini belirlemede önemli rol oynadı.

Tezin **birinci bölümünde** her İki Körfez Savaşı ve iki savaş arasındaki dönem incelenmektedir.

Türkiye bu savaşlardan en çok etkilenen ülkelerden birisidir. Bu nedenle **İkinci Bölüm'de** Türkiye'nin bu savaşlarda ve ara dönemdeki krizleri yönetimi ve aldığı tedbirlere yer verilmiştir.

Tezin **sonucunda** Türkiye'nin bu savaşlardan olumsuz olarak etkilendiği, Ortadoğu'da değişen güç dengeleri karşısında Türkiye'nin 1960'lardan beri uyguladığı geleneksel siyasetini değiştirdiği, Türk-Amerikan ilişkilerinin de yeni gerçekler karşısında gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmakta, Türkiye'nin bu savaşlardan alması gereken dersler tespit edilerek ilerisi için önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

1. Körfez,
2. Körfez Savaşı,
3. ABD,
4. Irak.

ABSTRACT

DUMANLI Cihangir, The Gulf Wars And Their Consequences On Turkey, Ankara, 2012.

The last decade of 20th century and the first decade of 21st century have witnessed two consequent wars against Iraq by US-led coalitions (namely First and Second Gulf Wars).

These two wars and 12 year period between them, politically, economically and militarily annihilated Turkey's neighbour, Iraq, which has 10% of world oil reserves.

The Gulf Wars also profoundly affected the Middle East and shifted the balance of power in the region.

The Gulf Wars coincided with post Cold War transformation of world political system. For this reason, consequences of the Gulf Wars also shaped emerging world political system and the roles of the major powers in it.

The **first chapter** of The thesis elaborates,first and second Gulf Wars and 12 year period between the two.

Turkey is one of the countries which has been affected mostly from the Gulf Wars. So the **second chapter** is devoted toTurkey's policies and crisis menagement during the Wars.

In the **final chapter** the thesis cocludes that the effects of both Gulf Wars on Turkey proved to be very negative, that Turkey abandoned its traditional Middle East policies and that the Cold War relations between Turkey and the U.S. has to be transformed accordingly.

Key words:

1. Gulf,
2. The Gulf War,
3. USA,
4. Iraq.